324
M43

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 354387

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
"M. EMINESCU" IAȘI
II 354387

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PIERRE MARTIN

SISTEMELE ELECTORALE ȘI MODURILE DE SCRUTIN

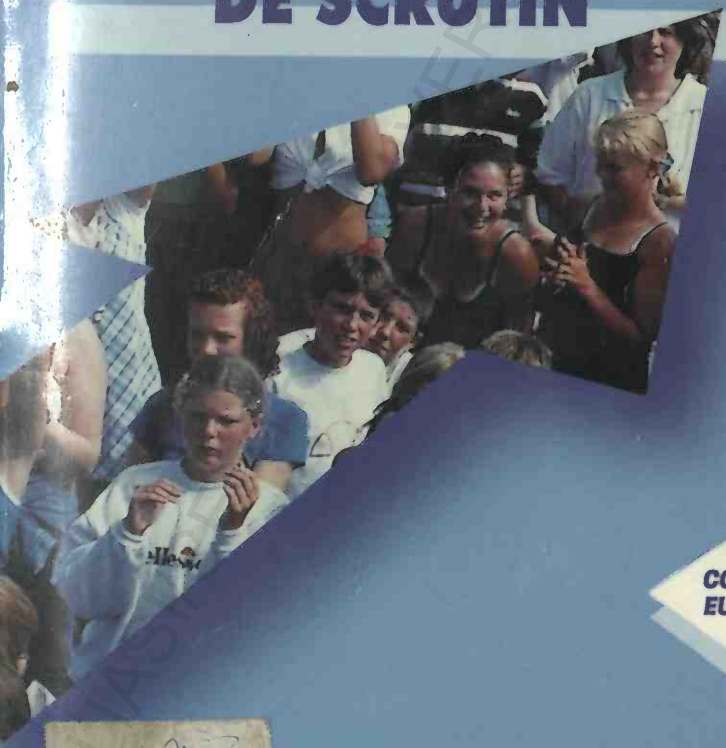

CON
EUR

II.354.387

REGIA AUTONOMĂ
MONITORUL OFICIAL

BCU IAȘI
UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
II 354.387

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Coperta: Carmen Apetrei

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

M43

PIERRE MARTIN
Inginer cercetător în științe politice

319755

SISTEMELE ELECTORALE
și
MODURILE DE SCRUTIN

Traducere din limba franceză de
Marta Nora Singer

350286
B.C.U. IASI

REGIA AUTONOMĂ
MONITORUL OFICIAL

ACU
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Cartea este dedicată tuturor celor care
au crezut și cred că este posibil
să raționalizăm politica.
Această credință poate părea iluzorie,
dar este în același timp foarte utilă democrației.

© Montchrestien, E.J.A. 1997
Pierre Martin, *Les systèmes électoraux et les modes de scrutin, 2e édition*

© Copyright 1999 pentru versiunea română, R.A. „Monitorul Oficial"
București, str. Izvor nr. 2–4, Palatul Parlamentului, sector 5

Toate drepturile asupra acestei versiuni sunt rezervate R.A. „Monitorul Oficial". Orice reproducere, totală sau parțială, nu se poate face decât cu acordul scris al editorului.

ISBN 973-567-246-4

15. APR. 2003

Sumar

Nota traducătorului 9
Introducere 11

Democrațiile reprezentative 13
Scurt istoric 13
Semnificația alegerilor 14
Dezvoltarea practicilor electorale 16
Corpul electoral 17
Modalitățile de vot 21
Mandatul electoral, candidaturile 25
Presiunile și fraudele electorale 32
Dubla dinamică a democrațiilor reprezentative 33
O tendință către dualism 33
O tendință de dispersie 35
Sistemul partizan 36

Modurile de scrutin majoritar 38
Originea modurilor de scrutin majoritar 39
Scrutinele uninominale 40
Scrutinul uninominal cu un tur 40
Votul alternativ 47
Scrutinul uninominal cu două tururi 50
Scrutinele plurinominale 54
Scrutinul plurinominal cu un tur 54
Scrutinul plurinominal alternativ 58
Scrutinul plurinominal cu două tururi 59
Concluzii asupra efectelor scrutinelor majoritare în materie de locuri 60
Desemnarea aleșilor de către alegători 61

Reprezentarea proporțională 63
Originea și dezvoltarea reprezentării proporționale 63
Originea ideii de reprezentare proporțională 63
Dezvoltarea reprezentării proporționale 64
Sistemele pre-proporționale 65

Votul cumulativ 66
Votul limitat 67
Votul unic 68
Diferitele sisteme proporționale 70
Metodele prin coeficient 71
Metodele prin divizori 80
Sistemele proporționale complexe 83
Rolul pragurilor 87
Impactul diferitelor sisteme proporționale asupra transformării voturilor în locuri 89
Corespondența între modurile de scrutin 91
Cum să apreciem justețea unui sistem electoral? 92
Indicele de reprezentativitate 92
Monotonia 93
Proporționalitatea 93
Desemnarea aleșilor prin reprezentare proporțională 95

Modurile de scrutin mixt și modurile de scrutin cu finalitate majoritară 97
Prezentarea scrutinelor mixte 97
Modurile de scrutin mixte geografic 98
Modurile de scrutin mixte, omogene geografic 99
Modurile de scrutin mixt care îmbină un scrutin majoritar plurinominal cu reprezentarea proporțională 99
Scrutinul de listă prin înrudire: Franța 1951-1956 101
Modurile de scrutin care îmbină scrutinul uninominal cu reprezentarea proporțională 102
Scrutin mixt care îmbină scrutinul uninominal și scrutinul proporțional prin compensare: Italia 1994 105
Scrutinele mixte care îmbină votul unic și reprezentarea proporțională 106
Scrutinele mixte cu finalitate majoritară 108
Legea electorală italiană din 1924 109
Legea electorală municipală franceză 109
Legea electorală municipală italiană 111

Concluzii asupra modurilor de scrutin mixte majoritar-proporționale și efectele lor 113

Influența modurilor de scrutin asupra vieții politice și schimbările modurilor de scrutin 115

Dincolo de transformarea voturilor în locuri: controversa majoritar/proporțional 115

Scrutinul uninominal cu un tur și bipartidismul 117

Scrutinul uninominal cu două tururi și sistemul alianțelor electorale 124

Reprezentarea proporțională, creșterea numărului de partide și instabilitatea 130

Proporționalitatea și rolul partidelor balanță 136

Majoritariști și proporționaliști: două concepții diferite despre viața politică 137

Concluzii privind influența modului de scrutin asupra sistemului partizan 140

Efectul modurilor de scrutin asupra proporției de femei din adunări 141

Schimbările modurilor de scrutin 144

Cazul general 144

Excepția franceză 147

Anexă 149

Bibliografie 153

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE

Alegerile constituie principiul de bază al democraţiilor reprezentative; ele asigură guvernanţilor legitimitatea politică. Prin urmare, istoria sistemelor electorale se confundă în mare măsură cu aceea a celor mai vechi democraţii din Europa occidentală şi America de Nord. Stabilirea regulilor care să permită participarea electorală liberă, eliberată de presiuni (votul secret) şi de fraude, a fost o bătălie care în foarte multe ţări este departe de a fi terminată, în special în cele mai puţin dezvoltate. Extinderea corpului electoral la ansamblul populaţiei adulte (sufragiu universal) prin eliminarea discriminărilor de ordin financiar împotriva săracilor, a celor sexuale împotriva femeilor, sau a celor rasiale, a fost cel mai adesea treptată, cu unele reculuri succedând marilor progrese.

Dar votul nu ajunge, trebuie definit un mecanism care să permită desemnarea aleşilor. Această transformare a numărului de voturi în număr de locuri atribuite este determinată de modul de scrutin. Sunt posibile mai multe tehnici care pot fi împărţite în două mari familii: modurile de scrutin majoritar şi modurile de scrutin proporţional.

Modurile de scrutin majoritar sunt adeseori cele mai simple şi cele mai vechi. Originea lor este legată de desemnarea delegaţilor de către comunităţile geografice, pentru a le reprezenta într-un parlament (doi delegaţi pentru fiecare comitat în Parlamentul de la Londra începând din secolul al XIII-lea).

În secolul al XIX-lea, organizarea partidelor politice şi interpretarea progresivă a votului ca o modalitate de alegere între programe politice au dus la punerea în evidenţă a inechităţii reprezentării prin modurile de scrutin majoritar şi la căutarea unor moduri de scrutin mai juste. Aceste preocupări, mai ales cea a

reprezentării minorităților, au favorizat apariția modurilor de scrutin pre-proporționale și, apoi, a celor proporționale. Reprezentarea proporțională reprezintă un ideal, un obiectiv de reprezentare, care însă nu poate fi atins în întregime. Există mai multe metode prin care ne putem apropia de ideal. ***Asemenea scrutinelor majoritare și cele proporționale sunt diverse, alegătorul votând fie pentru candidați individuali, fie pentru liste. De asemenea, sunt foarte diferite între ele în ceea ce privește posibilitatea pe care o oferă alegătorilor de a alege între mai mulți candidați ai aceluiași partid.***

Modurile de scrutin nu transformă numai voturile în locuri. Din însuși faptul că ele constituie una din regulile jocului politic, ele participă la organizarea activității politice, mai ales prin influențarea strategiei actorilor politici și poate chiar a votului alegătorilor. Ne putem întreba dacă modul de scrutin nu "face" alegerile, dacă influența sa nu este determinantă în structurarea sistemului politic. Preocupării pentru justiție electorală a partizanilor reprezentării proporționale, cei ai scrutinelor majoritare îi aduc adeseori ca argument că acestea din urmă favorizează constituirea guvernelor stabile, împiedicând o prea mare dispersie a voturilor și deci a locurilor din cameră. Această dispută majoritar/proporțional va fi cea abordată, încercând să punem în evidență impactul sistemelor electorale asupra sistemelor partizane, ținând seama de influența determinantă a istoriei și a sociologiei. La sfârșitul lucrării, o succintă trecere în revistă a schimbărilor de mod de scrutin va fi ocazia de a aminti că ***modurile de scrutin par să fie produsele sistemelor politice, dar și invers.***

Rezultatele electorale prezentate în tabelele lucrării provin în majoritate din bibliografia existentă în legătură cu acest subiect. Mulțumesc foarte mult ambasadelor Canadei, Japoniei, Italiei și Noii Zeelande, ca și delegației Taiwanului la Paris, pentru documentele pe care au avut bunăvoința să mi le pună la dispoziție.

DEMOCRAȚIILE REPREZENTATIVE

Scurt istoric

Primele instituții democratice atestate de istoria Antichității, în cadrul cetăților grecești și la popoarele "barbare" (adunările de războinici), erau adunări în care, în cadrul democrației directe, poporul desemna șefii și lua decizii. În Europa, noțiunea de reprezentare a apărut în Evul Mediu, o dată cu primele parlamente compuse din persoane mandatate reprezentând diferitele "ordine" ale societății: nobilimea, clerul și burghezia (Starea a treia), iar în țările scandinave un al patrulea ordin, țăranii liberi. Reunirea acestor parlamente, la convocarea monarhilor, avea adesea la origine necesitatea de a se accepta impozite noi, consecință a dificultăților financiare generate de războaie. Acesta a fost mai ales cazul Angliei, unde, ca urmare a înfrângerilor suferite, Ioan fără de Țară a trebuit să acorde, în scris, în 1215, prin Magna Charta, libertățile feudale tradiționale. În 1258, prin "Prevederile de la Oxford", regele a trebuit să se angajeze să convoace Parlamentul cel puțin de trei ori pe an. Cetățeanului-războinic din Antichitate i s-a adăugat deci cetățeanul-contribuabil. Revoluțiile din Anglia (1642, 1688), cea americană (1774) și cea franceză (1789) au fost în egală măsură roadele marii și îndelungatei mișcări a mediilor intelectuale și sociale ale Europei de la sfârșitul Evului Mediu, prin intermediul protestantismului și al ideilor filozofilor, dar și ale dificultăților financiare ale monarhilor europeni. Protestanții extremiști (puritanii) au jucat un rol major în revoluția engleză și în întemeierea Statelor Unite ale Americii. Refuzul colonilor americani de a plăti noi taxe decise de Parlamentul de la Londra, unde nu erau reprezentați, taxe

devenite necesare din cauza deteriorării finanțelor, în urma Războiului de șapte ani, a fost în mod direct la originea Războiului de independență împotriva Angliei. La rândul lui, Războiul de independență al Statelor Unite ale Americii (1774-1783) a desăvârșit ruinarea finanțelor regale franceze. Regele Franței, în fața rezistenței dârze a păturilor privilegiate (nobilimea și înaltul cler), față de proiectele sale de reformă fiscală, a fost obligat, în 1789, să convoace Stările Generale, declanșând involuntar procesul revoluționar.

Introducerea democrației reprezentative a necesitat ruptura cu teoria mandatului imperativ, moștenită din dreptul privat al Evului Mediu, în favoarea mandatului reprezentativ. La întrunirea Stărilor Generale din iunie 1789, mulți deputați, în special din rândul nobilimii și al înaltului cler, au considerat că au venit cu un mandat imperativ al alegătorilor lor și au utilizat acest lucru ca argument pentru a justifica atașamentul lor pentru votul prin ordin, deși regele a condamnat explicit mandatul imperativ (declarația din 23 iunie 1789). Pentru revoluționarii francezi, cetățeanul este actorul politic, ca individ, și nu corpurile intermediare. Alesul devine reprezentantul întregii națiuni și nu al unei fracțiuni a acesteia.

Adunările de alegători care se reuneau pentru a elabora o sumă de revendicări (caietele de doleanțe din 1789) și a mandata reprezentanți pe lângă o autoritate care își are legitimitatea în afara alegerilor (monarhia de drept divin) au fost astfel înlocuite progresiv, ajungându-se la silențioasa cabină de vot, prin care alegătorii nu fac decât să treacă pentru a desemna reprezentanți care se bucură de întreaga libertate, care dețin legitimitatea puterii, dar care pot fi alungați cu ocazia reînnoirii mandatelor lor.

Semnificația alegerilor: tragere la sorți sau alegeri

În cartea "Spiritul legilor" (cartea II, 2), Montesquieu observă că: "Sufragiul prin tragere la sorți este de natură democratică;

sufragiul prin alegeri este de natură aristocratică". El reia o remarcă făcută de Aristotel (Politica IV, 9): "În general, se admite că desemnarea în diverse magistraturi prin tragere la sorți este de natură democratică, iar desemnarea prin alegeri, de natură oligarhică". În acest caz este vorba nu de desemnarea reprezentanților (puterea legislativă) ci a magistraților (puterea executivă), pentru că cetățile grecești studiate de către Aristotel practicau democrația directă, fără mediere. Dar această remarcă este pertinentă într-o oarecare măsură și pentru regimurile reprezentative. Acest lucru se poate demonstra în felul următor: democrația, care presupune egalitatea cetățenilor, procedează prin tragere la sorți; sufragiul, procedură care presupune inegalitatea, este specific regimurilor oligarhice. Dar despre ce inegalitate este vorba? Exemplul atenian este aici lămuritor: în acest model al democrației grecești, aproape toate posturile de magistrați erau acordate prin tragere la sorți între cetățeni, cu excepția celui pentru strateg, care se făcea prin alegeri. Se considera, în fapt, că acest post necesită competențe specifice. Inegalitatea care justifică deci procedura alegerilor este de fapt cea a competenței. Cu toate acestea nu este deloc evident că alegerile garantează competența. *Democrația electivă postulează că cetățenii sunt capabili să distingă competența unora dintre ei de a-și asuma anumite funcții, chiar dacă alegătorii nu posedă ei înșiși această competență.*

Opțiunea între tragerea la sorți și alegeri schimbă natura competiției. În cazul tragerii la sorți, actorii sunt pasivi, ei supunându-se unei proceduri care le scapă de sub control, judecata divină. În perioada Evului Mediu, Biserica a jucat un rol decisiv în impunerea alegerilor în dauna tragerii la sorți, procedeu păgân pe care îl condamna. Părinții Bisericii acordau o mai mare încredere rațiunii umane decât hazardului, pentru revelația alegerilor divine. Regimul electiv s-a vrut o selecție a celor mai buni, și în acest sens a utilizat Montesquieu termenul de aristocrație. Aristotel a utilizat termenul de oligarhie, remarcând că alegerile sunt însoțite, adeseori, de diverse sisteme, în particular censul, pentru a îndepărta cetățenii cei mai săraci de la participarea

politică, în timp ce democrațiile, dimpotrivă, tind să favorizeze această participare, în particular, prin distribuirea unei indemnizații.

Este necesar să subliniem că regimurile reprezentative moderne au debutat, aproape fără excepție, sub formă de oligarhii, practicând sisteme cenzitare, restrângând dreptul de a alege la o mică minoritate de cetățeni. Lărgirea corpului electoral prin renunțarea la cens a constituit marea mișcare de democratizare a acestor regimuri, urmând ***regula: un om, un vot.*** Democrațiile reprezentative au afirmat egalitatea drepturilor politice ale fiecărui cetățean, indiferent de bogăție, nivel de educație, religie sau culoarea pielii, subînțelegând totodată inegalitatea competențelor prin utilizarea alegerilor pentru desemnare. De aici provine o tensiune permanentă între afirmarea egalității politice a tuturor și existența inevitabilă a unui grup de profesioniști ai politicii, a unei "clase politice" distincte de masa cetățenilor, profesioniști a căror competență este necesară pentru funcționarea sistemului. În același timp, caracterul oligarhic al regimurilor noastre politice nu trebuie să ne facă să uităm că, niciodată în istorie, vreo altă formulă politică n-a reușit să combine atât de armonios libertatea de exprimare, controlul popular al puterii politice și numărul mic de oameni excluși de la drepturile cetățenești (în Atena, marea majoritate a populației era formată din sclavi și străini), justificând celebra formulă a lui Winston Churchill: "Democrația este cel mai rău dintre regimuri cu excepția tuturor celorlalte".

Dezvoltarea practicilor electorale

Democrațiile reprezentative cele mai vechi au fost la origine, aproape toate, regimuri parlamentare pluraliste/unde dreptul de a alege era rezervat unei mici minorități de nobili sau bogați. Democratizarea acestor regimuri s-a manifestat de-a lungul secolelor XIX și XX, nu fără câteva eșecuri și pași înapoi, prin extinderea corpului electoral la ansamblul populației adulte (săraci,

femei, populație până atunci exclusă din rațiuni rasiale sau religioase), prin dezvoltarea confidențialității votului, prin lupta contra fraudei și a presiunilor electorale și prin dezvoltarea puterii parlamentelor. Numai primele trei aspecte sunt în legătură cu sistemele electorale.

Corpul electoral

Dincolo de considerațiile morale și juridice, compoziția corpului electoral și extinderea lui au fost și sunt mereu o miză politică, fiecare personaj politic (persoană sau partid) căutând să-și mărească șansele. Acest lucru este valabil și pentru modalitățile de vot.

Sufragiul universal masculin

În general, extinderea votului masculin a urmat un drum progresiv, ca de exemplu în Marea Britanie, prin legile din 1832, 1867, 1884 și 1918. Acest vot a fost, la origine, mai mereu cenzitar. Votul era atunci perceput ca o funcție rezervată oamenilor cu avere, și nu ca un drept pentru toți. Principala justificare a acestui sistem a fost că sufragiul trebuie rezervat celor pe care averea îi face să fie independenți material, să aibă competență prin educație și un spirit conservator prin proprietate. În Franța mișcarea a fost mai haotică. Stările Generale au fost desemnate de către un corp electoral foarte larg, compus din capii de familii și cu un cens foarte mic. În timpul Revoluției, în 1791, sufragiul a fost restrâns, făcându-se distincția între cetățenii "pasivi" și cetățenii "activi" (2/3 din cetățeni), singurii care aveau drept de vot. Pentru alegerea Convenției (1792), sufragiul universal a fost restabilit, dar numai o zecime dintre alegătorii potențiali au votat efectiv. În 1794 a reapărut censul. În timpul Restaurației, din 1815 până în 1830, nivelul censului a fost atât de mare încât nu au fost decât 100.000 de alegători la o populație de 30 de milioane. După

revoluţia din 1830, în timpul monarhiei din Iulie, reducerea censului a permis dublarea corpului electoral. În Franţa sufragiul universal masculin a devenit o achiziţie definitivă după revoluţia din 1848. Puţin după sfârşitul Primului Război Mondial, sufragiul universal masculin a fost stabilit în toate democraţiile reprezentative.

Adeseori forţele de stânga au militat în favoarea sufragiului universal, iar conservatorii s-au opus. Această afirmaţie trebuie totuşi nuanţată. La începutul secolului al XIX-lea ultra-legitimiştii erau în favoarea sufragiului universal, convinşi că masa ţăranilor dominată de nobilime şi de cler va surclasa burghezia liberală. Victoriile Partidului Ordinii în 1849 şi 1871 au confirmat această ipoteză, care a fost mai apoi infirmată de victoria republicanilor din 1876 şi 1877.

Votul femeilor

Dreptul la vot al femeilor s-a obţinut mult mai târziu. El a fost mai întâi acceptat de pionierii din Vestul american (Wyoming 1869), de către colonii neozeelandezi (1893) şi australieni (Australia de Sud din 1894, întreaga federaţie în 1908) ca şi de câteva ţări scandinave: Finlanda (1906), Norvegia (1913), Islanda (1915). Sfârşitul Primului Război Mondial a fost o dată decisivă pentru acceptarea votului feminin, probabil graţie contribuţiei muncii feminine la producţie, în timpul conflictului. S-a impus atunci în Austria (1918), Danemarca (1918), Germania (1919), Luxemburg (1919), Olanda (1919), Statele Unite (1920), Canada (1920), Suedia (1921) şi în Irlanda (1921). În Marea Britanie, dreptul de vot a fost acordat femeilor mai vârstnice de 30 de ani încă din 1918, şi celor având peste 21 de ani în 1928. Din contră, franţuzoaicele au trebuit să aştepte anul 1944, italiencele 1946, belgiencele 1948, iar grecoaicele 1952, pentru ca acest drept să le fie, în fine, recunoscut. Să notăm că în Franţa; Camera Deputaţilor a adoptat dreptul femeilor la vot imediat după sfârşitul Primului Război Mondial, dar Senatul, dominat de către

Partidul Radical, s-a opus temându-se că femeile, sub influența Bisericii, vor vota masiv pentru dreapta. În Belgia, socialiștii și liberalii s-au opus din același raționament. În Elveția, practica democrației directe prin referendum nu era favorabilă votului femeilor, motiv pentru care ele au trebuit să aștepte anul 1971. În unele țări ca Suedia (1909), Belgia (1920) sau Grecia (1930), votul femeilor a fost mai întâi autorizat pentru alegerile locale.

Majoratul electoral

Vârsta majoratului electoral a scăzut progresiv. În Franța a trecut de la 30 de ani în 1815, la 25 de ani în 1830 și la 21 de ani în 1848. Dar în timpul Revoluției, Constituția din 1791 a fixat-o la 25 de ani și cea din 1793 la 21 de ani. A trebuit pe urmă așteptat anul 1974 pentru a o coborî la 18 ani. Este vârsta pe care, astăzi, marea majoritate a democrațiilor reprezentative au fixat-o pentru majoratul electoral.

Restricțiile la dreptul de vot

Ele pot fi multiple. Există în primul rând indemnitatea: în toate țările dreptul la vot poate fi restrâns pentru cetățenii care au suferit diverse condamnări judiciare. Incapacitatea de vot este un motiv mult mai imprecis. Dacă eliminarea nebunilor din corpul electoral este relativ de necontestat, dispozițiile privind eliminarea analfabeților nu mai sunt, așa cum s-a întâmplat în Italia până în 1912, unde populația cea mai săracă era astfel îndepărtată de la urne. Această acuzație de incapacitate poate, de asemenea, să mascheze mobiluri rasiale, cum a fost cazul în multe state din Statele Unite după 1870, unde pentru a deturna dispozițiile constituționale (amendamentul 15 interzicând orice discriminări rasiale în materie electorală), s-a decis că dreptul la vot nu va fi acordat cetățenilor care nu știu să scrie și să citească și care nu satisfac condițiile următoare (așa-zisa clauză a "bunicului"): să fie cetățean

din 1867 sau să fie capabil să probeze că bunicul său era cetățean din acel an și chiar, în unele cazuri, să poată comenta Constituția... Aceste tipuri de dispoziții n-au fost definitiv eliminate decât în 1970. În unele țări ale Americii Latine, dispozițiile împotriva votului analfabeților au sfârșit prin a îndepărta de la vot populația de origine indiană. În alte cazuri, discriminarea rasială în privința dreptului la vot a fost oficială, cum a fost cazul Africii de Sud în timpul regimului de apartheid. În Australia, numai după 1949 și numai în unele state, aborigenii au fost autorizați să voteze în alegerile federale, și numai din 1962 în toată federația. În Statele Unite, discriminările privind votul indienilor nu au dispărut complet în statele din Vest decât în 1948. Restricții asupra dreptului la vot pot rezulta și prin sistemul colegiilor duble, cel practicat în coloniile franceze din 1945 până în 1957, unde indigenii erau mult subreprezentați în raport cu populația de origine metropolitană. Pot exista, de asemenea, dispoziții specifice unor țări, cum a fost cazul Franței din timpul celei de-a III-a Republici, când militarii activi nu au avut drept de vot, cu scopul de a marca bine separația dintre activitatea militară și cea politică.

Votul străinilor

În Marea Britanie, irlandezii și cetățenii din țările Commonwealth-ului au drept de vot în toate alegerile. În unele țări, străinii, în general cu anumite condiții de durată a rezidenței, dispun de drept de vot la alegerile locale. Acesta este cazul în Irlanda (1963), Suedia (1976), Danemarca (1981), Norvegia (1982), Olanda (1985). În Franța problema dreptului de vot al străinilor la alegerile locale, propusă de Partidul Socialist în 1981, dar abandonată din cauza ostilității opiniei publice, se confundă cu atitudinea față de muncitorii imigranți veniți din țările lumii a treia. Tratatul de la Maastricht, ratificat de Franța în septembrie 1992,

stipulează că străinii, cetățeni ai CEE, au drept de vot la alegerile europene și municipale.

Votul plural

În opoziție cu votul individual, principiul votului plural a fost utilizat pentru a compensa sufragiul universal. Au fost acordate voturi suplimentare unor alegători în numele capacității lor presupuse. În Marea Britanie până în 1948, în Belgia din 1893 (sufragiul universal masculin) până în 1919, unii alegători au dispus de 2 sau 3 voturi în numele diplomelor lor, al averii lor, sau al situației lor familiale. Votul familial, care însemna dreptul părinților de a vota în numele copiilor lor minori, n-a fost aplicat decât în Belgia, în Spania franchistă și în Portugalia salazariană, și se găsea în proiectul de Constituție atribuit mareșalului Pétain. Partizanii, care susțineau acest vot în numele apărării familiei, contau pe conservatorismul presupus al taților de familie. El s-a ciocnit, până acum, de principiul egalitar "un om un vot", pentru că poate părea curios ca greutatea electorală a unor indivizi să depindă de situația lor familială. Mai mult, nu este sigur că astăzi copiii ar accepta ușor să lase părinții să voteze în locul lor.

Modalitățile de vot

Votul secret

Votul secret constituie un aspect fundamental al alegerilor democratice. La origine, votul a fost mai mereu public, chiar dacă votul prin buletine este o practică foarte veche, cunoscută deja de romani, care utilizau buletinele de vot (tabella) după adoptarea legilor tabulare (139, 136 și 129 î.Chr.). În Franța a fost introdus din Evul Mediu, pentru desemnarea unor deputați ai Stării a Treia. Prin votul secret, se pot distinge două lucruri: instaurarea buletinelor de vot scrise (ballot în engleză), pentru a înlocui

declarația orală, și utilizarea cabinelor izolate, în general mult mai târziu, prima utilizare fiind cea din statul Victoria, Australia, în 1856. Este evident că buletinul scris permite o mai mare confidențialitate a votului decât declarația orală, chiar dacă numai cabina de vot asigură un secret total al votului (adoptat în Franța în 1913). Votul public permitea multiple presiuni asupra alegătorilor și facilita corupția electorală. Numai votul secret elimină presiunea asupra alegătorilor (libertatea de vot) și îi împiedică pe aceștia să facă comerț cu votul lor (gratuitatea votului). Diferitele dezbateri despre votul secret, mai ales cel din Marea Britanie la introducerea ballotului în 1872, au pus în evidență două poziții, corespunzătoare la două concepții despre alegeri. Partizanii votului public aveau o concepție aristocratică despre vot, funcție rezervată unei elite, pe care aceasta trebuie să și-o asume public, sub privirea poporului, pe care elita îl reprezintă într-un fel. Publicitatea votului trebuia să fie, printre altele, un mijloc pentru alegători mai puțin competenți de a se lăsa influențați de votul personalităților mai experimentate (aceasta fiind și concepția lui Cicero și Montesquieu). În Franța, la convocarea Stărilor Generale din 1789, această concepție a votului public, permițând notabilităților influențarea alegătorilor populari, a fost fără dubiu la originea deciziei Regelui de a impune votul public pentru desemnarea în primele două etape a deputaților Stării a Treia. Această măsură s-a întors împotriva Regelui, pentru că majoritatea notabilităților burgheze, influențată de ideile filozofilor, avea un spirit contestatar. În același timp, în această concepție, votul secret riscă să fie sursă de imoralitate, pentru că permite unora să cedeze la opinii nedemne, sau prea egoiste pe care nu îndrăznesc să le susțină public. Dar de fapt, în spatele acuzației de imoralitate, a fost cu siguranță teama de a nu mai putea verifica dacă alegătorul își respectă "contractul electoral", pentru care a fost eventual mituit. Dimpotrivă, partizanii votului secret consideră votul ca pe un drept al fiecăruia și deci secretul are ca obiectiv garantarea libertății, sustrăgând alegătorul de la orice posibilitate de presiune. Revendicat în primul rând de stânga, care voia să scoată alegătorii din mediile modeste de sub influența patronilor și a proprietarilor, a fost de asemenea apărat de primul ministru liberal Glastone, care

a dat întâietate riscului de presiuni venit din partea sindicatelor asupra votului muncitorilor.

Succesul votului secret este semnificativ pentru victoria concepției liberale și individualiste de vot, și mai general pentru "privatizarea" activității politice, pe care o semnifică pentru cei mai mulți. Votul secret nu are doar efectul de a proteja pe cei mai slabi de presiunea celor mai puternici, el izolează, de asemenea, alegătorul de egalii săi și-i permite să rupă, în izolare, cu solidaritatea pe care se simte obligat să o afișeze public (muncitor votând cu dreapta contra consemnului dat de sindicat, de exemplu). Activitatea politică publică este marca clasei politice și a militanților săi, a celor care "fac" politica, restul țării fiind doar consultat. Votul secret este manifestarea puternică a acestei rupturi, permițând totodată participarea celor care au fost mereu excluși la desemnarea conducătorilor. ***Votul secret este o măsură rezonabilă, instituită de societate așa cum este ea, cu toate inegalitățile sale, și nu de o societate ideală în care fiecare și-ar putea afișa opiniile în toată libertatea și în totală independență. Acolo unde votul secret nu este respectat, rareori democrația se comportă bine.***

Trebuie totuși să remarcăm că votul secret instaurat pe modelul australian (cu cabine izolate) a putut fi utilizat contra democrației, pentru a restrânge participarea negrilor la alegerile din Statele Unite, începând din 1888. Au fost utilizate cele mai diverse tehnici pentru a face votul cât mai dificil posibil pentru cei care stăpâneau prost o cultură scrisă. Dar consecința votului secret nu este în mod obligatoriu excluderea analfabeților. În India, cea mai mare democrație reprezentativă a lumii din 1947, fiecare partid politic sau candidat are atribuit un simbol, tipărit pe buletinul de vot, cu ajutorul căruia analfabeții își pot exprima opțiunea.

Votul obligatoriu

În toate democrațiile votul este considerat ca o datorie, dar foarte puțini sancționează nerespectarea acestei datorii. Votul obli-

gatoriu a avut mult mai puțin succes decât votul secret. El a fost instaurat în Belgia (1893), Australia (1924, dar încă din 1915 în Queensland), ca și în Luxemburg, Danemarca, în Grecia, în Brazilia, Venezuela și în trei provincii austriece (Steiermark, Tyrol, și Vorarlberg) și în câteva cantoane elvețiene. Sancțiunea în cazul absenței nejustificate se materializează în amenzi ușoare. Experiența demonstrează că este suficient să se sancționaze simbolic nerespectarea datoriei electorale pentru a suprima aproape complet absenteismul. În Australia, absenteismul s-a prăbușit de la 40,6% în 1922, la 8,6% în 1925. Dar eficacitatea acestui tip de măsură îi justifică utilizarea? Dacă se apreciază că absenteismul este un indiciu grav al disfuncțiilor democrației, nu spărgând termometrul se vindecă febra. În Franța, la întrebarea unui senator despre acest subiect, ministrul de Interne a subliniat (Senat 5.12.1982) că dacă a vota este un drept în tradiția franceză, "oricine are un drept, îl are și pe acela de a nu-l exercita".

Alegerile în mai multe trepte

Prin această tehnică deputații sunt aleși de către marii electori, desemnați ei înșiși de către cetățeni. A fost utilizată de mai multe ori în Franța, în timpul Revoluției și al Imperiului. La alegerile pentru Stările Generale din 1789, delegații Stării a Treia au fost desemnați după un scrutin în trei trepte. În timpul Revoluției, alegerile s-au făcut adeseori în două trepte, adunările primare desemnând electorii din rândul cetățenilor cei mai bogați (având un nivel de cens ridicat), care alegeau, la rândul lor, deputații. Acest tip de sistem avea ca obiectiv permiterea participării largi populare în adunările primare, totodată restrângând mai mult sau mai puțin dreptul de desemnare a deputaților de către cetățenii cei mai bogați, considerați competenți politic, datorită educației și averii lor. În democrațiile reprezentative, alegerile în mai multe trepte pentru desemnarea deputaților nu mai sunt utilizate nicăieri. În Statele Unite, președintele este ales de către

marii electori, la rândul lor aleși prin sufragiu universal. Acest tip de scrutin nu trebuie confundat cu scrutinul indirect, prin care aleșii sunt desemnați de către notabilități, care la rândul lor pot să fie alese, dar care nu au fost alese pentru acest lucru. Este cazul alegerii președinților republicii în Franța, între anii 1871 și 1958, de către ansamblul deputaților și senatorilor reuniți în Congres. Sistemul electoral pentru alegerea Senatului Franței este un hibrid combinând un scrutin indirect, unii aleși (deputați, consilieri generali, consilieri regionali, primari) fiind membri de drept ai corpului său electoral, și un scrutin în două trepte, pentru că majoritatea corpului său electoral este compusă din delegați ai municipiilor desemnați special pentru acest lucru.

Mandatul electoral, candidaturile

Reînnoirile parțiale

Tehnica reînnoirilor parțiale constă în reînnoirea la o alegere a unui număr limitat de mandate, în general o treime sau o jumătate din numărul de mandate. Este o măsură cu caracter conservator pentru că ea tinde să slăbească influența alegătorilor asupra compoziției adunărilor, pentru a se realiza o mai mare stabilitate. Acest tip de sistem a fost aplicat în Franța pentru alegerile deputaților în timpul Directoratului (o treime), în Belgia din 1902 până în 1912 (o jumătate), ca și în Luxemburg între 1948 și 1951. În schimb, în Argentina, frecvența reînnoirilor (jumătate din mandatele celor 254 de deputați pot fi reînnoite la fiecare 2 ani) nu-i conferă acest caracter conservator. El este cel mai adesea utilizat pentru desemnarea Camerei superioare (Senatul), de exemplu în Statele Unite, în Australia, în Japonia și de asemenea în Franța (reînnoiri cu o treime), unde reînnoirea parțială este utilizată și pentru consilierii generali (reînnoiri pentru jumătate). De fapt, reînnoirile parțiale au o semnificație conservatoare numai dacă se combină cu o durată prea mare a mandatelor, cum este

cazul în Franța, pentru senatori (9 ani) sau consilieri generali (6 ani). Dintre acestea două, durata mandatelor este cea care reprezintă criteriul cel mai important de democratizare.

Durata mandatelor

Durata mandatelor este considerată un indiciu asupra democratizării sistemului electoral. Cu cât mandatul este mai scurt, cu cât reînnoirile sunt mai frecvente, cu atât puterea alegătorului asupra alesului crește. Fără a ține seama de dizolvări, în democrații, mandatele medii ale adunărilor legislative sunt cele de 4 ani. Trebuie să remarcăm mandatul extrem de scurt al Camerei Reprezentanților din Statele Unite, fixat la 2 ani. În Australia, în Noua Zeelandă, în Suedia și în Lituania mandatul este de trei ani. Sub acest aspect, Franța apare ca o democrație reprezentativă mai conservatoare, cu un mandat de 5 ani pentru deputați și de 7 ani pentru președinte (4 ani în Statele Unite).

Reînnoirea mandatelor

În multe țări sud-americane cu regim prezidențial, președintele nu are dreptul de a se prezenta în alegeri în timpul mandatului. Această măsură vizează egalitatea candidaților, interzicând persoanei în funcție utilizarea puterii sale, pentru a fi reales. În Costa Rica, în cazul alegerilor legislative, această măsură se extinde și asupra miniștrilor. În Statele Unite, de la alegerea lui F.D. Roosevelt de patru ori (1932, 1936, 1940, 1944), un președinte nu poate să candideze consecutiv mai mult de două ori (2 mandate consecutive complete).

Cumulul de mandate

În cele mai multe democrații reprezentative cumulul de mandate este interzis. Și în acest caz este vorba de împiedicarea unui

ales de a-și utiliza poziția de putere pentru a fi ales pentru alte mandate, dar și pentru a-l obliga să se consacre mandatului său în curs. Franța face excepție de la regulă, cumulul mandatelor fiind liber până la sfârșitul anilor '80, când o timidă restricție l-a limitat la două mandate importante, ca parlamentar, consilier general sau regional și primar al unui mare oraș. Cumulul a rămas generalizat și nu este nimic prevăzut pentru cumulul de mandate locale cu funcția de ministru. În Franța astăzi, teoretic, încă poți fi primarul unei comune din Guadeloupe, deputat de Réunion și parlamentar european.

Controlul aleșilor: revocarea

Regula generală în democrațiile reprezentative este că electoratul trebuie să aștepte sfârșitul mandatului alesului, pentru a exprima prin vot o judecată asupra activității sale. Totuși, în multe state din vestul Statelor Unite, există pentru alegători posibilitatea de a obliga alesul să-și pună mandatul în joc, dacă o anumită proporție dintre ei, în general cuprinsă între 20 % și 30 %, îl somează prin așa numita cerere de revocare (recall). În unele constituții comuniste existau asemenea dispoziții, dar fără să aibă aceeași semnificație. Pentru Partidul Comunist era un mijloc suplimentar prin care să se asigure de docilitatea aleșilor săi. Totuși, în faza de democratizare a acestor regimuri, acest tip de dispoziții a fost utilizat în Ungaria de către opoziție, în 1989, pentru a-i obliga pe unii aleși să revină în fața alegătorilor. Mai mulți responsabili ai partidului și-au pierdut în acest fel locurile din Adunare. Mai apoi, parlamentarii au suprimat acest tip de dispoziție. O dispoziție de acest tip a fost prevăzută în timpul Revoluției Franceze, în Constituția anului III (niciodată aplicată).

Libertatea și publicitatea candidaturilor

Libertatea de a candida și publicitatea candidaturilor sunt elementele obligatorii ale regimurilor democratice reprezentative.

În regimurile totalitare, absența libertății de a candida în alegeri se dovedește sistematică. În democrațiile reprezentative libertatea de a candida este adesea însoțită de restricții legate de rezidența candidaților, depunerea unei cauțiuni sau a unei liste de susținători. Dacă aceste dispoziții sunt necesare pentru a evita un număr excesiv de candidaturi, ele nu trebuie să fie foarte restrictive, pentru a nu aduce atingere libertății de alegere a alegătorilor. Este recomandabil să se găsească un echilibru corect între aceasta și un număr rezonabil de candidaturi reprezentative.

Libertatea de a candida nu este suficientă; numai publicitatea făcută candidaturii, prin intermediul unei campanii electorale, permite alegătorului să-și facă alegerea. Dacă nu există ofertă electorală publică, pe ce criterii să-și exprime alegătorul opțiunea? ***Libertatea nelimitată de alegere suprimă de fapt alegerea.*** Pe de altă parte, trebuie obligatoriu vegheat ca publicitatea făcută candidaturilor să nu ajungă la practica "candidaturilor oficiale" cum s-a întâmplat, în timpul celui de-al doilea imperiu, prin presiuni asupra alegătorilor.

Candidaturile multiple

În Franța, până în 1889, la alegerile legislative au fost autorizate candidaturile multiple (în mai multe circumscripții simultan). Alesul trebuia să aleagă între diferitele circumscripții electorale care l-au desemnat, și erau organizate alegeri parțiale pentru ocuparea locurilor vacante. Acest sistem s-a dovedit prea puțin comod, pentru că putea declanșa o cascadă de alegeri parțiale. Alegerile legislative erau, pentru principalii lideri politici, veritabile ocazii de testare a popularității. În timpul alegerilor din Prairial Anul V (1797), câștigate de monarhiști, unul dintre liderii acestora, Boissy d'Anglas, a fost ales în 77 de departamente din 100 (inclusiv Belgia), în timp ce cel mai adesea ales reprezentant dintre partizanii Directoratului, La Révellière, n-a fost ales decât în 30 (F. Furet și D. Richet, *Revoluția*, Volumul II, Hachette, 1966,

pag. 93). Cu ocazia alegerilor din 2 februarie 1871, din cauza alegerilor multiple, numai 630 de locuri din 768 au fost ocupate. Alegerea lui Thiers în 26 de departamente și alegerea lui Gambetta în numai 9 au fost semnificative pentru raportul de forțe între conservatori și republicanii avansați. În ajunul alegerilor din 1889, practica candidaturilor multiple a fost interzisă, pentru a-l împiedica pe generalul Boulanger să transforme alegerile într-un plebiscit asupra persoanei sale.

Locurile rezervate

Într-o serie de parlamente există locuri rezervate. În general, prin acest lucru se permite reprezentarea categoriilor specifice ale populației, adeseori minorități lingvistice sau religioase sau chiar grupuri sociale defavorizate. Pentru acest lucru există mai multe metode. Se pot crea mandate pentru care dreptul la candidatură este rezervat acestor categorii, ca de exemplu în India unde sunt mandate rezervate intangibililor și unor triburi, și în Pakistan, unde 10 din 207 mandate sunt rezervate nemusulmanilor. Se pot, de asemenea, institui circumscripții în care dreptul de a alege și dreptul de a candida sunt rezervate printr-un sistem de dublu colegiu: este cazul Noii Zeelande unde câteva locuri sunt rezervate, de mai mult de un secol, maorilor. Se poate, de asemenea, ca noul parlament ales să desemneze un anumit număr de deputați suplimentari din această categorie: în acest mod existau 20 de locuri suplimentare pentru femei în Pakistan (dispoziție suprimată în 1990) și 10 în Bangladesh. Dar adesea practica mandatelor rezervate are obiective antidemocratice, cum a fost cazul în Polonia cu ocazia alegerilor din 1989 pentru Seim, când comuniștii și-au rezervat dreptul la candidatură pentru 2/3 din locuri (299 din 460), temându-se, cu îndreptățire, că vor fi zdrobiți electoral de către mișcarea Solidaritatea. A fost și cazul Taiwanului, până în 1989, unde un număr important de locuri din Adunare (Yuan) a fost rezervat notabilităților din Gomindan în numele

reprezentării, fictive, a alegătorilor din China continentală, al căror singur reprezentant legal se considera guvernul de la Taiwan. În ambele cazuri, alegătorii au fost privaţi de posibilitatea de a alege liber un număr important de deputaţi.

Sistemele federale

În statele federale sistemul electoral trebuie să asigure o dublă reprezentare: a poporului şi a statelor componente. Părinţii Constituţiei americane au rezolvat această problemă prin crearea a două adunări distincte, cu puteri echivalente: Camera Reprezentanţilor care reprezintă poporul printr-un număr de mandate pe stat, proporţional cu locuitorii săi, şi Senatul care reprezintă statele, în care fiecare stat are dreptul la doi senatori, indiferent de populaţie. Se obţine astfel o dublă reprezentare, egalitară în ambele cazuri, a poporului, pe de o parte, şi a statelor, pe de altă parte. Australia a ales un sistem asemănător, cu şase senatori pentru fiecare stat. Republica Federală Germană are un sistem puţin diferit: în adunarea care reprezintă Landurile (Bundesrat) fiecare Land are o reprezentare (nu strict proporţională) în funcţie de populaţia sa, între 3 şi 7 mandate, landurile mai puţin populate fiind suprareprezentate. Această adunare dispune de putere mai mică decât Bundestag-ul, dar are dreptul de blocare a legilor, cu o majoritate de 2/3.

Camerele superioare

Trebuie să distingem două tipuri de camere superioare. Dacă în statele federale se justifică existenţa celei de-a doua camere pentru a reprezenta statele, acest lucru nu mai este valabil în celelalte state. ***Aceste camere superioare au fost create fie pentru a limita, fie pentru a canaliza efectele politice ale reprezentării populare din camerele inferioare.*** În general, ele nu au un mod de desemnare democratic, cum este cazul Camerei

Lorzilor în Marea Britanie, sau corpul lor electoral nu este reprezentativ și sunt suprareprezentate zonele rurale, cum încă este cazul Senatului francez. În aceste ultime cazuri, scăderea puterilor camerelor superioare a constituit un semnificativ progres al democrației.

Validarea mandatelor

Modalitatea de validare a mandatelor este importantă, punându-se și problema statului de drept. Validarea mandatelor de către înșiși cei aleși poate fi, și a și fost, ocazia unor abuzuri, când pretexte juridice maschează operații politice, cum a fost în Franța, unde invalidarea mai multor deputați pujadiști, după alegerile din 1956, nu a rămas fără numeroase semne de întrebare. Practica actuală franceză, de a încredința validarea mandatelor Consiliului Constituțional și Consiliului de Stat, pare preferabilă.

Finanțarea candidaților și a partidelor

Astăzi, pentru democrațiile reprezentative, inegalitatea financiară a candidaților sau a partidelor constituie unul din cele mai serioase riscuri de abateri în alegeri. În încercarea de a rezolva această problemă, democrațiile reprezentative au dezvoltat o întreagă legislație privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale. Pentru finanțarea campaniilor electorale este necesară o îmbinare a cheltuielilor raționale de campanie cu posibilitatea utilizării mijloacelor moderne de comunicație. În general, ***în ceea ce privește partidele politice, legislația prevede o finanțare publică și privată.*** Riscul finanțării private, fără control, este acela de a cădea în plutocrație. Finanțarea publică pune alte probleme: dorind să aibă o bază obiectivă, ține seama de rezultatele electorale ale fostelor alegeri, fie în voturi, fie în mandate. ***Luarea în calcul a rezultatelor în mandate riscă să retransmită la***

nivelul finanţării publice inegalităţile de reprezentare, produse eventual de modul de scrutin. Dar, mult mai grav, luarea în calcul a rezultatelor ultimelor alegeri, bază obiectivă de necomentat, prezintă marea deficienţă că favorizează partidele alese în defavoarea celor noi.

Presiunile şi fraudele electorale

În primul rând este necesar să facem o distincţie clară între presiuni şi fraude electorale. Corupţia, intimidarea electoratului ţin de presiunile electorale. Umblarea la urne, falsificarea listelor electorale sau a borderourilor rezultatelor electorale sunt fraude. Presiunile electorale citate mai sus ţin fie de regimuri nedemocratice, fie de preistoria democraţiilor reprezentative, când libertăţile publice şi secretul votului nu erau corect asigurate, cum încă mai este cazul în multe ţări din lumea a treia. Tehnicile de fraudă sunt de o mare varietate, cuprinzând toată scara imaginaţiei umane. În democraţiile reprezentative vechi ale ţărilor Europei şi Americii de Nord, frauda este un fenomen rar. Nu aceeaşi este situaţia în democraţiile recente şi mult mai fragile ale Africii, Americii latine sau Asiei. În epoci nu demult apuse, chiar şi în democraţiile vechi, frauda a fost un fenomen deloc neglijabil. În Statele Unite, "maşinile electorale" din câteva mari oraşe, Chicago de exemplu, şi-au făurit un mare renume în acest domeniu. În Franţa, DOM-TOM-urile şi Corsica au avut multă vreme aceeaşi reputaţie. În departamentele şi teritoriile de dincolo de mare, frauda electorală amestecată cu presiunile electorale a fost adeseori fapta notabilităţilor, susţinute de administraţie. Corsica a beneficiat multă vreme de o cultură electorală particulară, consecinţa fiind existenţa listelor electorale fanteziste prin care viaţa electorală activă a putut fi sensibil prelungită, mult dincolo de simplul său suport biologic. În materia regularizării voturilor, în ultimii ani s-au făcut progrese considerabile. Pe continent, frauda ocazională cu caracter individual şi local şi care poate aduce atingere oricărui partid este în general neglijabilă. Trebuie totuşi să

notăm că Partidul Comunist a fost adeseori acuzat de fraude în diverse municipalități, de exemplu cu ocazia alegerilor municipale din martie 1983. Din 13 orașe cu mai mult de 20.000 de locuitori în care algerile au fost anulate, 11 erau municipalități în care câștigaseră comuniștii. Partidul Comunist n-a păstrat decât 2 orașe după alegerile parțiale care s-au organizat după invalidare. Succesul luptei împotriva fraudei depinde foarte mult de voința candidaților și a asesorilor lor. Dacă aceștia din urmă respectă listele de semnături, cer sistematic actele de indentitate, pe lângă cărțile de alegător, rezistă tentației de a lipsi pentru a lua masa, studiază cu atenție procurile și supraveghează desfacerea urnelor, frauda devine mult mai dificil de făcut.

Dubla dinamică a democrațiilor reprezentative

Înainte de a intra în substanța tehnicilor electorale și a efectelor lor politice, este necesar să punem în evidență cele două mari tendințe ale democrațiilor reprezentative ce decurg din cele două funcții principale ale alegerilor, și anume desemnarea conducătorilor și reprezentarea societății.

O tendință către dualism

Alegerile din democrațiile reprezentative au o primă funcție de legitimare și desemnare a guvernanților. Prin intermediul alegerii deputaților care votează legile, alegătorii desemnează guvernanții. În acest fel viața parlamentară este împinsă către dualism într-o dublă manieră.

În primul rând, deoarece, pentru votarea unei legi, dincolo de abțineri, nu există decât două posibilități: pentru sau contra. În Franța despărțirea stânga/dreapta își are originea în dezbaterea asupra dreptului regelui la veto, din 28 august 1789: "În urma acestei ședințe adunarea s-a separat definitiv în aripa stângă și

aripa dreaptă. Toţi partizanii veto-ului s-au aşezat în dreapta preşedintelui; toţi cei contra s-au grupat în partea opusă. Această separare a făcut mai uşoară numărătoarea voturilor desfăşurată prin aşezare şi ridicare, modalitate care a fost păstrată. De multă vreme, şi înaintea adunării ordinelor, extrema stângă şi extrema dreaptă au devenit punctul de întâlnire al deputaţilor cei mai înflăcăraţi în opiniile în acel moment opuse. Fiecare grup creştea numeric, pe măsură ce discuţiile deveneau mai iritante (...). Dar majoritatea reprezentanţilor nu s-au plasat complet într-una din diviziuni decât după şedinţa despre care vorbim." (Buchez şi Roux, *Istoria parlamentară a Revoluţiei franceze*, Volum II, pag. 349-350) Acest text ne prezintă într-o manieră limpede procesul de bipolarism din prima adunare franceză. Procesul a fost progresiv, deputaţii constatând că asupra multor chestiuni opoziţiile sunt mereu aceleaşi. Structurarea avea să devină decisivă, într-o problemă plină de semnificaţii, dreptul regelui la veto, în privinţa concepţiei despre democraţia reprezentativă şi despre legitimitatea puterii. Aceste înfruntări binare asupra votului, care au tendinţa frecventă de regrupare, se sprijină, în general, pe concepţii ideologice, pe "viziuni asupra lumii" care se opun şi a căror origine urcă până departe în trecut. Este vorba despre o tendinţă fundamentală a spiritului uman (Binele şi Răul) care se observă adeseori în controversele intelectuale. De altfel, examinarea sporturilor şi a jocurilor arată că, dacă alegerea ar fi considerată ca o simplă concurenţă, asemenea unei curse, ea nu ar avea obligatoriu o tendinţă dualistă. Dar alegerea nu este numai o cursă, ci şi o luptă pentru un obiectiv, pe care unul o deţine şi celălalt nu: puterea.

Al doilea element care împinge către dualism este lupta pentru controlul puterii. Din momentul în care Guvernul este controlat de către Parlament, viaţa politică tinde să se structureze urmând dihotomia majoritate/opoziţie. Cum majoritatea relativă nu ajunge, fiecare încearcă să asigure o majoritate absolută, singura garanţie pentru o putere stabilă. Grupurile parlamentare o dată constituite se străduiesc, prin disciplina votului,

să controleze scrutinele. Alegerile devin din ce în ce mai mult o luptă pentru putere, câștigată de cei care-și asigură controlul majorității locurilor din Parlament. Din acest motiv fundamental, orice sistem reprezentativ democratic este majoritar. Evident, controlul locurilor din Parlament începe în mod natural cu tentativa de a obține majoritatea voturilor alegătorilor. În Statele Unite alegerile prezidențiale joacă acest rol. Extinderea sufragiului a provocat apariția partidelor politice moderne, care să canalizeze alegerile alegătorilor. *În felul acesta, alegerile constituie mijlocul prin care forțele politice fac electoratul arbitru în lupta lor pentru putere. Luarea alegătorilor ca martori în lupta politică din timpul campaniilor electorale, care este o politizare „descendentă" dinspre elita politică spre electorat, tinde să structureze într-o manieră dualistă opiniile și provoacă polarizarea voturilor către principalele două forțe politice sau către două coaliții politice.*

O tendință de dispersie

Dar alegerile înseamnă și reprezentare. Ele sunt ocazia pentru diversele grupuri existente în sânul societății, a diferitelor puncte de vedere, de a se face ascultate, de a se manifesta, de a încerca să se facă reprezentate. Multitudinea grupurilor, intereselor, clivajelor, induce în mod natural o puternică tendință de dispersie. Această tendință către dispersie este cu atât mai mare cu cât societatea este social și cultural mai eterogenă și cu cât a fost traversată de conflicte care au produs puternice clivaje, pe care dualismul dominant este incapabil să le integreze. Grupurile care se simt subreprezentate au tendința de a contesta partidele instituționale dominante și se adresează electoratului încercând să provoace o politizare "ascendentă". Tendința către dispersie poate rezulta și din sciziuni în interiorul partidelor existente. Dar acest lucru nu diferă prea mult de cele precedente, pentru că reușita unei sciziuni trebuie să se bazeze pe interese și aspirații puțin sau prost reprezentate de către partidele în funcție.

Sistemul partizan

Aceste două tendințe către dualitate și către dispersie, cu efecte adesea opuse, au o influență majoră asupra structurării unui sistem partizan. În toate democrațiile reprezentative există cel puțin două partide. Singura excepție aparentă este cea a statelor sudice din Statelele Unite, dominate exclusiv de Partidul democrat, de la sfârșitul secolului al XIX-lea până la sfârșitul anilor '60, dar nu este decât una din numeroasele indicații ale absenței reale a democrației din aceste state, unde negrii au fost privați de drepturile lor politice. Între un dualism categoric al partidelor și un multipartidism excerbat se întinde plaja largă, un continuum, descris de sistemele partizane din democrațiile reprezentative. Chiar și în Statele Unite, unde bipartidismul pare perfect, tendința de dispersie se regăsește puternic în jocurile grupurilor de presiune și absența disciplinei de vot din Congres. Dar această dispersie nu duce la multiplicarea partidelor. În Elveția, unde există un sistem multipartizan, tendința dualistă este inexistentă de când principalele forțe politice practică o împărțire sistematică a puterii. Aici domină aspectul reprezentativ, alegerile fiind mai mult o concurență decât o luptă pentru putere. Este drept că practica democrației directe, prin referendum, permite decizia asupra unor probleme care îi divizează profund pe elvețieni, ca de exemplu raporturile Elveției cu Comunitatea Europeană, fără ca aceste probleme să ducă la înfruntări electorale partizane.

Bipartidismul originar

Sistemele partizane ale democrațiilor reprezentative sunt în principal rezultatele structurilor sociale și ale istoriei. Cele mai multe din democrațiile reprezentative cele mai vechi au fost, în secolul al XIX-lea, sisteme parlamentare unde dreptul de vot era rezervat unei minorități de privilegiați, nobili sau bogați, de sex

masculin. Săracii, femeile și populațiile oprimate din rațiuni rasiale sau religioase erau excluși de la vot. Aceste sisteme parlamentare pluraliste "elitiste" au fost aproape întotdeauna bipartizane, cu un Partid conservator apropiat aristocrației și forțelor religioase dominante, și un Partid liberal, reprezentând burghezia urbană. Acesta a fost cazul Franței din timpul lui Louis-Philippe (între anii 1830 și 1848) cu opoziția dintre Partidul Ordinii și Partidul Schimbării, în Marea Britanie cu opoziția dintre Liberali și Conservatori, ca și în Belgia și în multe alte țări europene sau americane. Această situație de bipartidism parlamentar este o bună ilustrare a dominației primei tendințe, dualitatea.

Evoluția către multipartidism

Marea mișcare de democratizare a sistemelor reprezentative, cauză și apoi consecință a accesului maselor populare în procesul electoral, a constituit principalul factor al destrămării sistemelor bipartizane, prin apariția de noi forțe politice care să reprezinte aspirațiile noilor alegători. Marea Britanie furnizează, ca de atâtea alte ori, o foarte bună ilustrare despre această evoluție, prin apariția succesivă a unui grup irlandez și a Partidului Laburist care au reprezentat revendicările naționale ale irlandezilor și, respectiv, aspirațiile sociale ale lumii muncitorești. ***Aceste realități sociale și istorice au avut un rol determinant în formarea sistemelor partizane, în orice caz mai mare decât modurile de scrutin utilizate în alegeri, chiar dacă rolul acestora din urmă nu este neglijabil, așa cum vom vedea mai departe.*** Pentru a putea judeca, să studiem diferitele moduri de scrutin.

MODURILE DE SCRUTIN MAJORITAR

Organizarea alegerilor necesită explicitarea prin legea electorală a mecanismului care permite transformarea voturilor electoratului în locurile din adunare. ***Modul de scrutin se definește ca regula legislativă ce determină cine sunt aleșii, plecând de la voturile exprimate de către electorat.*** Pentru analiza funcționării unui mod de scrutin, trebuie luate în considerație mai multe aspecte. Alegătorul votează pentru candidați sau pentru partide? Modul de scrutin este de tip majoritar, proporțional sau mixt? Există unul sau mai multe niveluri ale circumscripțiilor electorale?

Acest capitol este consacrat studierii modurilor de scrutin majoritar. În aceste cazuri termenul de majoritar semnifică pur și simplu faptul că, în cadrul fiecărei circumscripții, candidatul sau lista de candidați care câștigă ia toate mandatele puse în joc.

Definiții:

Scrutin uninominal: pentru fiecare circumscripție există un singur mandat pus în joc și fiecare alegător dispune de un singur vot.

Scrutin plurinominal: pentru fiecare circumscripție există mai multe mandate puse în joc și fiecare alegător are atâtea voturi câte mandate sunt puse în joc, dar nu poate acorda mai multe voturi aceluiași candidat.

Se poate observa că scrutinul uninominal nu este decât un caz particular al scrutinului plurinominal în care toate circumscripțiile au un singur mandat.

Scrutinul cu un tur (înainte denumit scrutin pluralitar): candidatul (sau candidații) sosit (sosiți) în frunte este ales (sunt aleși) în funcție de numărul de locuri care trebuie ocupate.

Scrutinul cu două tururi (înainte denumit scrutin majoritar): pentru a fi ales în primul tur, este necesară obținerea majorității absolute a voturilor exprimate; în caz contrar, la turul secund majoritatea simplă este suficientă.

Originea modurilor de scrutin majoritar

La sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru desemnarea deputaților erau utilizate în principal două moduri de scrutin. Țările anglo-saxone (Marea Britanie, Dominioanele, Statele Unite), țările Americii de Sud, ca și Suedia, Danemarca, Potugalia, Spania și Grecia utilizau scrutinul cu un tur, în general uninominal. Toate celelalte regimuri parlamentare din Europa continentală practicau scrutinul cu două tururi, în general uninominal, ca în Franța, Italia, Austria, Germania, Olanda sau Norvegia. În Belgia înainte de adoptarea sistemului proporțional din 1899, ca și în Luxemburg, se practica sistemul cu două tururi, dar plurinominal. Înainte de a trece, în 1900, la un sistem cu două tururi, în Elveția s-a practicat un sistem uninominal cu trei tururi.

Originea acestor moduri de scrutin este veche. Scrutinul cu majoritate relativă (scrutinul cu un tur) este cel mai simplu, cel care se utilizează în mod natural când este vorba de a alege un șef, un responsabil sau un delegat. Introducerea exigenței majorității absolute a apărut mai târziu, se pare, sub influența Bisericii Catolice. Este greșit să se creadă că regula majorității, ca principiu de decizie, a fost prima și că s-a impus natural. Dimpotrivă, putem gândi că regula unanimității a fost prima. ***Pentru un individ nu este normal să se simtă legat de o decizie care a fost luată contra voinței sale.*** De la palabrele africane la alegerea regilor Poloniei (din secolul al XVI-lea până în secolul al XVIII-lea) manifestările principiului unanimității au fost numeroase. Biserica Catolică a fost multă vreme atașată regulii unanimității: alegerile serveau ca revelație a alegerii divine, care nu putea fi decât una, alegătorul neexercitând un drept, ci o funcție. Unanimitatea trebuia căutată în mod necesar, pentru că minoritățile nu puteau reprezenta puncte de vedere legitime, fiind în eroare. Pentru alegerile ecleziastice care se realizau adeseori prin aclamații, obținerea unanimității nu era imposibilă, ezitanții

și minoritățile raliindu-se majorității pe măsura derulării procesului. Dar unanimitatea nefiind întotdeauna ușor de obținut, Biserica a pus reguli de exigență privind majoritatea absolută sau chiar majoritatea calificată, în special cea de 2/3. Autoritățile civile, care în decursul Evului Mediu făceau adeseori apel la Biserică pentru organizarea alegerilor, în special în comune, s-au inspirat din exemplul acesteia. Căutarea majorității calificate, absolute sau de 2/3, concretizată în scrutinul cu mai multe tururi, exprimă regretul pentru unanimitatea, în fapt, inaccesibilă. Ea nu reprezintă decât o ultimă soluție pentru unanimitatea imposibil de atins. Scrutinul cu două tururi constituie expresia cea mai simplă a căutării majorității absolute, dar el nu este decât simplificarea scrutinului cu un număr infinit de tururi, practicat pentru alegerea Papei sau a celui practicat în Franța în timpul celei de-a III-a și a IV-a Republici, pentru alegerea președintelui Republicii de către Congres (Adunarea Națională reunită cu Senatul). Din 1789, pentru alegerea deputaților din Starea a Treia în cadrul Stărilor Generale, a fost utilizat un scrutin cu trei tururi. Acest scrutin este încă în vigoare în Franța, pentru desemnarea președinților Camerei Deputaților și Senatului. Dar dacă se restrânge căutarea adunării maximum la organizarea unui tur secund, se poate restabili exigența majorității absolute în turul secund, restrângând accesul la acesta doar a primilor doi candidați din primul tur.

Scrutinele uninominale

Scrutinul uninominal cu un tur

Țara este împărțită în circumscripții electorale, fiecare reprezentată de un singur deputat. Fiecare alegător dispune de un singur vot. Candidatul clasat primul în fiecare circumscripție este declarat ales. Dintre democrațiile reprezentative, acest tip de scrutin este utilizat în principal în Anglia și în țările colonizate de

ea în trecut: Statele Unite, Noua Zeelandă (până în 1993), Canada, India și Sri-Lanka (până în 1977).

Prin acest mod de scrutin numai partidul al cărui candidat este clasat primul primește un loc, iar celelalte partide nu primesc nimic. Rezultă o tendință sistematică spre o puternică amplificare în locuri, pentru partidul care domină în numărul de voturi obținut. În cadrul unui sistem partizan dominat de două mari partide, al căror număr de voturi nu este prea diferit, cum este cazul Marii Britanii, s-a observat că raportul locurilor obținute de către aceste două partide este adesea apropiat de cubul raportului voturilor (legea cubului) obținute, adică $L1/L2=(V1/V2)^3$ unde L1 reprezintă numărul de locuri obținut de partidul 1 și V1 numărul de voturi obținut de același partid (simbolurile sunt valabile și pentru partidul 2). Alegerile britanice din 1959 ilustrează perfect "legea cubului" : conservatorii obținând 365 de locuri pentru 49,3% din voturi, în timp ce laburiștii au obținut 258 de locuri pentru 43,9% din voturi, adică $(49,3/ 43,9)^3=1,416$, extrem de apropiat de 365/258 = 1,415. Dar această regulă se dovedește extrem de aproximativă și nu trebuie luată în considerație decât ca o indicație a fenomenul de amplificare care permite unui partid, care are majoritatea relativă a voturilor, să dispună de majoritatea absolută a locurilor.

Prin acest scrutin, partidul ajuns pe locul secund suferă, de regulă, o subreprezentare, pentru că el ajunge în urma partidului cel mai puternic la nivel național, cam în toate circumscripțiile electorale. Situația este mult mai dramatică pentru celelalte partide. Un partid ajuns pe locul trei sau patru la nivel național are foarte puține șanse să câștige într-un număr semnificativ de circumscripții și subreprezentarea sa poate fi, atunci, foarte puternică. Pentru această situație, alegerile din Noua Zeelandă, din 1966, furnizează un foarte bun exemplu: Partidul Național: 45,2% din voturi și 44 de locuri, Partidul Laburist: 44,2% și 40 de locuri, Partidul creditului social: 9,1% și nici un loc. Primelor două reguli de transformare a voturilor în locuri, în scrutinele uninominale

cu un tur, care sunt: (1) *amplificarea victoriei primului partid asupra celui de-al doilea* şi (2) *distrugerea reprezentării celor-lalte partide*, li se adaugă o a treia regulă, care le poate anula pe primele două: (3) *reprezentarea unui partid depinde foarte mult de repartiţia geografică a voturilor sale.* Un partid minoritar la nivel naţional poate obţine o bună reprezentare, dacă voturile sale sunt geografic suficient de concentrate pentru a-i permite să fie local majoritar, în câteva circumscripţii. În Marea Britanie, la alegerile din 1992, Partidul Naţionalist Galez (Plaid Cymru) n-a obţinut decât 0,5% din voturile pe ansamblul Marii Britanii şi 8,8% pe ansamblul Ţării Galilor, dar a obţinut 4 locuri, adică 0,6% din cele 651 de locuri ale Camerei Comunelor şi 8,3% din mandatele galeze, adică o reprezentare practic proporţională. Dimpotrivă, liberali-democraţii, cu 17,9 % din voturi, nu au obţinut decât 20 de locuri, adică 3,1% din total, faţă de 336 de locuri pentru conservatori, cu 41,9% din voturi, şi 271 laburiştii, cu 34,4% din voturi. Liberalii au avut de suferit din cauza repartizării prea uniforme a voturilor pe ansamblul ţării. În 1983, cu 25,4% din voturi, Alianţa liberalilor cu social-democraţii n-a obţinut decât 23 de locuri, în timp ce laburiştii au obţinut 209 locuri, cu 27,6% din voturi, şi conservatorii 397 cu 42,4%. Chiar dacă Alianţa a obţinut mai multe voturi decât laburiştii, ea a câştigat mult mai puţine locuri.

Alegerile canadiene din octombrie 1993 oferă un bun exemplu al efectelor acestui mod de scrutin ce pot fi urmărite în tabelul I.

Tabelul I (Canada 1993)

Partide	% din voturile exprimate	Numărul locurilor	% din locuri
Neo-democraţi	6,9	9	3,1
Liberali	41,3	177	60
Conservatori	16	2	0,7
Blocul din Québec	13,5	54	18,3
Partidul reformist	18,7	52	17,6
Alţii	3,6	1	0,3

Partidul liberal, care a fost categoric în frunte, a profitat de fenomenul amplificării în locuri ale voturilor exprimate. O majoritate relativă în voturi a devenit o majoritate absolută în locuri. Celălalt partid implantat pe ansamblul Canadei, Partidul Conservator, a suferit un rezultat catastrofal. Rezultatul său a fost extrem de nedrept, el obținând 2 locuri, cu 16% din voturi, în timp ce Blocul din Québec, a obținut 54, cu 13,5%. Blocul astfel suprareprezentat a obținut în Camera Comunelor locul opoziției oficiale, situație șocantă, ținând seama că era numai al patrulea partid ca număr de voturi. Acest rezultat a fost consecința masării voturilor sale în Québec, unde el a obținut 49,2% din voturi. Partidul reformist a obținut o bună reprezentare, voturile sale fiind relativ concentrate în vestul anglofon al țării. Neo-democrații (socialiștii) au limitat puțin subreprezentarea datorită concentrării voturilor lor în Saskatchewan (%), unde au obținut 5 din cele 9 locuri.

Dar aceste bizarerii ale reprezentării nu se opresc aici, fiind chiar susceptibile de a priva partidul învingător în voturi de victoria în locuri, adică de victoria efectivă. Această negare elementară a democrației reprezentative s-a produs deja de trei ori în Marea Britanie, unde în 1929, cu 38,2% din voturi, conservatorii nu au beneficiat decât de 260 de locuri, față de 288 ale laburiștilor, care n-au obținut decât 37% din voturi. În 1951, laburiștii, cu 48,8% din voturi, nu au obținut decât 295 de locuri, față de 320 ale conservatorilor, cu 48% din voturi. În 1974, conservatorii nu au avut decât 297 de locuri, cu 37,8% din voturi, față de 301 ale laburiștilor, pentru 37,1 % din voturi. Această situație s-a repetat deja de trei ori în Canada (1896, 1957, 1974), de două ori în Noua Zeelandă (1978 și 1981) și o dată în Africa de Sud (1948). Dificil de acceptat din punct de vedere democratic, acest fenomen se explică printr-o prea mare concentrare a voturilor partidului învingător (în voturi) în fiefurile sale. Este mult mai eficace să ai un ușor avantaj în multe circumscripții, decât un avantaj mare doar în câteva.

În acest tip de scrutin decupajul circumscripţiilor poate să fie decisiv. Pot fi reţinute două cauze principale de inegalitate a reprezentării legate de decupaj:

Decupajele dezechilibrate demografic

În trecut, dezechilibrele demografice din decupajele electorale erau foarte importante, fiind adeseori consecinţa lipsei de reformă a vechiului decupaj, în urma producerii unor evoluţii demografice majore. Această îmbătrânire a decupajelor se traduce mai mereu printr-o suprareprezentare a zonelor rurale depopulate, adeseori conservatoare, în defavoarea sectoarelor urbane în expansiune, adeseori mai progresiste din punct de vedere politic. În Statele Unite, în 1960, aceste inegalităţi erau câteodată surprinzătoare: pentru Senatul statului California, senatorul comitatului Los Angeles reprezenta 6 milioane de locuitori, iar cel al unui district muntos 1500; pentru Camera inferioară a statului Vermont, alesul Stratonului reprezenta 38 de locuitori, în tip ce cel al Burlingtonului reprezenta 35.531 (M.F. Toinet, *Sistemul politic al Statelor Unite*, Thémis, 1990). După mai multe decizii ale Curţii Supreme din 1962 şi 1964, statele sunt obligate la redecuparea circumscripţiilor electorale locale şi federale, la fiecare zece ani, în funcţie de rezultatele recensămintelor. La începutul secolului al XIX-lea, la rândul ei, Marea Britanie a cunoscut fantastice inegalităţi ale reprezentării cu ale sale "oraşe murdare", urmare a absenţei redecupărilor din secolul al XVI-lea: marile oraşe ca Birmingham, Leeds sau Manchester (137.000 de locuitori) nu dispuneau de nici un loc, în timp de unele oraşe depopulate, neavând decât o mână de alegători, aveau două. După reforma din 1832, diferenţa era încă de 1 la 60, iar după cea din 1885, de 1 la 7. Cam de treizeci de ani, toate vechile democraţii care practică scrutinul uninominal cu un tur au dezvoltat o legislaţie care să fixeze obligativitatea redecupărilor regulate şi reguli pentru aceste decupaje (circumscripţii fără mari dezechilibre demografice), ceea

ce a însemnat sfârșitul pasivității legislatorilor, dar nu a desființat toate problemele redecupărilor.

Gerrymanderul

Dacă absența redecupărilor își are uneori originea într-un calcul politic, redecupajul în sine poate fi ocazia unor manevre neloiale, deși legale. Este suficient să se pună bază pe cunoașterea exactă a rezultatelor precedentelor alegeri, pentru a comasa, atât cât se poate, voturile adversarilor într-o minoritate de circumscripții, cu scopul de a câștiga în celelalte. Stabilitatea comportamentului electoral face acest raționament rezonabil. Elbridge Gerry, guvernator în Massachusetts la începutul secolului al XIX-lea, a fost considerat un Cristofor Columb al acestui tip de manevră electorală. Alții l-au folosit fără îndoială înaintea lui, dar nimeni nu mai poate pretinde că l-ar fi descoperit după el. În 1812, la alegerile pentru Senatul statului, el a decupat atât de bine circumscripțiile, încât prietenii lui au obținut 29 de locuri pentru 50.164 de voturi, față de 11 locuri ale adversarilor care obținuseră 51.766 de voturi. Un jurnalist local, observând formele geografice curioase ale circumscripțiilor, semănând cu salamandrele, a botezat această configurație "Gerrymander", făcând un colaj între cuvintele Gerry și salamandră.

Pentru a înțelege bine principiul Gerrymander, iată un exemplu teoretic de decupaj:

B	A	B	A	B
A	B	A	B	A
A	A	A	A	A
A	B	A	B	B
A	A	B	A	A

Să ne imaginăm 25 de unităţi electorale, toate de greutate demografică echivalentă, în care electoratul votează în bloc pentru unul din cele două partide A sau B, unde A controlează 16 unităţi, iar B 9, ceea ce înseamnă că A are 64% din voturi, iar B 36%. Obiectivul "juridic" constă în a decupa 5 circumscripţii respectând imperativul dublu al continuităţii şi al egalitatăţii demografice. Acest lucru înseamnă că fiecare circumscripţie trebuie să fie compactă şi să conţină cinci unităţi. Obiectivul „politic" este acela de a permite partidului minoritar, B, care nu reprezintă decât 36% din voturi, să controleze majoritatea din 5 circumscripţii. Acest obiectiv se realizează în decupajul prezentat mai sus, în care fiecare unitate este reprezentată cu numele partidului căruia îi dă voturile sale, şi unde cele cinci circumscripţii sunt marcate apăsat. Cele cinci circumscripţii decupate respectă obligativitatea continuităţii şi a egalităţii, iar B controlează trei dintre ele. Se poate observa că voturile pentru A au fost masate în două circumscripţii "sacrificate". Cu 36% din voturi, B obţine 60% (3/5) din locuri.

Acest exemplu ne arată că cele două reguli de continuitate şi egalitate demografică a circumscripţiilor nu sunt suficiente pentru a preveni decupajele orientate politic. Or, acestea sunt singurele reguli obiective pe care se pot baza organele constituţionale, de exemplu Consiliul Constituţional din Franţa sau Curtea Supremă din Statele Unite, pentru a fixa criteriile de echitate în decupare. Pentru a împiedica acest tip de practici, se pare că cea mai bună soluţie este cea adoptată în Marea Britanie: o comisie neutră politic face periodic redecuparea circumscripţiilor. Mai mult, pentru alegerile din Camera Comunelor, buletinele nu se deschid la birourile de vot, ca în Franţa, ci la biroul centralizator de circumscripţie, astfel încât eventuala cunoaştere a rezultatelor la un alt nivel decât circumscripţia să nu poată servi la redecupaje orientate politic. În caz contrar, obligaţia redecupărilor din raţiuni demografice, chiar respectând regula continuităţii, poate să ducă la creşterea inegalităţii reprezentării forţelor politice. Justeţea demografică poate să ducă la injustiţie politică în felul următor: într-o ţară în care decupajul este făcut de puterea politică, pentru

a-i servi propriilor interese, el se bazează pe rezultatele alegerilor precedente (dinaintea decupajului). Având în vedere evoluția cărților electorale, cu cât un decupaj este mai vechi, cu atât poate deveni mai aleator politic, chiar dacă devine demografic din ce în ce mai injust. Posibilitatea puterii de a face redecupări regulate poate să-i permită "restrângerea influenței" opoziției, "actualizând" un decupaj orientat politic.

În acest mod de scrutin, chiar hazardul poate completa înclinația oamenilor spre rău. Cele mai multe pierderi de locuri ale partidului învingător în voturi, prezentate mai înainte, rezultă fără nici un dubiu nu din decupajele voit orientate politic, ci din imposibilitatea efectuării unui decupaj just politic în cadrul unei oareçare repartiții a voturilor, așa cum o arată exemplul alegerilor din 1979, din Canada: liberalii au fost învingători în voturi cu 40,1%, față de cele 35,9% ale conservatorilor, și învinși la locuri cu numai 114 locuri, față de cele 136 ale conservatorilor, dintr-un total de 282. Concentrația excesivă a voturilor liberalilor la Québec le-a provocat înfrângerea: Quebécul, care reprezintă 75 de locuri din cele 282, le-a acordat 61,7% din voturi și 67 de locuri, dar în restul Canadei, liberalii nu au obținut decât 31,7% din voturi și 47 de locuri, față de 44,6% din voturi și 134 de locuri ale conservatorilor. Efectul amplificării numărului de locuri prin voturile obținute a fost corect, dar la nivelul fiecărei părți din Canada, Québec sau în altă parte decât Québec. Concentrarea excesivă a voturilor pentru liberali având loc în ansamblul unei regiuni, nici un decupaj al circumscripțiilor nu putea remedia acest lucru. ***În cadrul acestui tip de scrutin nu există nici o posibilitate de a evita acest gen de fenomene.***

O variantă a scrutinului uninominal cu un tur: votul uninominal alternativ

Modul de scrutin uninominal alternativ constituie un derivat al scrutinului britanic uninominal cu un tur, care satisface exigența majorității absolute. Ca și în cazul scrutinului precedent,

alegătorii votează pentru candidaţi, în circumscripţii cu un singur loc, dar în loc să voteze pentru un singur candidat ei trebuie să claseze pe buletin toţi candidaţii din circumscripţia lor, în ordinea descrescătoare a preferinţei. La deschiderea buletinelor, ele se clasifică după prima preferinţă. Candidatul care întruneşte prima preferinţă a alegătorilor şi are majoritatea absolută a voturilor este declarat câştigător. Dacă nu întruneşte această majoritate, ultimul de pe listă este eliminat şi voturile sale se împart celorlaţi candidaţi urmând preferinţa a doua. Dacă în acest fel unul din candidaţi obţine majoritatea absolută, el este declarat câştigător, dacă nu, procesul continuă. În final, când rămân numai doi, unul în mod sigur are majoritatea absolută. Este vorba de un sistem asemănător scrutinului cu mai multe tururi, evitând să deplaseze alegătorul de mai multe ori, diferitele tururi eventuale derulându-se în timpul aceluiaşi proces de numărare a voturilor.

– *Exemplu* de funcţionare a scrutinului uninominal alternativ: fie următoarele rezultate pentru prima preferinţă a alegătorilor:

Voturi exprimate: 57.835	(Majoritate absolută: 28.918)
Candidat A : 25.783	Candidat B : 12.365
Candidat C : 11.677	Candidat D : 8.010

Nici unul dintre candidaţi neavând majoritatea absolută, se iau cele 8.010 buletinele ale cadidatului D, aflat pe ultimul loc, şi se repartizează celorlaţi urmând ordinea a doua de preferinţă menţionată (pe care o presupunem: A : 1.253, B : 1.584, C : 5.173), ceea ce ne dă:
A : 27.036, B : 13.949, C : 16.850

Nici acum nu s-a obţinut majoritate absolută, dar C trece înaintea lui B, care este eliminat. Se iau cele 13.949 de buletine ale lui B şi se repartizează între A şi C ţinând cont de candidatul care se clasează primul pe fiecare din aceste buletine, în urma

candidatului B sau D. Unul dintre cei doi va avea obligatoriu majoritatea absolută.

Acest mod de scrutin utilizat la alegerile pentru Camera federală a deputaților din Australia, începând din 1919, înlocuind scrutinul uninominal cu un tur, și pentru Camera fiecărui stat al federației, cu excepția Tasmaniei, a fost utilizat pentru prima oară în 1892, în Queensland. El este utilizat și în Irlanda pentru alegerea președintelui republicii prin vot universal. Acest mod de scrutin este incontestabil mai democratic decât scrutinul uninominal cu un tur, pentru că permite să se țină cont de voturile pentru candidații cu mai puține șanse și se poate asigura o mai mare reprezentativitate a alesului (majoritate absolută) în circumscripția sa. El permite candidaților care nu au ieșit primii la primele opțiuni (echivalând cu primul tur) să reușească totuși, dacă posedă o mai mare capacitate finală, de a aduna poziții bune pe buletinele celorlați. Acest scrutin permite unui curent divizat în mai multe tendințe, dar majoritar în opinie, să câștige, depășind eventualele sale divizări. El interzice victoria întâmplătoare a unui candidat minoritar, ca urmare a divizării adversarilor săi.

Acest mod de scrutin are efecte de transformare a voturilor în locuri extrem de asemănătoare cu cele ale scrutinului uninominal cu un tur, cu două diferențe foarte importante: (1) *permite partidelor aliate să se prezinte separat în fața electorilor fără să micșoreze șansele coaliției, cum este cazul, în Australia, cu Partidul Liberal și Partidul Național* (Country Party); (2) *alegătorii micilor partide nu-și pierd voturile, ei putând participa la alegerea între principalii candidați prin preferințele lor următoare.* Totuși, acest mod de scrutin prezintă, și el, riscurile de inversare a rezultatelor din cauza decupajului, ca și scrutinul uninominal cu un tur: în 1954, cu mai mult de 50% a primelor preferințe, Partidul laburist nu a obținut decât 59 de locuri, în timp ce Partidul Liberal a obținut 64 cu 47% din voturi. Prin ansamblul caracteristicilor

sale, scrutinul uninominal alternativ se apropie mult de scrutinul uninominal cu două tururi.

Scrutinul uninominal cu două tururi

Principiul general al acestui tip de scrutin este simplu: dacă un candidat nu obține majoritatea absolută a voturilor din primul tur, se organizează un al doilea tur în care majoritatea relativă este suficientă. Decisiv în acest fel de scrutin este accesul la al doilea tur. În Franța, în timpul celei de a III-a Republici, când acest scrutin a fost utilizat pentru alegerile din Camera Deputaților, între anii 1876 și 1881, 1889 și 1914, apoi între anii 1928 și 1936, accesul la turul secund era absolut liber, chiar pentru candidații care nu s-au prezentat la primul tur. Aceeași situație a fost în Germania, în timpul Republicii de la Weimar, la alegerile prezidențiale din 1925 și 1932. Se poate restrânge accesul la turul doi numai pentru candidații care au depășit un anumit prag la primul tur, cum este cazul în Franța, de la restabilirea acestui scrutin începând din 1958 (în acest moment: 12,5 % din alegătorii înscriși, cu excepția candidaților de pe locurile 1 și 2), și chiar restrânge accesul în turul secund numai la primii doi candidați ajunși în frunte la primul tur. Această regulă, aplicată pentru alegerile din Reichstag din Primul Imperiu, între anii 1871 și 1914, este acum în vigoare pentru alegerile președintelui de republică prin sufragiu universal în mai multe țări, ca Franța, Portugalia, Austria, Polonia, Brazilia și Peru.

Consecințele acestui mod de scrutin asupra transformării voturilor în locuri sunt de aceeași natură cu cele ale scrutinului uninominal cu un tur, dar cu o diferență importantă, care ține de posibilitatea de a realiza alianțe între cele două tururi.

Să observăm rezultatele alegerilor legislative franceze din 21 și 28 martie 1993 (tabelul II).

Tabelul II (Franța 1993)

Formațiunea politică	% din voturi la primul tur	Locuri (577)	% locuri
Partidul Comunist	9,2	24	4,2
Majoritatea Prezidențială	19,2	67	11,6
Ecologiști	7,6	0	0
UDF-RPR-DVD	44,1	485	84,1
Frontul Național	12,4	0	0
Alții	7,5	1	0,2

Alianța UDF-RPR-DVD a practicat unitatea candidaturilor din primul tur în majoritatea circumscripțiilor și o renunțare sistematică, în altele, la turul doi. Majoritatea care își termina mandatul și PC au practicat o renunțare sistematică la unitatea candidaturilor între cele două tururi. Ecologiștii, care nu au făcut nici un fel de alianțe pentru primul tur, nu au avut acces, în turul doi, decât în două circumscripții, fiind victimele pragului de 12,5% din alegători. Frontul Național a rămas izolat și la turul secund ca și la primul tur. Se poate remarca efectul amplificării numărului de locuri prin avantajul în voturi ale blocului dreaptei moderate UDF-RPR-DVD asupra celui de stânga Maj+PC: 44,1% față de 28,4% din voturi în primul tur au generat 485 de locuri față de 91 de locuri pe ambele tururi. Ecologiștii, fiind minoritari și având o repartiție geografică a voturilor relativ omogenă, invers ca PC, au fost practic eliminați de peste tot și nu au obținut nici un loc. Frontul Național, destul de puternic pentru a pătrunde în turul doi în mai mult de 100 de circumscripții, dar minoritar și izolat (fără alianțe în turul doi), n-a obținut nici un loc. Partidul Comunist, cu toate că era mult mai slab decât FN și numai cu puțin mai tare decât ecologiștii, a reușit să limiteze subreprezentarea sa în locuri, datorită concentrării geografice a voturilor sale și alianței cu majoritatea socialistă, în turul doi.

Se poate considera că reprezentarea unui partid membru a unei coaliții, cu acord de renunțare la unitatea candidaturilor între cele două tururi, respectă următoarele patru reguli:

– (1) *Amplificarea victoriei în locuri a coaliției câștigătoare în voturi, exact ca între primele două partide la scrutinul cu un tur:* în iunie 1981, coaliția de stânga (PC+PS) a obținut 333 de locuri cu aproximativ 55% din voturi, față de coaliția de dreapta (UDF+RPR) care n-a obținut decât 158 de locuri cu 45% din voturi.

– (2) *Amplificarea numărului de locuri câștigate față de numărul de voturi obținute de către partidul dominant din coaliție, în comparație cu celălalt (sau ceilalți):* în iunie 1988 cu 11,3% din voturi la primul tur, PC a obținut în total 27 de locuri, după cele două tururi, în timp ce Majoritatea Prezidențială (socialiști) a obținut 276, cu 37,9% din voturi la primul tur.

– (3) *Avantajul în sânul coaliției pentru cel care are cea mai bună capacitate de a polariza forțele la turul al doilea.* Acest factor a acționat multă vreme în favoarea Partidului Socialist din sânul coaliției de stânga: la nivel egal al stângii în primul tur, candidații socialiști au obținut rezultate mai bune decât comuniștii la turul secund. J. Jaffré a arătat că acesta a fost și cazul candidaților UDF în raport cu cei ai RPR în iunie 1988 (*Puteri* nr. 47 1988).

– (4) *Avantaj în locuri obținute de partidul care are voturile cel mai eficace repartizate geografic în sânul potențial al coaliției, deci partidul care este cel mai puternic acolo unde coaliția este majoritară;* acest ultim factor permite Partidului Comunist să limiteze puțin dominația socialiștilor în sânul stângii, pentru că voturile sale sunt masiv concentrate în zonele forte ale stângii: în 1981, deși rezultatele candidaților comuniști la turul secund au fost mai puțin bune decât cele ale candidaților socialiști, la nivelul stângii egale din primul tur, candidații comuniști au câștigat în 37 din 38 de circumscripții unde au fost prezenți în turul doi.

Aceleași probleme ale inegalității demografice și ale injustiției politice în reprezentare din scrutinul uninominal cu un tur se

pun și în cazul scrutinului uninominal cu două tururi. În Germania, social-democrația a fost marea victimă a absenței voluntare a redecupărilor dintre anii 1871 și 1914. Inegalitățile populației mai mari de 1 la 5 nu erau deloc rare în cele 397 de circumscripții, cu puternice consecințe politice. La alegerile din 1907, social-democrații nu au obținut decât 43 de locuri pentru 28,9% din voturi, față de cele 100 de locuri cu 15,8% din voturi ale partidelor conservatoare (Deutsche Reichpartei, Deutsche Konservative, Deutsche Reformpartei), 105 locuri pentru 19,7% din voturi pentru Centrul Catolic (Zentrum), 49 de locuri și 11% din voturi pentru liberalii de stânga (Freisinnige), 54 de locuri și 14,5% din voturi pentru centru-dreapta (Partidul Național Liberal) și 46 de locuri pentru 10,4% din voturi pentru minoritățile naționale și celelalte partide. În Franța, J.M. Cotteret și C. Emeri (1970) au arătat că în timpul celei de-a III-a Republici, arondismentul Florac a ales un deputat pentru 22.338 de locuitori, ca și cel din Corbeil pentru 137.718 locuitori. Mai recent, lipsa redecupărilor semnificative între anii 1958 și 1981 a provocat inegalități considerabile: în Bouches-du-Rhône, circumscripția Salon-de-Provence a numărat 189.468 de alegători înscriși, față de 41.466 pentru circumscripția 1 din Marsilia; în regiunea pariziană, circumscripția Longjumeau număra 187.319 alegători față de numai 27.388 în cea din arondismentul 8 al Parisului. Actualul decupaj, cel mai recent (1986), nu mai are inegalități atât de mari, dar cu toate acestea se poate observa că regula a cel puțin două locuri pentru fiecare departament conduce la suprareprezentarea unor departamente rurale, ca în cazul Lozère care are doi deputați pentru 57.758 de alegători, în timp ce, în aceeași regiune, departamentul Hérault nu are decât 7 pentru 552.577 alegători. Alegătorii din Lozère sunt de 2,7 ori mai bine reprezentați decât cei din Hérault. Mai greu de înțeles, pentru că nu decurg din regula decupajelor, sunt inegalitățile de reprezentare ale alegătorilor din interiorul unui departament: în Bouches-du-Rhône, circumscripția 3 a Marsiliei nu are decât 48.704 alegători, în timp ce cea din Gardanne are 96.565. Trebuie să remarcăm cu regret că Franța se singularizează printre

democraţiile vechi care practică scrutinul uninominal, prin lipsa obligativităţii redecupărilor în funcţie de evoluţiile demografice. Inegalităţile reprezentării sunt cele mai frapante la alegerile cantonale. În cele 16 departamente metropolitane, ecarturile populaţiei între cantoane sunt mai mari de 1 la 20. În Var, cei 55.507 locuitori ai cantonului La Valette sunt reprezentaţi de un consilier general, exact ca şi cei 928 ai cantonului Comps-sur-Artuby.

Scrutinele plurinominale

Scrutinul plurinominal cu un tur

Fiecare circumscripţie electorală pune în joc mai multe locuri. Candidaţii care obţin cel mai mare număr de voturi sunt aleşi în funcţie de numărul de mandate din fiecare circumscripţie. Pentru alegerea deputaţilor, acest sistem nu mai este utilizat în nici o democraţie reprezentativă. Există două variante principale ale acestui tip de scrutin în funcţie de listele blocate sau nu (panaşaj*).

• În cazul scrutinului cu liste blocate alegătorul nu votează pentru candidaţi ci pentru o listă, cu alte cuvinte în mod obligatoriu pentru candidaţii de pe întreaga listă. Acest sistem a fost utilizat în Turcia, între anii 1950 şi 1957. De asemenea, în fapt, este sistemul utilizat în Statele Unite pentru alegerile prezidenţiale. Alegătorii nu votează direct candidaţii pentru preşedinţie, ci aleg marii electori care desemnează preşedintele. În acest sistem cu două grade, desemnarea marilor electori în cadrul fiecărui stat se face cu un sistem de liste blocate cu un tur: candidatul prezidenţial sosit în frunte, are de partea sa toţi marii electori ai acelui stat.

• În cazul listelor neblocate, alegătorul votează de fapt pentru fiecare mandat compunând propria lui listă (panaşaj). Acest

* Panaşaj = în cadrul unui scrutin de listă, posibilitatea acordată alegătorului de a şterge anumiţi candidaţi de pe listă şi/sau de a-i înlocui cu candidaţi din alte liste.

scrutin a fost aplicat în Grecia din 1864 până în 1923, apoi în 1928, 1933, 1935 și 1952. Putem să adăugăm scrutinele de listă franceze pentru alegerile deputaților din anii 1848, 1849 și 1871. În cazul celor trei scrutine departamentale de listă pentru desemnarea deputaților, era teoretic posibil un al doilea tur, dar condițiile pe care candidații ajunși în frunte trebuiau să le îndeplinească pentru a fi aleși încă din primul tur erau atât de puțin severe (mai mult de 2.000 de voturi în 1848, 1/8 dintre alegătorii înscriși în 1849 și 1871) încât ele au fost mereu realizate, cu excepția câtorva cazuri deosebite. În cazul candidaturilor libere, ne aflăm foarte aproape de cazul listelor neblocate. Anglia a practicat la început acest tip de scrutin. La origine, în secolul al XIII-lea toate circumscripțiile (atunci comitate) aveau două locuri. Până în secolul al XIX-lea, circumscripțiile cu două locuri au dispărut treptat. Începând din 1884, nu mai erau decât într-un număr neglijabil, iar astăzi nu mai sunt deloc.

Efectele acestui mod de scrutin plurinominal cu un tur în transformarea rezultatelor voturilor în locuri sunt și mai violente în amplificarea produsă, decât ale celor uninominale. Să observăm rezultatele alegerilor din Turcia (tabelul III) din anii 1950, 1954 și 1957 (începând din 1960 se utilizează reprezentarea proporțională):

Tabelul III (Turcia 1950-1957)

Partide	1950	1954	1957
	Voturi (locuri)	Voturi (locuri)	Voturi (locuri)
RPR	40% (69)	35% (31)	40,8% (178)
PD	53,6% (408)	56,9% (503)	47,7% (414)
Alții	6,4% (10)	8,1% (7)	11,5% (8)

În 1950, cu 53,6% din voturi, Partidul Democrat a obținut 408 locuri din 487, față de 40% cu 69 de locuri ale Partidului republican al poporului.

Se poate observa același tip de amplificare masivă a rezultatelor în cazul marilor electori din alegerile prezidențiale americane, din care iată trei exemple (tabelul IV):

Tabelul IV (Statele Unite 1968, 1980, 1992)

1968		1980		1992	
Humphrey (D)	42,7% (191)	Carter (D)	41% (49)	Clinton (D)	43% (370)
Wallace	13,5% (46)	Anderson	6,6% (0)	Perot	19% (0)
Nixon (R)	43,4% (301)	Reagan (R)	50,7% (489)	Bush (R)	38% (168)
Alții	0,4% (0)	Alții	1,6% (0)	Alții	

Cu 43% din voturi, Bill Clinton (democrat) a câștigat 370 din cei 538 de mari electori, în timp ce George Bush (republican) nu a avut decât 168 de mari electori cu 38% din voturi, iar Ross Perot nici unul, cu 19% din voturi. Ca și în cazul scrutinului uninominal, reprezentarea unui partid sau a unui candidat este extrem de dependentă de repartiția geografică a voturilor sale: în 1968, candidatul sudist George Wallace, ale cărui voturi erau concentrate pe teritoriul statelor fostei Confederații, a obținut 46 de mari electori cu 13,5% din voturi, în timp ce în anul 1992, Ross Perot, ale cărui voturi erau relativ uniform distribuite, cu 19%, n-a obținut nici un mare elector.

Dacă se compară rezultatele scrutinelor uninominale cu cele ale scrutinelor plurinominale se poate observa că efectul amplificării în locuri ale victoriei în voturi este mai mare în al doilea caz. Se poate deduce regula următoare: *într-un scrutin majoritar apare în mod obișnuit o amplificare a numărului de locuri obținute*

față de victoria prin voturi, amplificare care este cu atât mai mare cu cât pentru un număr dat de locuri din adunare, numărul mediu al locurilor puse în joc pe circumscripție este mai mare (magnitudine), sau, ceea ce este același lucru, ***cu cât numărul de circumscripții este mai mic.*** Pentru a înțelege mai bine această regulă, să ne imaginăm cazul teoretic al unui sistem cu două partide A și B, A reprezentând 55% din voturi, iar B 45% din voturi și o adunare de 100 de locuri. Dacă nu există decât o singură circumscripție cu 100 de locuri, A câștigă tot. Dacă se decupează 100 de circumscripții de câte un loc, hazardul geografic al repartiției voturilor ar trebui să permită ca B să câștige cel puțin câteva locuri. De fapt, cu cât circumscripțiile sunt mai numeroase (și cu o magnitudine slabă) cu atât partidul minoritar are mai mari șanse de a obține proporții importante din locuri.

În plus, față de această puternică deformare a rezultatelor în locurile obținute față de voturi, acest mod de scrutin conține riscurile prezentate de inversare a rezultatelor. Cu o proastă repartiție geografică a voturilor, câștigătorul în voturi poate deveni învinsul în locuri și chiar poate pierde alegerile. Acest fenomen s-a petrecut deja în 1876 și 1888 cu ocazia alegerilor prezidențiale din Statele Unite, când candidatul democrat a câștigat în voturi, dar candidatul republican a câștigat prin numărul de mari electori.

Trebuie remarcat un alt aspect important, valabil atât pentru scrutinul plurinominal alternativ cât și pentru cel plurinominal cu două tururi: *în cazul scrutinelor majoritare, respectarea regulii „un om un vot", de egalitate a reprezentării alegătorilor, nu se poate obține în mod real decât în circumscripții electorale cu aceeași populație, având același număr de locuri.* În fapt, dacă numărul de locuri dintr-o circumscripție nu este proporțional cu populația, unii alegători sunt în mod obligatoriu subreprezentați și anume cei care votează în circumscripții subreprezentate. Chiar în cazul repartizării locurilor din circumscripții proporțional cu locuitorii lor, dacă circumscripțiile nu au toate același număr de

locuri, unii alegători sunt suprareprezentați în raport cu ceilalți: sunt alegătorii care votează în circumscripții care au un număr de locuri mai mare decât media circumscripțiilor. Exemplu: dacă circumscripția A are 2 locuri și circumscripția B 10 (cu de cinci ori mai mulți locuitori), totul se petrece ca și cum alegătorii din circumscripția A ar avea dreptul să voteze în două circumscripții uninominale asemănătoare politic cu A, iar alegătorii care votează în circumscripția B ar avea dreptul să voteze în 10 circumscripții uninominale asemănătoare politic cu B. Alegătorul din B are 10 voturi, în timp ce cel din A numai 2, fiind de cinci ori mai bine reprezentat. Acest fenomen este bine cunoscut în alegerile prezidențiale americane: este decisiv pentru candidați să câștige în statele mari, chiar dacă statele mici sunt ușor suprareprezentate în colegiul marilor electori. Un vot al majorității din California trimite 54 de mari electori în colegiu, un vot majoritar din Alaska nu trimite decât 3.

Insula Mauritius este unul din rarele cazuri în care se utilizează acest tip de scrutin pentru alegerea adunării legislative (70 de locuri). 62 de locuri sunt puse în joc în cadrul a 20 de circumscripții cu trei locuri și una de două locuri (insula Rodriguez), pentru a se asigura o egală reprezentare a alegătorilor. Ultimele 8 locuri sunt atribuite candidaților învinși care au cele mai multe voturi, cu scopul de a compensa efectul prea majoritar al sistemului.

Scrutinul plurinominal alternativ

Acest mod de scrutin a fost practicat în Australia din 1919 până în 1946 (10 alegeri) la fiecare trei ani, pentru alegerea senatorilor federali, în cadrul a 6 circumscripții cu 3 locuri. Acest mod de scrutin este asemănător ca principiu cu cel uninominal alternativ, prin clasarea candidaților în ordinea de preferință a alegătorilor. Pentru a acorda cele trei locuri ale fiecărui stat, se procedează la trei deschideri succesive ale buletinelor de vot, aplicând de fiecare dată scrutinul alternativ. În cazul celei de-a

doua și a treia deschideri, candidatul care a fost ales la deschiderea precedentă este eliminat din oficiu și se iau preferințele următoare de pe buletinele unde acesta este plasat pe primul loc. Un partid majoritar dintr-un stat, ai cărui alegători dau dovadă de disciplină, acordând primele lor trei preferințe candidaților partidului în cauză, poate să câștige în acest fel toate trei locurile. Acest mod de scrutin dă efecte de supra-amplificare de același tip ca scrutinul plurinominal cu un tur. În 1925, cu 45% din voturi, laburiștii nu au câștigat nici un loc. În 1943, cu 55,1% din voturi, ei au câștigat toate locurile. După 1946, acest sistem a fost înlocuit cu un scrutin proporțional pentru a obține o adunare mai reprezentativă.

Scrutinul plurinominal cu două tururi

În acest tip de scrutin plurinominal se menține exigența majorității absolute a voturilor exprimate în alegerile din primul tur. Când listele nu sunt blocate, un eventual tur secund se face numai pentru locurile nealocate în primul tur. În democrațiile reprezentative, pentru alegerile deputaților acest mod de scrutin nu mai este utilizat. El a fost utilizat pentru desemnarea deputaților în Franța, la alegerile din 1885, în Belgia, până în 1899, și în Luxemburg până în 1918. Punctul important al acestor scrutine de listă cu două tururi, în cazul listelor blocate (panașaj interzis), este problema dreptului de a face fuziuni de liste între cele două tururi. ***Dreptul de fuziune între două tururi permite pluralismul în același câmp politic și constituie o clauză foarte importantă pentru formațiunile politice minoritare.*** O formațiune politică minoritară în voturi poate fi chiar suprareprezentată în locuri dacă poate fuziona la turul secund cu o altă formațiune minoritară pentru a forma o alianță majoritară. ***În cazul listelor blocate, dacă fuziunea este interzisă între cele două tururi, o formațiune minoritară este obligată să renunțe să meargă separat în primul tur, sub pedeapsa eliminării din adunare.***

S-au observat aceleași fenomene de deformare a raportului voturi-locuri ca și în cazul celorlalte scrutine majoritare, așa cum o arată rezultatele alegerilor belgiene din 1894 (tabelul V).

Tabelul V (Belgia 1894)

Partide	% din voturi	Locuri (152)	% din locuri
Catolici	51,1	109	67,8
Liberali	28	20	13,2
Liste comune LIB-SOC	5,2	–	–
Socialiști	13,2	28	18,4
Alții	2,5	1	0,7

Conservatorii catolici, partidul dominant, au fost net suprareprezentați. Liberalii au fost duble victime ale inferiorității lor în voturi și ale proastei repartiții geografice a voturilor lor. Socialiștii au compensat inferioritatea lor în voturi, prin concentrarea geografică a acestora.

Concluzii asupra efectelor scrutinelor majoritare în materie de locuri

Lăsând la o parte eventualele probleme ale actualizării decupajelor și ale Gerrymanderului, se pot trage mai multe concluzii asupra scrutinelor majoritare uninominale sau plurinominale cu un tur sau două tururi privind efectul transformării voturilor în locuri:

(1) O puternică amplificare a numărului de locuri față de victoria partidului dominant în voturi. Această amplificare este cu atât mai mare, pentru un număr dat de locuri din adunare, cu cât numărul mediu de locuri pe circumscripție (magnitudine) este mai mare, sau ceea ce este același lucru, cu cât numărul de circumscripții este mai mic.

(2) Partidele de pe locul trei sunt și mai puternic subreprezentate decât partidul secund.

(3) Reprezentarea în locuri a fiecărei forțe politice este puternic dependentă de repartiția geografică a voturilor sale, factor ce poate să se opună regulilor precedente sau chiar să le anuleze.

(4) Votul alternativ – sau turul secund – favorizează căutarea de alianțe electorale între partidele minoritare, fiecare putând să-și numere efectivele. Partidele izolate sunt puternic penalizate și regulile precedente sunt în acest caz valabile între coaliții și chiar în sânul acestora.

(5) Egalitatea alegătorilor în alegeri cere ca toate circumscripțiile să fie demografic echivalente și să aibă același număr de locuri.

Concluzia de la punctul (1) ne indică faptul că scrutinele uninominale sunt, sub acest aspect, mai puțin injuste decât scrutinele plurinominale, pentru că ele au magnitudinea cea mai mică posibilă. Dar scrutinele uninominale sunt mai juste decât scrutinele plurinominale și în ceea ce privește egalitatea alegătorilor în fața alegerilor. ***Această exigență (5) este mai ușor de îndeplinit în cazul scrutinelor uninominale decât al celor plurinominale pentru că este mai puțin dificil să decupezi o țară în mici unități demografice egale, decât în unități mari, mai ales dacă trebuie respectate anumite delimitări administrative.*** Ansamblul acestor considerații explică preferința progresivă pentru scrutine uninominale față de cele plurinominale în cazul alegerii deputaților, ele fiind incontestabil mai puțin injuste.

Desemnarea aleșilor de către alegători

În timpul alegerilor, alegătorul votează în funcție de programele guvernamentale ale partidelor, dar capacitatea lui de a alege deputatul care îi convine este mult redusă dacă nu poate interveni în alegerea candidatului partidului de care este apropiat sau nu poate alege între candidații aceluiași partid. ***În scrutinele majoritare practicate în lume nu sunt decât două formule în care***

alegătorul poate interveni în mod real în alegerea candidatului preferat: alegerea președintelui în Uruguay și sistemul de alegeri primare din Statele Unite. În sistemul electoral prezidențial uruguayan fiecare partid (în principal fiind două, Partidul Colorado și Partidul Blanco) poate prezenta mai mulți candidați. Fiecare alegător votează pentru un candidat. Numărul de voturi pentru un partid se obține adunând toate voturile pentru candidații săi. Învingătorul este acel candidat care are cele mai multe voturi în partidul cu cele mai multe voturi pe țară. Alegătorul are deci dreptul de a alege dintre mai mulți candidați ai aceluiași partid, dar cu riscul ca votul său să ducă la câștig un candidat al aceluiași partid, candidat pe care alegătorul nu l-a vrut. Alegerile primare americane, organizate înaintea alegerilor propriu-zise, nu prezintă acest defect deoarece alegătorul nu este deloc obligat să voteze pentru un partid care nu a desemnat candidatul pe care îl preferă. ***În toate celelalte sisteme, candidatul este impus de către partid fără nici o posibilitate de desemnare de către alegător.***

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REPREZENTAREA PROPORȚIONALĂ

Originea și dezvoltarea reprezentării proporționale

Originea ideii de reprezentare proporțională

Pentru a înțelege originea reprezentării proporționale în alegeri, trebuie studiate mutațiile care au apărut în tipurile de vot în secolul al XIX-lea.

În secolul al XIII-lea, în Anglia, în prima perioadă a existenței Parlamentului britanic, desemnarea reprezentanților de către nobili sau de către burghezie nu era deloc o alegere între diverse opinii politice. Nu se reprezentau indivizi ci colectivități. Votul nu era un drept, ci o funcție. Din această epocă datează primele moduri de scrutin majoritar, adeseori plurinominale (în Anglia, doi aleși pe comitat, din secolul al XIII-lea până în anul 1884). În decursul secolului al XIX-lea lucrurile s-au schimbat radical. O dată cu organizarea partidelor politice, cu extinderea dreptului de vot, din ce în ce mai universal, cu progresele în confidențialitatea votului, acesta a devenit un act individual, reprezentând o alegere a unei opinii, a unui program prin intermediul unui om. Reprezentarea și-a schimbat sensurile și natura. ***Nu mai sunt reprezentate teritoriile sau colectivitățile umane, chiar dacă ele există material din rațiuni de sistem electoral prin decupajele geografice ale circumscripțiilor, ci alegătorii.*** De la sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai ales în Marea Britanie și în Statele Unite, s-a dezvoltat ideea că alegătorii trebuie să fie egali în alegeri. Acest lucru a dus mai întâi la căutarea egalității demografice, fiecare entitate geografică trebuind să fie reprezentată de un număr de

deputați proporțional cu populația sa. Din 1791, aceste considerații privind tehnica reprezentării proporționale au dominat în dezbaterile din Congresul Statelor Unite. În Marea Britanie această mișcare a fost la originea protestelor contra inegalităților demografice și a provocat reformele electorale din 1832, 1867 și 1884 când s-a făcut o redistribuire mai justă a locurilor, paralel cu extinderea dreptului la vot.

Dar dinamica democrațiilor reprezentative nu s-a oprit aici. Dezvoltarea partidelor politice, consecință a deselor regrupări ale aleșilor în adunări, necesitatea încadrării unui corp electoral tot mai important au dus la ideea aprecierii forței unui partid politic în funcție de numărul de voturi obținute de către toți candidații săi prezenți la alegeri. De aici a venit natural ideea comparării rezultatelor în voturi și locuri și de a constata diferențele importante și de a le considera ilegitime. A început căutarea metodelor matematice de atribuire a mandatelor în funcție de voturi, pentru a asigura o mai mare adecvare între componența adunărilor și votul alegătorilor. *Ideea reprezentării proporționale este „fiica" partidelor politice și a statisticii, dezvoltarea ei înscriindu-se în creșterea credinței privind capacitatea științei de a raționaliza politica.* Primele sisteme proporționale au fost propuse de matematicieni și poartă adeseori numele lor.

Dezvoltarea reprezentării proporționale

O tehnică de reprezentare proporțională s-a introdus pentru întâia oară, la alegerea unei părți din membrii Rigsraadului, în Danemarca, în 1855. S-a făcut la îndemnul ministrului de Finanțe, Andrae, printr-un sistem care combina sistemul proporțional și candidaturile individuale, apropiat de cel apărat în acea epocă de către matematicianul englez Thomas Hare (1857). Acest sistem a fost apoi utilizat în Costa Rica (1893) și în statul australian Tasmania (1896). Belgia a fost prima țară europeană care a adoptat un sistem de reprezentare proporțională pentru alegerea depu-

tăților (1898), ca reacție contra puternicei inegalități de reprezentare din sistemul plurinominal cu două tururi. Sistemul adoptat a fost cel al scrutinului de listă cu media cea mai puternică, sistem apărat de belgianul Victor d'Hondt (1882). Reprezentarea proporțională (RP) a fost apoi adoptată în Finlanda (1906), în același timp cu sufragiul universal, în Suedia (1907), în Portugalia, în circumscripțiile Lisabona și Porto (1911), și în Danemarca în 1915. ***În general, adoptarea RP a făcut parte dintr-un ansamblu de măsuri de democratizare a vieții politice.*** Sfârșitul Primului Război Mondial, cu bulversările politice care i-au urmat, a fost favorabil RP, care s-a impus în 1917 în Rusia și Olanda, și în 1919 în Norvegia, Germania, Italia, Elveția, Austria, Luxemburg și Cehoslovacia, pe urmă în Irlanda (1921), în Malta (1921) și în comunitatea evreiască din Palestina (1922). După 1945, RP s-a impus din nou în țările eliberate de nazism și fascism după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Franța a adoptat-o pentru scurt timp în 1945 și 1986. Ea este astăzi utilizată de către multe țări ale Americii Latine. Marea mișcare de democratizare, care a însoțit căderea dictaturilor conservatoare din sudul Europei, a făcut să se impună RP în Grecia (1974), în Portugalia (1975) și în Spania (1977). Cu ocazia prăbușirii comunismului din Europa de Est, ea a fost adoptată total în RDG (1990), în Cehoslovacia (1990), în România (1990), în Bulgaria (1991), în Polonia (1991), parțial în Ungaria (1990), în Iugoslavia (1992) și în Albania (1992).

Sistemele pre-proporționale: reprezentarea minorităților

Înaintea dezvoltării veritabilelor moduri de scrutin proporțional, voința de a ține seama de minorități, nereprezentate în circumscripții în cazul scrutinelor majoritare, a dus la elaborarea unor noi sisteme, modificări ale scrutinelor majoritare plurinominale, pentru a obține scrutine majoritare cu efect

proporțional. Prelungiri ale scrutinelor majoritare uninominale sau plurinominale din secolul al XIX-lea, acestea sunt sisteme în care ***alegătorul votează pentru candidați și nu pentru liste, cum este cazul majorității scrutinelor proporționale.***

Votul cumulativ

Este o modificare a scrutinului plurinominal, alegătorul putând acorda mai multe voturi aceluiași candidat. Fiecare alegător are atâtea voturi câte locuri sunt puse în joc pe circumscripție, iar candidații care obțin cele mai multe voturi sunt aleși proporțional cu locurile acordate în respectiva circumscripție.

Exemplu: Fie o circumscripție cu trei locuri unde două partide A și B își împart 100.000 de voturi în maniera următoare: A: 70.000, B: 30.000. Dacă partidul B nu prezintă decât un candidat și cere alegătorilor săi să-și maseze cele trei voturi pe el, acesta este teoretic asigurat pentru un loc. Candidatul său trebuie să obțină 90.000 de voturi din totalul de 300.000. Orice ar face A, el nu poate să plaseze decât doi candidați în fața candidatului lui B.

Acest mod de scrutin este eficace pentru a reprezenta minoritățile consecvente. Dar el prezintă un mare defect: el poate duce la înfrângerea majorității, dacă alegătorii acesteia masează prea tare voturile lor pe unul dintre candidați, cum exemplificăm în cazul următor, în care A și B au prezentat fiecare doi candidați: A1: 175.000, A2: 35.000, B1: 50.000, B2: 40.000. Acest tip de sistem a fost utilizat în Statele Unite pentru unele alegeri, în particular pentru legislativul statului Illinois între anii 1870 și 1980. Studiile făcute pornind de la rezultatele alegerilor din Illinois au arătat că această metodă asigură o puternică proporționalitate între voturi și locuri pentru cele două mari partide. A fost utilizat de asemenea în Sri-Lanka din 1946 până în 1977, în cadrul câtorva circumscripții cu două sau trei locuri, pentru a permite reprezentarea unor populații minoritare care riscau să fie private de reprezentare

prin scrutinul uninominal cu un tur în vigoare în celelalte circumscripții.

Votul limitat

Acest sistem este tot o modificare a sistemului plurinominal, dar, dacă se poate spune așa, exact în sens invers. Alegătorul dispune de această dată de mai puține voturi decât locurile puse în joc și nu le poate cumula pe același candidat. Candidații ajunși în frunte sunt aleși în funcție de numărul de locuri de distribuit.

Acest tip de scrutin a fost propus pentru prima oară de către Condorcet (Saripoulos 1899) în 1793, în cadrul Convenției, pentru alegerile birourilor adunărilor primare. El a fost adoptat în Anglia între anii 1867 și 1884, în cadrul restrâns a 12 circumscripții cu trei locuri, unde alegătorii nu aveau decât două voturi, și al unei circumscripții cu patru locuri, unde ei aveau trei voturi. Următorul exemplu permite înțelegerea funcționării sistemului: fie o circumscripție cu trei locuri unde fiecare dintre cei 100.000 de alegători are două voturi. Să presupunem că două partide A și B reprezintă 59%, respectiv 41% din electorat. Fiecare partid are interesul de a prezenta cel puțin doi candidați pentru a nu risca să-și dea voturile unui candidat advers. Cei doi candidați ai lui B sunt asigurați fiecare că vor obține în jur de 41.000 de voturi. Dacă A nu prezintă decât doi candidați, B obține automat al treilea loc. Dacă A prezintă trei candidați, nu numai că el nu poate plasa decât doi înaintea lui B, el nedispunând decât de 118.000 de voturi, dar se expune riscului de a obține un singur loc, dacă voturile sale se dispersează în mod egal pe cei trei candidați. B este în orice condiții asigurat că obține un loc, dacă prezintă doi candidați.

Acest sistem a fost utilizat mai ales în Peninsula Iberică, în Spania și Portugalia, înainte de adoptarea sistemului proporțional. El mai este în vigoare în Spania pentru alegerea senatorilor în cadrul circumscripțiilor cu patru locuri, unde alegătorii dispun de trei voturi. În general, partidul cel mai puternic obține trei din

cele patru locuri și principalul său concurent pe al patrulea. El a fost utilizat și în Malta, înainte de adoptarea reprezentării proporționale din 1921, fiecare alegător având patru voturi pentru șapte locuri de acordat.

Votul unic, numit și „vot unic netransferabil"

Este un caz particular al votului limitat, alegătorul având un sigur vot, indiferent câte locuri sunt puse în joc în circumscripția lui. Sunt aleși candidații ajunși în frunte, în funcție de numărul locurilor de acordat. Acest sistem a fost propus de Condorcet în cadrul Convenției (1793) pentru alegerea juraților. Este singurul sistem neproporțional cu mai multe locuri pe circumscripție unde egalitatea alegătorilor în alegeri este respectată, deoarece fiecare alegător are același număr de voturi, și anume unul, indiferent de locul în care alege, fiecare circumscripție având un număr de locuri aproximativ proporțional cu populația. Dar, la această egalitate a alegătorului în fața alegerilor, acest scrutin mai adaugă o puternică proporționalitate a voturilor și a locurilor obținute de către partide, ceea ce-l face incontestabil cel mai just dintre sistemele neproporționale.

Exemplu: fie o circumscripție cu trei locuri, cu trei partide A, B, C repartizându-și influența în electorat de maniera următoare: A : 60%, B: 28%, C : 12%. A trebuie să prezinte doi candidați și să-și repartizeze alegătorii pe cei doi aproape egal. Se obține următorul rezultat: A1: 35%, B : 28%, A2 : 25%, C : 12%. A obține doi aleși și B unul. Se obține un rezultat apropiat proporționalității. Acest sistem a avut succes mai ales în Extremul Orient. El a fost utilizat în Japonia între anii 1902 și 1993 și înlocuit în 1994 printr-un scrutin mixt majoritar-proporțional. Să observăm acum rezultatele ultimelor alegeri legislative japoneze care s-au desfășurat prin acest sistem, și anume cele din iulie 1993 (tabelul VI):

Tabelul VI (Japonia 1993)

Partid	Nr. de candidați (955)	% din voturi	Nr. de locuri (512)	% din locuri
PC	129	7,7	15	2,9
SOC	142	15,4	70	13,7
Dem.Soc	28	5	15	2,9
Kom	54	8,1	51	10
Ren	69	10,1	55	10,8
NPJ	55	8	35	6,8
Pion	15	2,6	13	2,5
PLD	285	39,5	223	43,6
Alții	178	3,5	34	6,7

PC: Partidul Comunist, SOC: Partidul Socialist, Dem.Soc: Democrat socialiști, Kom: Komeîto (Partidul Budist), Ren: Renașterea, NPJ: Partidul Noii Japonii, Pion: Partidul Pionier, PLD: Partidul liberal-democrat.

Acest scrutin s-a derulat în cadrul a 130 de circumscripții având în medie între 4 și 6 locuri. Rezultatul global a fost destul de apropiat de proporționalitate. Dar foarte multe depindeau de capacitatea partidelor de a se bate în ceea ce devenise un adevărat joc strategic. Pentru a-și mări la maximum numărul de locuri obținute, un partid trebuie să fie capabil, în fiecare circumscripție: (1) să știe să-și aprecieze numărul de voturi potențiale, (2) să știe să aprecieze repartiția voturilor între partidele concurente, pentru a putea determina numărul de locuri pe care le poate câștiga, pentru a-și desemna corect numărul de candidați cu care intră în alegeri, (3) să fie capabil să-și repartizeze alegătorii potențiali aproximativ egal între acești candidați. În mod special PLD și puțin socialiștii au trebuit să probeze mari capacități de calcul și de stăpânire a electoratului lor, celelalte partide neputând spera la mai multe locuri într-o circumscripție. Partidele sunt obligate să

ajusteze numărul candidaților la posibilitățile lor reale de câștig, cu riscul de a pierde locuri, așa cum o arată exemplul următor:

– Exemplu de calcul greșit al PLD prin supraestimare. Prefectura Aichi, circumscripția nr.1 (4 locuri):

NPJ	89.617	(19,7%)	Ales
Ren	70.333	(15,4%)	Ales
Kom	70.149	(15,4%)	Ales
Soc	65.586	(14,4%)	Ales
PLD	59.399	(13,0%)	
PLD	54.745	(12%)	
PC	43.609	(9,6%)	
Alții	2.444	(0,6%)	

PLD n-ar fi trebuit să prezinte decât un candidat.

Să specificăm că acest tip de scrutin este utilizat și în Taiwan în cadrul unui scrutin mixt și a fost utilizat în Coreea, într-un scrutin mixt, până în 1985.

Diferitele sisteme proporționale

Diferitele moduri de scrutin proporțional au toate drept scop să asigure o cât mai mare proporționalitate între numărul de locuri obținute și numărul de voturi primite de către un partid. Este motivul pentru care scrutinele proporționale sunt considerate scrutine cu finalitate proporțională. Aceste moduri de scrutin conțin în legea lor electorală una sau mai multe metode de repartiție a locurilor pentru a atinge acest obiectiv. Există o mare diversitate de metode proporționale și de moduri de scrutin proporționale. Ne vom ocupa pentru început de patru din cele mai importante moduri de scrutin proporțional, apoi vom studia câteva moduri de scrutin proporționale mai complexe, care combină fie mai multe din aceste metode proporționale, fie combină

scrutinul uninominal cu o metodă proporțională, păstrând finalitatea proporțională. ***Contrar a ceea ce se crede de obicei, scrutinul proporțional nu este automat sinonim cu scrutinul de listă, ci poate funcționa foarte bine cu candidaturi individuale, așa cum vom vedea în cazul primei metode proporționale, și anume sistemul Hare.***

Trebuie remarcat că diferitele tehnici de reprezentare proporțională, înainte de a fi dezvoltate de către europeni, au fost „inventate" în Statele Unite, începând din 1791, pentru cu totul alt obiectiv decât cel al repartizării locurilor între partidele politice: repartizarea între diferitele state a locurilor din Camera Reprezentanților, proporțional cu populația statelor (Balinski și Young 1982). Problema atribuirii statelor a locurilor din Camera Reprezentaților în funcție de populația lor este de fapt de aceeași natură ca și atribuirea locurilor între partide (sau candidați) într-o circumscripție, în funcție de numărul de voturi. Unele metode proporționale au fost descoperite de către americani, înainte de a fi din nou descoperite de către europeni. Din această rațiune, pentru fiecare metodă, numele eventualului autor american este indicat între paranteze.

Metodele prin coeficient

Prin această metodă se calculează mai întâi un coeficient, care reprezintă numărul de voturi necesare pentru un loc. Pe urmă, se împarte numărul de voturi pentru fiecare listă sau pentru fiecare candidat cu acest coeficient. Numărul întreg obținut reprezintă numărul de locuri la care lista are dreptul. După această operație, de regulă, rămân locuri neacordate și voturi neutilizate, care se numesc resturi. Diferitele metode se deosebesc prin modul de calcul al coeficientului, respectiv prin modalitățile de atribuire a locurilor neacordate prin coeficient.

Coeficientul (Q) cel mai simplu este cel obținut prin raportul dintre numărul de voturi exprimate (V) în fiecare circumscripție și

numărul de locuri de acordat (L), adică Q=V/L. Acest coeficient simplu este denumit coeficientul Hare. Alţi coeficienţi utilizaţi cu precădere sunt coeficientul Hagenbach-Bischoff (Q=V/(L+1)), coeficientul Droop (Q=(V/(L+1))+1) şi coeficientul Imperiali (Q=V/(L+2))

Trebuie remarcat că coeficientul Droop reprezintă efectiv cel mai mic număr de voturi pe care L+1 candidaţi nu-l pot atinge simultan, dacă L este numărul de locuri puse în joc în acea circumscripţie.

O dată coeficientul stabilit, rămâne de ales o metodă pentru atribuirea locurilor neacordate prin coeficient. Se prefigurează două cazuri, în funcţie de utilizarea unui scrutin cu candidaturi individuale sau a unuia de listă.

Votul unic transferabil sau sistemul Hare

Acest mod de scrutin a fost primul sistem proporţional utilizat. Este vorba de un sistem prin coeficient, dar de un tip extrem de particular. El a fost propus prima oară de către Thomas Wright Hill în 1821, pe vremea când votul era încă public, ca pe urmă să fie adaptat votului cu buletine în Danemarca, în anul 1855, şi a fost popularizat de către T. Hare în 1857. Pentru a înţelege principiul său este bine să ne referim la sistemul Hill, aşa cum ne-a fost descris de către fiul său, Rowland Hill, care l-a văzut funcţionând în cadrul şcolii tatălui său, pentru desemnarea unui comitet, de către elevi. Elevii trebuiau să se aşeze în spatele colegului pe care-l preferau. Întâi s-au format şiruri inegale, dar repede, în grupurile de elevi mai importante, mulţi au înţeles că sunt suficient de numeroşi pentru a asigura alegerea candidatului lor, şi au decis să meargă să ajute alt candidat. Mai mult, susţinătorii elevilor mai puţin populari i-au abandonat pe aceştia, în favoarea celui pe care îl preferau, dintre ceilalţi candidaţi. Rezultatul final a fost că numărul de candidaţi necesari pentru comitetul în cauză a fost susţinut, fiecare, de acelaşi număr de

suporteri, cu doar doi-trei elevi rămași pe dinafară, care nu erau satisfăcuți de nici unul dintre aleși (E. Lakeman 1974). Din păcate, utilizarea acestui sistem în cadrul votului cu buletine secrete nu are nimic copilăresc. Mai trebuie remarcat că, dacă metoda este complexă pentru organizatorii scrutinului, este foarte simplă pentru alegători. Ea funcționează în circumscripțiile cu număr relativ mic de locuri de acordat (2-5), cu candidaturi individuale. Fiecare alegător trebuie să claseze, pe buletinul său de vot, candidații din circumscripția lui electorală, în ordinea preferinței, ca în cazul scrutinelor uninominale alternative. Toți candidații care sunt pe prima preferință și au atins coeficientul sunt declarați aleși (se utilizează coeficientul Droop). Dacă un candidat a depășit coeficientul, voturile sale suplimentare se împart între ceilalți candidați conform preferințelor următoare. Pentru a opera repartiția surplusului voturilor depășind coeficientul unui candidat ales, pentru ceilalți candidați rămași în cursă, se calculează proporția preferințelor următoare în favoarea candidaților rămași în cursă pe ansamblul de voturi ale candidatului ales, proporționalitate care se aplică apoi la surplusul de voturi depășind coeficientul, pe care l-a obținut cel ales. Dacă în urma numărării voturilor, nici un candidat nu a obținut numărul de voturi care să egaleze coeficientul și mai sunt locuri de acordat, se elimină candidatul de pe ultimul loc, repartizându-se voturile sale între ceilalți candidați, ținând seama de preferințele următoare de pe buletinele candidatului eliminat. Se pot pierde voturi (netransferabile), deoarece alegătorii nu sunt obligați să indice mai mult de o preferință, pentru ca buletinele să rămână valabile. Dacă în final rămân numai doi candidați pentru un loc, îl primește acela care are mai multe voturi repartizate, chiar dacă nu atinge coeficientul.

Exemplu: Fie o circumscripție cu trei locuri, având 100.000 de voturi valabil exprimate, repartizate (după prima preferință) după cum urmează: A: 55.000, B: 20.000, C: 5.000, D : 11.000, E: 9.000.

Coeficientul Droop este: (100.000/ (3+1)) +1= 25.001

Trebuie să remarcăm că acest coeficient este cel mai mic număr de voturi care nu poate fi atins simultan de mai mult de trei candidaţi.

A este ales cu un surplus de 29.999 de voturi. Să presupunem că repartiţia voturilor celei de-a doua preferinţe ale alegătorilor lui A este următoarea: B : 3.000, C : 6.000, D : 35.000, E : 10.000, netransferabile: 1.000.

Raportat la surplusul de 29.999 de voturi ale lui A şi adăugat celorlaţi candidaţi obţinem: B: 1.636 (adică 3.000/55.000) x 29.999) + 20.000 = 21.636

C: 3.273+5.000 = 8.273, D: 19.090+11.00 =30.090, E: 5.454+9.000= 14.454, NT: 545 de voturi.

D este ales plecând de la lista de preferinţe secundare a lui A cu un surplus de 5.089 de voturi (adică 30.090-25.001). Acum trebuie să repartizăm cele 5.089 de voturi între B, C şi E urmând a treia preferinţă. Să presupunem că a treia preferinţă a celor 19.090 de voturi ale lui A transferate lui D sunt următoarele: B : 400, C : 7.000, E : 10.690, NT : 1.000. Raportând la cele 5.089 de voturi în plus şi adăugând la voturile deja luate de B, C, E obţinem: B: 107+21.636=21.743, C: 1.866+8.273=10.139, E: 2.850+14.454=17.304, NT : 545+267=812. Nici unul din cei trei candidaţi neatingând coeficientul, se elimină cel mai slab şi anume C şi se repartizează între B şi E cele 10.139 de voturi ale lui C după ordinea de preferinţă următoare pe care o presupunem: 3.000 pentru B, 7.000 pentru E şi 139 de voturi netransferabile. În felul acesta B va avea 24.743 voturi, E : 24.304 şi NT : 951.

B este ales.

Mai rămâne de precizat cum operăm concret transferul buletinelor în plus ale unui candidat ales. De exemplu, cum să alegi 3.273 de buletine dintre cele 6.000 ale lui A, care au pe C ca a doua preferinţă. Există două metode: fie se aleg la întâmplare,

fie se transferă cele 6.000 de buletine, afectând fiecare cu un coeficient dat de raportul 3.273/6.000. Ultima metodă este utilizată pentru alegerea Senatului din Irlanda și pentru cea a camerei în Tasmania (metoda Grégory).

Acest sistem de origine engleză, fiind versiunea proporțională a votului alternativ, nu este surprinzător că aceste două moduri de scrutin apropiate ca spirit sunt utilizate, ambele, pentru alegeri diferite în aceleași state, Irlanda și Australia. În Irlanda deputații, senatorii și parlamentarii europeni sunt aleși prin votul unic transferabil, iar președintele republicii prin vot alternativ. În Australia, votul unic transferabil este utilizat începând din 1896 pentru alegerea camerei statului Tasmania și a fost utilizat pentru alegerea Senatului federal între anii 1949 și 1984 (RP de listă de atunci), votul alternativ fiind utilizat pentru celelalte alegeri. Votul unic transferabil este de asemenea utilizat în alte țări anglo-saxone sau care au fost influențate de Marea Britanie: Malta din 1921, Irlanda de Nord pentru alegerea deputaților europeni, India pentru alegerea de către deputații statelor federale a Camerei Superioare. De asemenea, în general acesta este sistemul utilizat în Statele Unite pentru alegerile municipale din comunele care votează prin RP.

Acest sistem, care permite respectarea candidaturilor individuale, încurajează partidele să afișeze alianțele lor în fața alegătorilor dând semnale pentru preferințele de urmat. Rezultatele alegerilor legislative din Irlanda din anii 1969 și 1973 sunt o bună ilustrare. În 1969, Fiana Fail (conservator) a obținut 45,7% de voturi (prima preferință) și 51,7% din locuri, față de 34,1% din voturi și 35% din locuri obținute de Fine Gael (de centru) și 17%, respectiv 12,6% de locuri pentru laburiști, care nu s-au aliat. În 1973, FG și laburiștii au făcut alianță, FF obținând cu 46,2% din voturi 47,6% din locuri, față de cele 35,1% din voturi și 37,8% din locuri pentru FG și 13,7% din voturi pentru 13,3% din locuri pentru laburiști. FF a obținut deci mai puține locuri în 1973 decât în 1969 deși a progresat în procentul de voturi. Acest paradox aparent de fapt creditează sistemul. El a permis FF în 1969, în fața unei opoziții divizate, să

transforme majoritatea sa relativă în voturi în majoritate absolută în locuri, dar în 1973, în faţa unei opoziţii unite, nu a mai putut s-o facă. Cu toate acestea, trebuie notat că acest sistem nu este infailibil: la alegerile din 1981, din Malta, Partidul Naţional a obţinut 31 de locuri din 65, cu 50,9% din voturi, faţă de cele 34 de locuri ale Partidului Laburist aflat la putere, obţinute cu 49,1% din voturi. Această injustiţie gravă, fără echivalent în sistemul proporţional, dar curentă în cel majoritar, provenea dintr-o repartiţie particulară a voturilor într-un sistem unde circumscripţiile au o slabă magnitudine. Aceste rezultate au provocat vii incidente care au obligat guvernul laburist să adauge o nouă dispoziţie la legea electorală, care stipulează că un partid care obţine majoritatea absolută a voturilor va avea din oficiu 4 locuri suplimentare. Alegerile următoare, din 1987, au dat acelaşi rezultat: 50,9% pentru Partidul Naţional şi 48,9% din voturi pentru Partidul Laburist. Din nou Partidul Naţional n-a obţinut decât 31 de locuri pe circumscripţii, faţă de 34 pentru laburişti şi datorează noii dispoziţii că n-a fost din nou frustrat de victorie. Acest tip de anomalie, care este excepţional pentru sistemul proporţional, este dat de magnitudinea slabă a circumscripţiilor (5 locuri), inevitabil în acest mod de scrutin. El s-ar putea produce şi în alte sisteme proporţionale cu circumscripţii de slabă magnitudine, cum este cazul Spaniei, de exemplu. Dar celelalte sisteme sunt totuşi compatibile, şi în general funcţionează cu circumscripţii de mai mare magnitudine. Oricum ar fi, aceste dificultăţi nu trebuie să disimuleze marile calităţi ale votului unic transferabil:

– permite alegătorului să-şi aleagă singur deputatul, – asigură alegătorul, spre deosebire de sistemele proporţionale de listă, că votul său pentru un candidat nu va servi la alegerea unui candidat al aceluiaşi partid, dar pe care nu îl vrea, – permite alegătorului să exprime un vot "transversal" selecţionând candidaţi din partide diferite, dar care au aceeaşi poziţie într-o problemă foarte importantă pentru el. Calităţile acestui mod de scrutin explică

susținerea sa viguroasă de către proporționaliștii din lumea anglo-saxonă, cu toate dificultățile de aplicare.

În cadrul scrutinului de listă sunt posibile două tipuri de soluții:
– Resturile cele mai puternice,
– Media cea mai puternică.

Metoda resturilor celor mai puternice (metoda Hamilton 1792)

Pentru această metodă se utilizează coeficientul simplu, iar pentru locurile neatribuite se utilizează regula resturilor celor mai puternice.

– Exemplu: Să presupunem o circumscripție cu cinci locuri unde cele 100.000 de voturi valabil exprimate se repartizează între 4 partide în felul următor: A 43.000, B 28.000, C 17.000 și D 12.000. Calculul coeficientului: Q=100.000/5=20.000. Deci avem:

Partide	Voturi	Locuri după coeficient	Resturi	Locuri după resturi	Bilanț locuri
A	43.000	2	3.000	0	2
B	28.000	1	8.000	0	1
C	17.000	0	17.000	1	1
D	12.000	0	12.000	1	1

Această metodă este favorabilă partidelor mici. Dar ea prezintă un inconvenient, putând da naștere la paradoxuri matematice. Aceste paradoxuri provin din evoluția adeseori capricioasă a resturilor, așa cum arată următoarele două exemple:

– Exemplul I: Într-o circumscripție cu 5 locuri, trei partide A, B, C obțin respectiv 61.000, 29.000 și 10.000 de voturi. Coeficientul este tot de 20.000 de voturi. Se obține repartiția următoare:

Partide	Voturi	Locuri după coeficient	Resturi	Locuri după resturi	Bilanț locuri
A	61.000	3	1.000	0	3
B	29.000	1	9.000	0	1
C	10.000	0	10.000	1	1

Dar să ne imaginăm că, la alegerile următoare, A pierde 6.000 de voturi, din care 4.000 în favoarea lui B și 2.000 în favoarea lui C. Vom avea atunci: A : 55.000 de voturi, B : 33.000 de voturi, C : 12.000 de voturi și următoarele repartiții ale locurilor:

Partide	Voturi	Locuri după coeficient	Resturi	Locuri după resturi	Bilanț
A	55.000	2	15.000	1	3
B	33.000	1	13.000	1	2
C	12.000	0	12.000	0	0

Câștigând 2.000 de voturi în plus, partidul C pierde locul său în timp ce partidul A, care pierde 6.000 de voturi, își păstrează cele 3 locuri. Acest rezultat este evident absurd.

– Exemplul II: Să presupunem aceeași repartiție a voturilor ca mai sus, dar în cadrul unei circumscripții cu 4 locuri. Se obține la un coeficient de 25.000 de voturi, următoarea repartiție a locurilor:

Partide	Voturi	Locuri după coeficient	Resturi	Locuri după resturi	Bilanț
A	55.000	2	5.000	0	2
B	33.000	1	8.000	0	1
C	12.000	0	12.000	1	1

Să presupunem acum că circumscripția câștigă un loc suplimentar și trece la 5 locuri. În acest caz ne găsim în situația deja cunoscută mai înainte și știm că repartiția locurilor devine următoarea: A: 3, B: 2, C: 0. Cu aceeași repartiție a voturilor, C obține un loc când nu sunt decât 4 de repartizat, dar nici unul când sunt 5, ceea ce este absurd. Acest ultim tip de paradox este cunoscut în Statele Unite sub numele de "Paradoxul din Alabama". Această metodă a fost aplicată între anii 1850 și 1900 pentru repartiția între state a locurilor din Camera Reprezentanților. După recensământul din 1880, serviciile din Congres au descoperit că reprezentarea statului Alabama riscă să fie amputată din cauza acestui fenomen (Balinski și Young 1982). Înmulțirea acestui tip de probleme și protestele energice ale aleșilor care-l invocau pe Dumnezeu pentru a blestema matematicienii partizani ai acestui sistem ("această crimă pe care ei îndrăznesc s-o numească paradox") au dus la abandonarea sistemului.

Cu toate acestea, acest sistem este adeseori utilizat pentru repartiția locurilor între partidele politice. ***Când au de ales un mod de scrutin, responsabilii politici ascultă de o logică politică și nu de una matematică, și fără îndoială este bine să fie așa.*** Acest sistem este unul din cele mai puțin defavorabile pentru micile liste. Când se totalizează la nivelul țării rezultatele în voturi și locuri, se dovedește a fi unul din cele mai juste sisteme (*cf.* pag. 91). El este utilizat în numeroase țări ale Americii Latine, ca și în Liechtenstein și Cipru.

Metoda celei mai puternice medii (metoda Jefferson 1792)

Se aplică coeficientul simplu și fiecare loc neatribuit este afectat succesiv fiecărei liste, adăugându-se locurilor deja obținute. Se calculează pentru fiecare listă raportul voturi/locuri. Locul este atribuit acelei liste care are cea mai mare medie de voturi pe loc. Reluând primul exemplu utilizat pentru a ilustra metoda celui mai puternic rest, se obține următoarea repartiție a locurilor:

Partide	Voturi	Locuri după coeficient	Atribuirea celui de-al 4-lea loc	Atribuirea celui de-al 5-lea loc	Total locuri
A	43.000	2	14.333	14.333	3
B	28.000	1	14.000	14.000	1
C	17.000	0	17.000	8.500	1
D	12.000	0	12.000	12.000	0

Metoda favorizează net partidele mari: cu 43% din voturi, A obține 60% din locuri, în timp ce D nu are nici un loc cu 12% din voturi. Această metodă proporțională, cel mai mult folosită, a fost utilizată în Belgia până în 1919 și în Franța, în cadrul departamentelor în 1945-1946 și în 1986. Ea este acum în vigoare în Spania, Portugalia, Islanda, Israel, Olanda, Finlanda, Turcia, în mai multe țări din America Latină, ca Argentina, Republica Dominicană, Uruguay, Venezuela, și în mai multe noi democrații ale Europei de Est (Bulgaria, Estonia, România).

În Spania, în cadrul circumscripțiilor de slabă magnitudine (5 în medie), acest mod de scrutin acordă un avantaj considerabil marilor partide, așa cum o arată rezultatele ultimelor alegeri (1993) când Partidul Socialist a obținut 45,4% din locuri (159/350) cu 39% din voturi, Partidul Popular 40,3% din locuri (141) cu 35,1% din voturi, în timp ce Partidul Comunist n-a obținut decât 5,1% din locuri (18) cu 9,7% din voturi. Nu toate micile partide sunt defavorizate. Exact ca și în cazul scrutinelor majoritare, datorită forței locale pot, din acest joc, să-și tragă spuza pe turta lor: la aceleași alegeri, Partidul Naționalist Basc a obținut 1,4% din locuri (5) pentru 1,2% din voturi și partidul catalan Convergență și Unire 4,9% din locuri (17) pentru 5% din voturi.

Metodele prin divizori

Principiul general al acestor metode constă în a diviza succesiv numărul de voturi obținute de fiecare listă din circumscripție printr-o

serie de numere, denumite divizori. Locurile sunt atribuite listelor în ordinea numerelor celor mai mari obținute după această operație.

Metoda d'Hondt (Jefferson 1792)

Este o altă prezentare, absolut echivalentă, a metodei celei mai puternice medii. În această metodă propusă de Victor d'Hondt, seria divizorilor este suita numerelor întregi: 1, 2, 3, 4.... Următorul exemplu (reluarea celui precedent) permite înțelegerea funcționării sistemului:

Partide/ Divizori	1	2	3	4	5	Locuri
A	43.000	21.500	14.333	10.750	8.600	3
B	28.000	14.000	9.333	7.000	5.600	1
C	17.000	8.500	5.666	4.250	3.400	1
D	12.000	6.000	4.000	3.000	2.400	0

În acest caz nici nu este nevoie să se meargă mai departe de al treilea divizor. Primul loc este atribuit partidului A prin numărul 43.000, al doilea partidului B prin 28.000, al treilea partidului A prin 21.500, al patrulea partidului C prin 17.000 și al cincilea din nou partidului A prin 14.333. Se poate vedea că prin această metodă a divizorilor, cea mai simplă cu putință, numerele obținute de fiecare partid corespund mediei voturilor pe locuri, atunci când acestea le sunt succesiv, fictiv acordate. Locurile sunt atribuite conform celei mai puternice medii. Se regăsește aici o situație echivalentă cu cea a metodei mediei celei mai puternice (metoda Jefferson) favorabilă partidelor mari.

Nici această metodă nu este scutită de paradoxuri. Într-o circumscripție de 5 locuri dacă repartiția voturilor este: A : 46%, B : 29%, C : 25%, locurile sunt distribuite astfel: A : 3, B : 1, C : 1. Dar

dacă repartiția voturilor este: A : 48 %, B : 49%, C : 3%, distribuția locurilor devine: A : 2, B : 3. Câștigând 2%, partidul A pierde un loc.

Metoda Sainte-Lagüe (metoda Webster 1832)

Această metodă, propusă în 1910 de către matematicianul francez Sainte-Lagüe, utilizează ca divizori 1, 3, 5, 7,... în loc de 1, 2, 3, 4,... din cazul precedent.

Să-l aplicăm exemplului precedent:

Partide/ Divizori	1	3	5	Bilanț locuri
A	43.000	14.333	8.600	2
B	28.000	9.333	5.600	1
C	17.000	5.666	3.400	1
D	12.000	4.000	2.400	1

A nu mai obține decât două locuri, B, C și D având fiecare un loc. *Această metodă este mai puțin defavorabilă partidelor mici decât cea precedentă și nu prezintă paradoxurile matematice ale metodei celor mari mari resturi, trebuind întotdeauna preferată acesteia.* Ea pare, de asemenea, cea mai adecvată pentru repartizarea locurilor unei adunări în cadrul unităților geografice (state federale, departamente) pentru că nu defavorizează unitățile mici.

Totuși, unii au considerat această metodă prea favorabilă partidelor mici și au preferat să o modifice. Seria de divizori a devenit: 1,4, 3, 5, ... Ceea ce dă aplicat cazului studiat:

Partide/ Divizori	1,4	3	5	Bilanț locuri
A	30.714	14.333	8.600	2
B	18.571	9.333	5.600	2
C	12.142	5.666	3.400	1
D	8.571	4.000	2.400	0

Modificarea primului divizor face mai dificilă obținerea unui loc de către un partid mic. D pierde locul său în favoarea lui B. Această metodă mai puțin favorabilă partidelor mici nu le defavorizează pe cele mijlocii. Este utilizată în Suedia, Norvegia și Danemarca.

Diferențele sensibile rezultate la atribuirea locurilor prin aceste patru metode atât de apropiate ne arată importanța alegerii metodei utilizate, dincolo de simpla denumire de reprezentare proporțională.

Sistemele proporționale complexe

În principal sunt două tipuri de sisteme proporționale complexe: cele care se bazează pe mai multe niveluri geografice de atribuire a locurilor și așa numitele sisteme de compensație.

Modul de scrutin proporțional cu mai multe niveluri de atribuire a locurilor

În acest sistem, în general, după ce au fost repartizate locurile prin metoda coeficientului în circumscripțiile de bază, se totalizează resturile la nivel superior, în circumscripții geografic mult mai vaste care înglobează circumscripțiile de bază. Locurile neatribuite prin coeficient sunt distribuite în cadrul circumscripțiilor de nivel superior, în funcție de resturi, cu ajutorul unei metode proporționale. ***Existența celui de al doilea nivel de atribuire a locurilor permite creșterea proporționalității sistemului.*** Moduri de scrutin de acest tip sunt utilizate în diferite țări. Italia a utilizat un scrutin de acest tip pentru alegerile de deputați între anii 1946 și 1993. Rezultatele alegerilor din 1992 (tabelul VII) au demonstrat o puternică proporționalitate:

Tabelul VII (Italia 1992)

Partide	Procente din voturi	Număr de locuri	Procente din locuri
PRC	5,6	35	5,6
PDS	16,1	107	17
PSU	13,6	92	14,6
PSDI	2,7	16	2,5
Verzi	2,7	16	2,5
PRI	4,4	27	4,3
Rete	1,8	12	1,9
PLI	2,8	17	2,7
DC	29,6	206	32,7
Liga Nord.	8.6	55	8,7
MSI	5,3	34	5,4
Alţii	6,4	13	2,1

PRC : Refondarea Comunistă, PDS : Partidul Democratic al Stângii, PSU : Partidul Socialist, PSDI : Partidul Social Democrat, PRI : Partidul Republican, Rete : Mişcarea Antimafia, PLI : Partidul Liberal, DC : Democraţia Creştină, MSI : Mişcarea Socială Italiană.

Cele 630 de locuri de deputaţi au fost atribuite în cadrul celor 31 de circumscripţii de bază, utilizând coeficientul Imperiali. Locurile neacordate au fost atribuite la nivel de ţară pe baza totalizării resturilor, prin metoda resturilor celor mai tari. În Belgia, din 1919, pentru alegerea deputaţilor, arondismentele constituie circumscripţii în care se atribuie locurile după coeficientul simplu. Locurile rămase sunt atribuite la nivelul provinciilor, plecând de la resturi, utilizând sistemul d'Hondt.

Sistemele proporţionale de compensare

Aceste sisteme, care sunt complet proporţionale, au fost considerate uneori, din greşeală, ca sisteme mixte majoritar-proporţionale. ***Principiul acestor sisteme este următorul: o parte din locuri sunt atribuite în circumscripţii cu scrutin uninomi-***

nal, în general cu un tur, iar cealaltă parte din locuri, adeseori jumătate, este utilizată la al doilea nivel de repartiție, cu titlu de compensație, pentru a atinge cea mai puternică proporționalitate posibilă între voturi și locuri la nivelul compoziției globale a adunării. Se calculează numărul de locuri la care are dreptul fiecare partid proporțional cu numărul de locuri din adunare, în funcție de numărul global de voturi pe care le-a obținut. Locurile neatribuite în circumscripții servesc la adăugarea unui număr suficient de locuri fiecărui partid față de cel deja câștigat în circumscripții, astfel încât să aibă în final atâtea locuri la câte are dreptul, conform numărului total de voturi. Cel mai cunoscut dintre sistemele de acest tip este cel utilizat în Republica Federală Germania, începând din 1946, la desemnarea deputaților federali din Cameră (Bundestag). În acest mod de scrutin alegătorul are două voturi: primul servește la desemnarea jumătății din cei 656 de deputați, aleși prin scrutin uninominal cu un tur în cadrul a 328 de circumscripții, iar cu al doilea alegătorul alege o listă de partide. Prin acest ultim vot se determină, prin proporționalitate, numărul de deputați federali la care are dreptul fiecare partid, din fiecare Land. Jumătate din locurile care rămân este utilizată pentru a respecta această proporționalitate. Dacă un partid obține mai puține locuri pe circumscripție decât locurile la care are dreptul în fiecare Land conform proporționalității, ceea ce se întâmplă aproape întotdeauna, situația se rezolvă acordându-i-se un număr suficient de locuri de compensare. Aceste locuri sunt atribuite candidaților de pe lista folosită pentru al doilea vot, după ordinea din listă. Dacă un partid obține la nivelul Landului mai multe locuri de circumscripție decât numărul total de locuri la care are dreptul, locurile suplimentare (Überhangmandate) îi sunt păstrate peste totalul general. Din acest motiv, în 1990, CDU a obținut 6 locuri suplimentare în partea de Est a Germaniei, numărul total de locuri din Bundestag ajungând la 662. Pentru a avea dreptul

la reprezentare, un partid trebuie să obţină 5% din voturile secundare la nivel naţional (în mod excepţional, în 1990, pragul trebuia atins în ambele părţi, de Est şi Vest) sau trei locuri pe circumscripţie. Rezultatele globale ale acestor alegeri au fost următoarele (tabelul VIII):

Tabelul VIII (Germania 1990)

Partide	% voturi	Locuri directe	Locuri prin compensaţii	Total locuri	% locuri
CDU	36,7	193	75	268	40,5
CSU	7,1	42	9	51	7,7
FDP	11	1	78	79	11,9
SPD	33,5	91	148	239	36,1
PDS	2,4	1	16	17	2,6
Alianţa 90	1,2	-	8	8	1,2
Verzii	3,8	-	-	-	-
Republicanii	2,1	-	-	-	-
Alţii	2,1	-	-	-	-

CDU: Uniunea Creştin-Democrată, CSU: Uniunea Creştin-Socială, FDP: Partidul Liberal, SPD: Social-Democraţii, PDS: Partidul Socialismului Democratic. PDS şi Alianţa 90 (alternative din Est) atingând pragul de 5% în partea de Est au reuşit să fie reprezentate.

Proporţionalitatea între voturi şi locuri este foarte puternică, chiar cu cele 6 locuri suplimentare ale CDU, rezultat al puternicii dominaţii a CDU în Germania orientală. Aceasta a obţinut 40,5% din locuri cu 39,9% din voturile reprezentate şi 36,7% din voturile exprimate. Fără cele 6 mandate suplimentare, ea ar fi obţinut 39,9% din locuri. SPD a obţinut 36,1% din locuri pentru 36,5% din voturile reprezentate şi 35,5% din voturile exprimate. Diferitele Landuri utilizează sisteme asemănătoare pentru desemnarea adunărilor locale, cu un singur vot (mai puţin în Bavaria), rezultatul votului din circumscripţii fiind utilizat pen-

tru determinarea proporționalității globale. Sistemul a fost utilizat și pentru primele alegeri din Bundestag în 1949.

Acest sistem nu merită probabil toate laudele care i-au fost aduse, ca fiind o combinație armonioasă între proporționalitate și desemnarea directă a deputaților. Ne putem chiar întreba dacă acest sistem complicat nu este potențial periculos. În versiunea sa cu vot dublu, nimic nu împiedică un partid să nu prezinte oficial candidați la scrutinul uninominal, lăsându-și candidații să se prezinte ca independenți sau sub eticheta unui partid artificial. În felul acesta primește un număr mare de locuri directe la scrutinul direct, beneficiind totodată de compensații maxime. ***Acest tip de manevră n-a fost niciodată aplicat în RFG, dar nimic nu garantează că se va întâmpla la fel în altă parte. Nu este mai puțin adevărat că acest tip de scrutin este foarte atrăgător pentru cei care vor să combine finalitatea proporțională și desemnarea personală de către alegători a aleșilor, ca în scrutinul uninominal.*** Un sistem de acest tip este utilizat în Estonia din 1992 și a fost adoptat în 1993 prin referendum în Noua Zeelandă, pentru a înlocui tradiționalul scrutin uninominal cu un tur.

Partidul socialist francez a apărat mult timp un sistem asemănător, cu un singur vot (sistemul Weil-Reynal). Acest mod de scrutin a fost elaborat între cele două războaie mondiale de către socialistul austriac Adler și francezul Bracke.

Rolul pragurilor

În unele sisteme proporționale, pentru a permite participarea la repartizarea locurilor, s-a fixat un prag național sau de circumscripție, în general fixat în procente din voturile exprimate. Acest prag este de 5% la nivel național în Germania, de 4% în Suedia la nivel național (sau 12% în circumscripții), de 3% în circumscripții în Spania, de 3% la nivel național în Grecia, de 1% în Israel, de 8% în Liechtenstein și de 12,5% în circumscripții în Sri-Lanka. Efectele

pragului pot fi importante și într-o oarecare manieră pot aduce atingere reprezentativității din adunare. În 1969, în RFG, partidul de extremă dreaptă NPD, cu 4,3% din voturi, a pierdut intrarea în Bundestag, înghețând în acest fel o parte din voturile de dreapta, aceasta devenind astfel minoritară în locuri, față de alianța SPD-FDP (tabelul IX).

Tabelul IX (Germania 1969)

Partide	% voturi	Număr de locuri (496)
SPD	42,7	224
FDP	5,8	30
CDU-CSU	46,1	242
NPD	4,3	
Alții	1,1	

Pragurile au avut un mare rol la ultimele alegeri din Bulgaria din 1992 și la cele poloneze din 1993. În Bulgaria, un prag de 4% la nivel național al voturilor exprimate a provocat eliminarea reprezentării a aproape un sfert din sufragiile exprimate (24,9 %). În Polonia, în vederea alegerilor din septembrie 1993, pentru a lupta contra dispersiei voturilor care a marcat alegerile din octombrie 1991 (19 partide au ajuns în Adunare, cel mai puternic obținând 12,3% din voturi) s-a hotărât utilizarea pragului național dublu: de 5% pentru partide și de 8 % pentru alianțe. ***Fracționarea puternică a opiniilor nefiind desființată prin schimbarea modului de scrutin, această măsură a făcut ca 35 % din voturile exprimate să fie lipsite de orice reprezentare în Adunare.*** În acest fel ex-comuniștii (Partidul social-democrat) și Partidul Țărănesc au putut dispune de o majoritate de 300 de locuri din cele 460, în timp ce nu reprezentau decât 36% din voturile exprimate. La o dis-

persie menținută a voturilor s-a adăugat o gravă lipsă de reprezentativitate a adunării.

Se pot trage trei concluzii principale din alegerile bulgare și poloneze: ***(1) În țările care au cunoscut totalitarismul comunist și au fost mult timp private de structurile politice democratice, construcția forțelor politice de coaliție este laborioasă, fiecare dorind să fie reprezentat pentru el însuși. Toate modurile de scrutin care vor să restrângă puternic accesul în Adunare aduc o gravă amenințare reprezentativității acesteia. (2) Același mod de scrutin poate avea efecte foarte diferite în funcție de țara în care este aplicat:*** în țările democratice ale Europei Occidentale, pragul de 4% sau 5% nu a dus niciodată la îndepărtarea de la reprezentare a unei proporții atât de mari de voturi exprimate. ***(3) Schimbările legilor electorale nu modifică mecanic și imediat comportamentul alegătorilor.***

Impactul diferitelor sisteme proporționale asupra transformării voturilor în locuri

Fără să ținem seama de efectul pragului, se poate constata că toate sistemele proporționale prin divizor sau prin coeficient converg către proporționalitatea matematică pură atunci când magnitudinea crește. Pentru a ilustra această concluzie, să reluăm, utilizând metoda celei mai puternice medii și cea a celor mai puternice resturi, exemplul deja utilizat al circumscripției în care 4 partide A, B, C și D își dispută voturile și anume A: 43%, B: 28%, C: 17%, D: 12%. Dacă sunt numai 5 locuri de repartizat, cele două metode dau rezultate diferite: prin metoda celei mai puternice medii A are 3 locuri, B 1 loc ca și C, în timp ce, prin metoda celor mai puternice resturi, A nu are decât 2 și D obține un loc. Dacă sunt 60 de locuri de repartizat, cele două sisteme dau rezultate identice, foarte apropiate proporționalității matematice celei mai exacte și anume: A cu 43% din voturi obține 26 de locuri (adică

43,3%), B cu 28% din voturi obține 17 locuri (adică 28,3%), C cu 17% din voturi obține 10 locuri (adică 16,7%) și D cu 12% din voturi obține 7 locuri (adică 11,7%).

Pentru a generaliza, se poate spune că scrutinelor proporționale li se aplică următoarele trei reguli:

– *Cu cât crește magnitudinea cu atât crește proporționalitatea sistemului.*

– *Cu cât magnitudinea crește, cu atât diferitele sisteme proporționale tind să dea același rezultat (convergență).*

– *Toate sistemele electorale, chiar și cele mai proporționale, suprareprezintă partidele cele mai puternice în defavoarea celor mai slabe* (Rae, 1971). Rațiunea este extrem de simplă: chiar cu sistemele proporționale cele mai favorabile partidelor mici, cum sunt cele bazate pe metoda Sainte-Lagüe, sau cea a resturilor celor mai puternice, dacă acestea sunt câteodată suprareprezentate la nivelul unei circumscripții, slăbiciunea lor generală le împiedică frecvent să obțină locuri în celelalte circumscripții, ceea ce provoacă o subreprezentare globală. În fapt, exact ca și în cazul modurilor de scrutin majoritar, un partid mic scapă de subreprezentare numai dacă voturile sale sunt concentrate, dacă este puternic local.

Plecând de la diferitele studii, se pot clasifica metodele proporționale în ordinea descrescătoare a caracterului lor favorabil marilor partide: Sistemul d'Hondt, vot unic transferabil, Sainte-Lagüe modificat și resturile cele mai puternice. Mai mult, a fost demonstrat că votul unic netransferabil, utilizat în Japonia, este teoretic echivalent cu sistemul d'Hont dacă partidele nu comit erori de apreciere și controlează repartiția voturilor lor (Cox, *Studii electorale*, 1991 10:2)

Corespondența între modurile de scrutin

Este interesant de observat corespondența între diferitele moduri de scrutin atunci când sunt aplicate într-o circumscripție electorală cu un loc. Dacă aplicăm un mod de scrutin proporțional într-o circumscripție cu un loc, se obține un scrutin majoritar uninominal, dar nu în toate cazurile același, ci în funcție de scrutinul proporțional utilizat. La fel, dacă se aplică un mod de scrutin majoritar plurinominal într-o circumscripție cu un loc, se obține un mod de scrutin uninominal. Se obține tabelul de corespondență următor:

Scrutin majoritar plurinominal	Scrutin uninominal	Scrutin proporțional sau pre-proporțional
Plurinominal cu un tur	Uninominal cu un tur	Vot cumulat Vot limitat deci unic RP de listă
Plurinominal alternativ	Uninominal alternativ	Vot unic transferabil (Sistem Hare)
Plurinominal cu două tururi	Uninominal cu două tururi	

Se poate observa caracterul central al scrutinelor uninominale: ele corespund, în același timp, aplicării celei mai mici majorități prin scrutinele majoritare și aplicării celei mai mici proporționalități prin scrutinele proporționale, și de fiecare dată pentru același motiv: ele au o magnitudine minimă (egală cu 1). Când trecem de la coloana 1 la 2 ne situăm în logica majoritară și proporționalitatea crește pentru că magnitudinea scade. Când trecem de la coloana 3 la coloana 2 ne situăm în logica proporțională și proporționalitatea scade pentru că magnitudinea scade. Se pot deci face 4 remarci principale: – (a) ***toate scrutinele proporționale, în afară de sistemul Hare, corespund scrutinelor uninominale cu un tur; – (b) votul cumulativ și votul limitat (votul unic netransferabil) sunt de tip proporțional pentru că proporționalitatea lor***

scade o dată cu magnitudinea, fapt care justifică numele de preproporționale; – (c) ***toate scrutinele unde atribuirea locurilor între partide depinde de clasamentul candidaților făcut de către alegători sunt în corespondență (linia a doua a tabelului), sistemul Hare corespunzând sistemului votului alternativ (coeficientul Droop, în cadrul unei circumscripții cu un loc, fiind egal cu majoritatea absolută plus un vot);*** – (d) ***nu există scrutin proporțional corespunzător scrutinelor majoritare cu mai multe tururi.***

Cum să apreciem justețea unui sistem electoral?

În măsura în care ideea reprezentării proporționale se sprijină pe căutarea unui sistem electoral mai just este necesar să precizăm, sub acest aspect, cum transformăm în acest sistem voturile în locuri. Se poate considera că justețea unui sistem electoral, din acest punct de vedere, trebuie apreciată în principal după trei criterii:

Indicele de reprezentativitate

Prin indice de reprezentativitate se înțelege raportul între alegătorii efectiv reprezentați, adică aceia care au votat pentru o listă care a obținut aleși, sau au votat pentru un candidat și acesta a fost ales și numărul total de alegători. Într-un scrutin uninominal cu un tur, să presupunem că avem următoarele rezultate într-o circumscripție: A : 43%, B : 28%, C : 17%, D : 12%. Numai A este ales, iar indicele de reprezentativitate este 43%. Dacă în aceeași circumscripție sunt 5 locuri de repartizat după sistemul d'Hondt rezultatele vor fi: A : 3 locuri, B : un loc, C : un loc, iar D: nici unul; indicele de reprezentativitate fiind 88%. Acest indice se poate dovedi foarte util în a diferenția scrutinele cu adevărat proporționale de cele care par așa, datorită hazardului. În SUA

locurile ocupate în Camera Reprezentaților se relevă, global, adeseori destul de apropiate de voturile pentru cele două mari partide, cu toate că scrutinul utilizat este unul uninominal cu un tur. ***Proporționalitatea globală poate deci părea puternică, dar nivelul scăzut al indicelui de reprezentativitate o distinge de cea a unui adevărat sistem proporțional.***

Monotonia

Se consideră că un mod de scrutin este mai mult sau mai puțin monoton în funcție de cum respectă, în repartiția locurilor, ierarhia repartiției voturilor. Dacă partidul A a obținut mai multe voturi decât partidul B, pare just să aibă mai multe locuri în adunare decât B. Exemplul alegerilor canadiene din octombrie 1993, pe care le-am examinat în capitolul precedent, arată că scrutinul uninominal cu un tur n-a prea fost monoton. ***Legat de aceasta trebuie să remarcăm că este mult mai grav pentru un scrutin să inverseze ordinea locurilor ocupate față de ordinea voturilor obținute, dacă o face între partidele puternice, decât atunci când o face între cele slabe.***

Proporționalitatea

În realitate, primii indici, prezentați de Victor d'Hondt (1882) și Sainte-Lagüe (1910), măsurau mai curând disproporționalitatea unui sistem decât proporționalitatea. D'Hondt a propus ca indice de disproporționalitate maximul raportului dintre proporția locurilor și proporția voturilor pentru același partid. Metoda sa proporțională, a mediei celei mai puternice, urmărește minimizarea acestui maxim. Sainte-Lagüe a propus ca indice suma diferențelor pe ansamblul partidelor, a pătratelor între proporția locurilor și cea a voturilor. Acești indici sunt extrem de reprezentativi pentru concepțiile diferite ale celor doi autori asupra dispro-

porționalității de redus: scăderea raportului maxim între proporția locurilor și cea a voturilor pentru d'Hondt și minimizarea ecarturilor dintre cele două proporții pentru Sainte-Lagüe. Pentru a sesiza bine cele două concepții ale proporționalității care se exprimă în metodele d'Hondt și Sainte-Lagüe și indicii lor, să comparăm rezultatele în cazul unei circumscripții cu două locuri unde două partide A și B își împart electoratul în maniera următoare: A : 70% și B : 30%. Metoda d'Hondt sau cea a mediei celei mai puternice dă rezultatul următor: A : 2 locuri și B : nici un loc. Metoda Sainte-Lagüe, precum cea a resturilor celor mai puternice, dă următorul rezultat: A : un loc, B : un loc. Dacă se studiază aceste rezultate, cu cei doi indici de disproporționalitate d'Hondt și Sainte-Lagüe se obține:

Metodă /Indice	D'Hondt	Sainte-Lagüe
D'Hondt	1,4	0,43
Sainte-Lagüe	1,7	0,19

În acest caz limită, fiecare din cei doi indici de disproporționalitate a fost minimizat prin metoda corespunzătoare. Avem două viziuni diferite asupra disproporționalității și deci despre proporționalitate. ***Metoda d'Hondt încearcă să evite ca mulți alegători să fie reprezentați de locuri puține, cea a lui Sainte-Lagüe încearcă să minimizeze numărul de alegători nereprezentați.*** Trebuie remarcat că dacă ne interesează reprezentativitatea rezultatelor în ceea ce privește locurile, la cele două metode, în cazul prezentat indicele de reprezentativitate este prin metoda d'Hondt de numai 70%, în timp ce prin cea a lui Sainte-Lagüe este de 100%. Trebuie totuși să remarcăm că în acest caz metoda d'Hondt este mai monotonă. De atunci au fost propuși mai mulți indici: cel mai corespunzător pare a fi indicele celor mai mici pătrate

(M. Gallaguer, *Studii Electorale* 10, (1991), pag. 38-40) și reluat de către A. Lijphart (Lijphart, 1994) : $I = \sqrt{\left[\frac{1}{2}\sum(V_i - L_i)^2\right]}$, unde V_i și L_i reprezintă procentul în voturi și cel în locuri obținut de fiecare partid i.

Desemnarea aleșilor prin reprezentare proporțională

Problema atribuirii personale a locurilor nu se pune decât în sistemele de listă. Sunt posibile mai multe cazuri:

– *Lista preordonată blocată*

Acest sistem acordă cea mai mare importanță deciziei aparatelor de partid pentru desemnarea aleșilor. Ordinea candidaților pe listă este stabilită înainte de vot, iar alegătorul nu poate să o schimbe. Acesta a fost sistemul utilizat în Franța în 1986. El este astăzi utilizat în Spania și în Portugalia și pentru listele de compensare din RFG.

– *Lista preordonată neblocată*

În acest caz, alegătorii au posibilitatea să modifice ordinea candidaților, dar cei care nu o fac sunt considerați ca acceptând ordinea propusă. În practică este prea puțin probabil ca ordinea propusă să fie modificată prin votul a suficienți alegători pentru a o schimba. Sisteme de acest tip sunt utilizate în Belgia, în Austria, în Suedia, în Norvegia și în Olanda.

– *Lista liberă*

Alegătorii pot să-și exprime preferința pentru unul sau doi candidați ai partidului preferat. Locurile unui partid sunt atribuite acelor candidați care au cel mai mare număr de preferințe. Alegătorii determină aleșii, dar nu se poate vota pentru candidați din liste diferte. Acest sistem este aplicat în Grecia și a fost aplicat în Italia până în 1993.

– *Sistemul finlandez*

În Finlanda, alegătorii votează pentru un candidat și nu pentru o listă. Se calculează voturile fiecărei liste totalizând voturile tuturor candidaților de pe listă. Locurile sunt atribuite între liste după metoda d'Hondt și distribuite în cadrul aceleiași liste candidaților care au cele mai multe voturi. ***Acest sistem permite alegătorului să voteze pentru un candidat în cadrul aplicării reprezentării proporționale.***

– *Metoda Hagenbach-Bischoff*

În acest sistem utilizat în Elveția (cu câteva modificări) și în Luxemburg, alegătorii au atâtea voturi câte locuri sunt puse în joc în circumscripția lor. Ei pot vota pentru candidați de pe liste diferite și să cumuleze două voturi pentru același candidat. Numărul de voturi al fiecărei liste este calculat prin adunarea voturilor obținute de candidații de pe listă. Locurile sunt repartizate între liste utilizând coeficientul Hagenbach-Bischoff. În cadrul listelor, locurile sunt atribuite candidaților care au obținut cel mai mare număr de voturi. Această metodă, propusă în Elveția la sfârșitul secolului trecut de către profesorul Hagenbach-Bischoff, este cea care dă cea mai mare libertate alegătorului în alegerea aleșilor. Ea îi permite, în același timp, să acorde preferința unui partid și să-și exprime totodată opinia asupra unei chestiuni de care se ocupă mai multe partide, alegând candidați ai diferitelor partide care îi împărtășesc opinia. *Contrar unei legende persistente, reprezentarea proporțională se dovedește perfect compatibilă cu alegerea personală a alesului de către alegător.*

MODURILE DE SCRUTIN MIXT ȘI MODURILE DE SCRUTIN CU FINALITATE MAJORITARĂ

Prezentarea scrutinelor mixte

Modurile de scrutin mixt despre care este vorba aici sunt cele care combină în metoda de compoziție a adunării, în același timp, un aspect majoritar și un aspect proporțional. Aceste moduri de scrutin sunt utilizate rar, mult mai puțin decât modurile de scrutin pe baze exclusiv majoritare sau proporționale. Rezultate ale compromisului între opțiuni diferite și adesea contrare, putând fi adesea repuse în discuție, ele continuă să fie criticate pentru complexitatea lor. Cu moduri de scrutin mixt utilizate pentru alegerile legislative din 1919 și 1924, pe urmă cele din 1951 și 1956, Franța face o figură de excepție. Cu toate acestea, utilizarea modurilor de scrutin mixt pentru alegerea deputaților a progresat sensibil cu ocazia valului de democratizare din Asia, în Coreea și în Taiwan, pe urmă în Europa de Est, în Albania, Bulgaria, Croația, Iugoslavia (Serbia și Muntenegru), Georgia, Ungaria, Lituania și Rusia. Între democrațiile mai vechi, Italia și Japonia au adoptat scrutinul mixt în 1993 și 1994. Acest val recent nu contrazice caracterul adeseori fragil al scrutinelor mixte. Bulgaria a abandonat scrutinul mixt utilizat pentru alegerile din 1990, pentru a le organiza pe cele din 1991 cu un scrutin total proporțional. Coreea a abandonat în 1988 scrutinul mixt utilizat în 1981 și 1985 în favoarea unui scrutin care, total dominat de logica uninominală cu un tur, nu mai are decât aparența de scrutin mixt. Expansiunea recentă a modurilor de scrutin mixt, pe care o putem constata și

la nivelul alegerilor municipale, mai ales în Franța (din 1982) și în Italia (1993), este semnificativă pentru voința multor legiuitori de a găsi moduri de scrutin care să combine avantajele ambelor tipuri de scrutin, majoritar și proporțional.

Aceste moduri de scrutin nu constituie o categorie omogenă, dimpotrivă, prezintă o mare diversitate. Amestecul dintre scrutinul majoritar și cel proporțional se poate face aplicând scrutine diferite, majoritare sau proporționale, în diferite circumscripții; în acest caz avem scrutine mixte geografic. Cele mai dese cazuri sunt, însă, acelea în care caracterul mixt al modului de scrutin se obține prin aplicarea, pe ansamblul țării, a unui sistem care are în același timp aspecte majoritare și proporționale. În fine, modurile de scrutin mixte cu finalitate majoritară trebuie tratate separat, ele combinând o primă majoritară, cu utilizarea reprezentării proporționale.

Modurile de scrutin mixte geografic

Aceste moduri de scrutin au un principiu comun: combinarea unui scrutin majoritar uninominal sau plurinominal în circumscripțiile cu număr mic de locuri, cu un mod de scrutin proporțional în circumscripțiile cu populație mare și număr mare de locuri. Acest tip de scrutin poate părea tentant pentru cei care vor să echilibreze scrutinul majoritar cu o doză de proporționalitate, pentru a asigura reprezentarea minorităților, păstrând totodată efectul de amplificare în locuri a victoriei în voturi. *Dar acest mod de scrutin are caracteristici periculoase pentru justețea compoziției unei adunări astfel alese.* De regulă, partide diferite, uneori chiar rivale, sunt prioritar implantate în zonele rurale depopulate sau în zonele urbane prea populate. Un partid care este dominant în zonele depopulate, unde se votează cu un scrutin majoritar, și minoritar în zonele populate, unde se votează cu scrutin proporțional, este avantajat în raport cu un partid de implantație

contrară. El poate monopoliza reprezentarea zonelor puțin populate, beneficiind de rezultatele proporționalității în celelalte. Acest fenomen s-a produs cu ocazia alegerilor islandeze din 1931, când agrarienii (Partidul Progresului) au obținut 21 de locuri din 36 cu 35,9% din voturi, față de numai 12 locuri ale Partidului Independenței (conservator) care obținuse 43,8% din voturi. Utilizând scrutinul majoritar pentru desemnarea aleșilor în zona rurală a țării, în timp ce aleșii din orașul Reykjavik erau aleși prin proporționalitate, s-a favorizat acest fenomen care s-a reprodus în 1937, când Partidul Progresului a obținut 19 locuri din 49 cu 24,9% din voturi, față de numai 17 locuri ale Partidului Independenței cu 41,3% din voturi. Acest sistem a fost modificat în 1942, pentru a fi complet abandonat în 1959 în favoarea reprezentării proporționale.

În Franța, pentru alegerea senatorilor din cadrul departamentelor, este utilizat un scrutin de acest tip. În toate departamentele cu 5 locuri și mai multe, ca de exemplu Val d'Oise, alegerile au loc prin reprezentare proporțională cu media cea mai puternică, dar prin scrutin plurinominal de listă cu două tururi pentru celelalte.

Modurile de scrutin mixte, omogene geografic

Modurile de scrutin mixt care îmbină un scrutin majoritar plurinominal cu reprezentarea proporțională

Scrutinul utilizat în Franța la alegerile din 1919 și 1924 a fost un amestec între un scrutin majoritar de listă (neblocată) și un scrutin proporțional. Scrutinul se desfășura la nivelul departamentelor. Fiecare alegător avea atâtea voturi câte locuri erau în joc în departamentul său și se organiza un singur tur. Toți

candidaţii care obţineau majoritatea absolută a voturilor exprimate erau aleşi. Locurile rămase erau repartizate între liste, după un coeficient (Hare), şi anume numărul de voturi pentru fiecare listă (medie de listă) corespunzând voturilor tuturor candidaţilor de pe listă, împărţit la numărul candidaţilor de pe listă. Eventualele locuri rămase erau atribuite, toate, listei ajunse în frunte. Următoarele două exemple permit înţelegerea particularităţilor acestui mod de scrutin.

La alegerile din 1919 din departamentul Alpilor maritimi, lista Uniunii Republicane Democratice (dreapta) a ajuns în frunte cu 51,4% din voturi (medie de listă), înaintea unei liste a radicalilor (21,4%), a unei liste socialiste (15,7%) şi altor câteva liste mici. Lista URD a obţinut totalitatea celor 6 locuri puse în joc, cinci dintre candidaţii săi obţinând fiecare majoritatea absolută şi unicul loc rămas fiindu-i atribuit prin coeficient. *Sistemul era deci atât de puternic majoritar încât nu garanta nici măcar reprezentarea minorităţilor importante.* În departamentul Ain, rezultatele din 1919 şi 1924 sunt o altă ilustrare a particularităţilor acestui mod de scrutin. În 1919, erau trei liste în competiţie pentru cele 6 locuri în joc. Lista uniunii dintre URD şi Republicanii de stânga (centru-dreapta) a ajuns în frunte cu 44,1%, înaintea listei radicalilor cu 27,1% şi a listei socialiştilor cu 27%. Nici un candidat n-a obţinut majoritatea absolută. Lista URD-RG a obţinut 4 din 6 locuri, din care 2 prin coeficient şi 2 din rest (neatribuite prin coeficient), lista radicalilor şi lista socialiştilor obţinând fiecare un loc prin coeficient. În 1924, are loc o schimbare de decor politic, dreapta fiind divizată cu o listă pentru URD, care obţine 37,1% din voturi, şi o listă a RG care realizează 8,6%, o listă a uniunii radicale şi socialiste a cartelului de stânga ajungând în frunte cu 48,3% şi o listă a comuniştilor care a obţinut 9,4%. Repartiţia locurilor (reduse de la 6 la 5) a fost următoarea: 4 pentru lista cartelului din care 2 prin coeficient şi 2 din rest, un loc pentru URD prin coeficient, şi nimic pentru ceilalţi. Repartizarea locurilor între dreapta şi stânga a fost răsturnată, în timp ce echilibrul acestor

tendințe în opinia publică s-a schimbat prea puțin. Acest mod de scrutin avea deci o mare dominantă majoritară și dădea o primă importantă partidelor care realizau liste de alianțe. Acesta a fost motivul pentru care socialiștii și radicalii, divizați în 1919, au fost împinși la alianță pentru alegerile din 1924 în majoritatea departamentelor, această tactică facilitându-le victoria. În acest mod de scrutin doza slabă de proporționalitate era dominată de dinamica scrutinului de listă majoritar cu un tur.

Scrutinul de listă prin înrudire
Franța 1951-1956

Scrutinul mixt utilizat în Franța pentru alegerile din 1951 și 1956 este o modificare a scrutinelor proporționale departamentale prin media cea mai puternică, utilizate în 1945 și 1946. Mai multe liste dintr-un departament se puteau declara înrudite și în acest caz voturile lor se puteau aduna. Dacă o listă sau o înrudire de liste obținea majoritatea absolută a voturilor, ea obținea toate locurile din circumscripție. În caz contrar, locurile erau repartizate prin media cea mai puternică între toate înrudirile de liste sau listele izolate. În interiorul înrudirii de liste se utiliza tot media cea mai puternică pentru repartizarea locurilor între listele înrudite. Rezultatele alegerilor din 1951 din departamentul Indre-et-Loire sunt o bună ilustrare a efectelor acestui sistem. O înrudire a obținut 52% din voturi, formată din socialiștii SFIO (17,1%), Mișcarea populară republicană (13,1%), independenții (11,1%), radicalii (9,0%) și Adunarea republicanilor de stânga (1,7%); gaulliștii Adunării poporului francez (24,3%) și comuniștii (22,6%) au rămas izolați. Cele 5 locuri în joc au fost toate atribuite listelor înrudite: SFIO : 2, MRP : 1, Independenți : 1, radicali : 1. Inegalitatea de reprezentare este flagrantă deoarece cu 17,1 % din voturi SFIO a obținut 2 locuri, în timp ce RPF și comuniștii nu au primit nici un loc. Obiectivul acestui mod de scrutin a fost să permită partidelor de centru-stânga și de centru-dreapta să reziste dublei ofensive

electorale a comuniştilor şi a gauliştilor. Aceste tipuri de înrudiri au fost făcute în majoritatea departamentelor şi au obţinut în multe majoritatea absolută, provocând subreprezentarea comuniştilor şi a RPF, cum reiese din rezultatele pentru Franţa metropolitană (tabelul X):

Tabelul X (Franţa 1951)

Partide	% din voturi	Nr. de locuri (544)	% din locuri
PC	26,5	97	17,8
SFIO	15.0	94	17,3
Radicali	11,5	77	14,2
MRP	12,5	82	15,1
Independenţi	13,5	87	16,0
RPF	21,0	107	19,7

Cu 52,5% din voturi, partidele de centru-stânga şi de centru-dreapta au obţinut 62,5% din locurile metropolitane. RPF a fost mult mai puţin subreprezentată decât comuniştii pentru că a reuşit să realizeze câteva înrudiri cu independenţii, mai ales în Vest. La alegerile din 1956, situaţia politică s-a schimbat ca urmare a prăbuşirii gaulismului şi pătrunderii radicalismului mendesist. Formaţiunile de centru-dreapta şi centru-stânga s-au înfruntat în înrudiri concurente din care nici una n-a obţinut, în general, majoritatea absolută, în parte şi din cauza creşterii surprinzătoare a pujadismului. Repartizarea globală a locurilor a fost deci apropiată reprezentării proporţionale, dar într-un fel datorită hazardului. Acest mod de scrutin a fost înlocuit în 1958 cu un scrutin uninominal cu un tur.

Modurile de scrutin care îmbină scrutinul uninominal cu reprezentarea proporţională

Acest tip de mod de scrutin combină un scrutin uninominal cu unul sau două tururi, ansamblul ţării fiind decupat în circum-

scripții, cu un scrutin de listă proporțional. Vor fi deci două tipuri de deputați, aleși de circumscripție prin scrutin majoritar și aleși prin scrutin proporțional. Aceste moduri de scrutin mixt nu trebuie confundate cu scrutinele proporționale de compensare, cum este sistemul german, pentru că acestea, combinând la rândul lor un scrutin uninominal cu un scrutin de listă, au o finalitate proporțională clară, în timp ce proporționalitatea sistemelor mixte este dependentă de proporția locurilor afectate părții proporționale. Scrutinele mixte au fost rar utilizate, dar în ultimii ani au fost văzute apărând mai multe, în două tipuri de situații: prăbușirea sistemului sovietic și criza politică din două democrații parlamentare ale lumii dezvoltate, Italia și Japonia. În țările vechiului bloc din Est, majoritatea sistemelor electorale provin din adiționarea unei părți proporționale la vechiul scrutin uninominal sovietic. ***Partea proporțională a fost adesea cerută de opoziție, puterea comunistă fiind mai atașată scrutinului de circumscripție, capabil să facă jocul notabilităților în funcție.*** Un astfel de compromis corespunde scrutinului mixt utilizat în Bulgaria pentru alegerile din 1990, și asemenea compromisuri sunt acum în vigoare în Albania, Georgia, Ungaria și Lituania. În Rusia scrutinul utilizat pentru alegerile din decembrie 1993 și din decembrie 1995, care a înlocuit tradiționalul scrutin sovietic uninominal cu două tururi utilizat pentru alegerile din 1990, a împins această logică a compromisului la extremă: din cei 450 de deputați ai Dumei, 225 au fost desemnați prin metoda proporțională într-o singură circumscripție, cea mai mare din lume, acoperind întreaga Rusie, ceilalți 225 de deputați fiind aleși în circumscripții locale prin scrutin uninomnial cu un tur. În general, ca și în Rusia, echilibrul ales între partea proporțională și partea majoritară este de jumătate la jumătate. În Italia schimbarea modului de scrutin făcută în 1993, n-a fost decât unul din elementele unei crize politice mult mai profunde. Noul mod de scrutin italian, care înlocuiește un scrutin de listă foarte proporțional, are un aspect de compensare pe care îl vom aborda mai târziu. Noul mod de scrutin japonez, care înlocuiește votul unic utilizat de la începutul

secolului, constă în alegerea a 300 de deputaţi prin scrutin uninominal cu un tur, şi a celorlalţi 200 prin reprezentare proporţională.

În general, în aceste tipuri de scrutin mixt, alegătorul dispune de două voturi şi votează separat pentru alegerea deputaţilor din partea majoritară, respectiv proporţională. Partidele aliate pot să prezinte candidaturi comune la scrutinul uninominal cu un tur din circumscripţii, putând să se bazeze pe listele separate la scrutinul proporţional. Cealaltă posibilitate (votul din circumscripţii pentru scrutinul majoritar serveşte ca bază şi pentru repartizarea locurilor din partea proporţională) impune condiţii extrem de dure (obligaţia pentru un partid de a prezenta candidaţi în toate circumscripţiile, candidaturile independente fiind penalizate), dacă nu este chiar incompatibilă cu obiectivul depolitizării fixat părţii majoritare, cum este cazul rusesc.

Coreea de Sud utilizează în prezent un caz "adevărat-fals" de scrutin mixt: din 299 de deputaţi, 224 sunt aleşi cu un scrutin uninominal cu un tur şi 75 cu un scrutin proporţional pe o listă naţională. Dar cele 75 de locuri de pe lista proporţională nu sunt atribuite pe baza voturilor rezultate din circumscripţii sau cu un vot secundar, ci pe baza rezultatelor în locuri ale părţii majoritare, în aşa fel încât repartiţia celor 75 de locuri nu atenuează cu nimic influenţa scrutinului uninominal în compoziţia adunării, aşa cum o arată rezultatele alegerilor din 1988 (tabelul XI):

Tabelul XI (Coreea 1988)

Partide	% din voturi	Locuri din circumscripţie	Locuri prin RP	Total locuri
PPD	19,3	54	16	70
PDR	23,8	46	13	59
PRND	15,6	27	8	35
PDJ	34	87	38	125
Alţii	7,4	10	-	10

PPD: Partidul pentru Pace şi Democraţie, PDR: Partidul Democrat al Reunificării; PRND: Partidul Republican Neo-democrat, PJD: Partidul Justiţiei Democratice.

Datorită unei mai bune repartiții a voturilor, PPD a obținut mai multe locuri directe decât concurentul său din opoziție, PDR, care l-a devansat în voturi. Partea proporțională n-a făcut decât că întărească această injustiție.

Scrutin mixt care îmbină scrutinul uninominal și scrutinul proporțional prin compensare: Italia 1994

În noul mod de scrutin legislativ și senatorial italian utilizat în alegerile din 27 și 28 martie 1994, trei pătrimi din deputați (475 din 630) și din senatori (238 din 315) sunt aleși prin scrutin uninominal cu un tur și sfertul rămas din locuri, 155 în cameră și 77 din senat, este atribuit în cadrul unei părți proporționale. Locurile din partea proporțională nu sunt atribuite independent de cele din scrutinul majoritar (uninominal). În versiunea sa senatorială, cea mai simplă, alegătorul nu are decât un singur vot. Fiecare candidat din scrutinul uninominal este afiliat listei partidului său din partea proporțională. Dacă este ales, voturile sale sunt scăzute din totalul obținut de listă înaintea atribuirii locurilor prin proporționalitate. Este vorba deci de un scrutin de compensare proporțional, pentru că o formațiune care are mulți aleși prin scrutinul direct (uninominal) nu beneficiază de multe locuri prin proporționalitate. În versiunea sa legislativă, puțin mai complexă, unde alegătorul are două voturi, aspectul de compensare este mai mic, dar efectele sunt apropiate. Partidul popular (fost Democrat creștin) obținând 11,1% din voturi pentru cameră și nici un loc majoritar, a beneficiat de 33 din cele 155 de locuri puse în joc prin proporționalitate, ceea ce reprezintă 5,2% din locurile adunării legislative, adică aproape jumătate din cele la care ar fi avut dreptul prin proporționalitate totală. Din observarea scrutinelor legislative italiene și germane (expuse la capitolul III) care au mecanisme de compensare proporțională diferite, s-a putut deduce următoarea regulă: *în modurile de scrutin prin compensare proporțională,*

efectul de proporționalitate este dublul proporției de locuri afectate părții proporționale a scrutinului. În scrutinul german, partea proporțională fiind de jumătate, efectul de proporționalitate este total, ceea ce permite, în general, să se obțină finalitatea proporțională. În scrutinul italian, partea proporțională fiind pentru un sfert din locuri, efectul de proporționalitate este de jumătate, ceea ce ne permite să-l clasăm ca pe un scrutin mixt semi-majoritar, semi-proporțional.

Scrutinele mixte care îmbină votul unic și reprezentarea proporțională

Votul unic (*cf.* capitolul precedent) fiind practicat mai ales în Extremul Orient, tot acolo vom găsi scrutine mixte bazate pe el, practicate acum sau în trecut. Pentru cei 276 de deputați din Adunare, la alegerile din 1981 și 1985 în Coreea de Sud s-a recurs la un scrutin mixt, din care 184 au fost aleși prin vot unic și 92 pe liste naționale. Cei 184 de deputați au fost aleși prin scrutin direct în cadrul a 92 de circumscripții cu două locuri unde alegătorii nu dispuneau decât de un vot. Cele 92 de locuri naționale au fost la rândul lor repartizate între listele naționale prezentate de către partide, după un sistem mixt majoritar-proporțional, pe baza rezultatelor obținute de către candidați în cele 92 de circumscripții. Partidul din frunte a obținut 61 de locuri, iar cele 31 rămase au fost repartizate proporțional cu voturile obținute, între celelalte partide. Acest sistem complex este simplu pentru alegător care nu are de votat decât pentru un candidat în circumscripția sa. El permite partidului ajuns în frunte să obțină, în final, majoritatea absolută a deputaților și asigură celorlalte partide o reprezentare semnificativă, grație efectului proporțional al votului unic și părții proporționale din partea națională. Acest sistem a permis partidului de la putere, PJD, datorită divizării opoziției, să obțină majoritatea locurilor în 1981 și 1985 cu numai

35,6% și respectiv 35,3% din voturi, ceea ce i-a permis totodată să-și asigure aproape jumătate din locurile de circumscripții, 90 în 1981 și 87 în 1985, și 61 de locuri prin prima majoritară (cu ajutorul primei majoritare ne aflăm destul de aproape de scrutinele cu finalitate majoritară pe care le vom studia mai departe). Chiar dacă dă puțin impresia că este făcut pe măsura partidului de la putere, un asemenea sistem este mai puțin criticabil decât precedentul, datând din 1972, când din 231 de deputați, 154 au fost aleși prin vot unic în 77 de circumscripții cu două locuri, și 77 au fost desemnați în bloc, pe baza propunerii Președintelui Republicii, într-o conferință națională de la care au fost excluse partidele din opoziție, un fel de scrutin mixt democrato-autoritar.

Modul de scrutin taiwanez actual este, de asemenea, un amestec al votului unic cu proporționalitatea. Din cei 161 de deputați ai adunării, 125 sunt aleși prin vot unic în circumscripții cu mai multe locuri, și 36 de locuri sunt atribuite la nivel național, prin proporționalitate, pe baza voturilor primite în circumscripții de către partidele care au obținut mai mult de 5% din voturi. Proporționalitatea globală a sistemului este mare pentru că partea proporțională se adaugă la efectul proporțional al sistemului de vot unic, așa cum o demonstrează rezultatele alegerilor din 1991 (tabelul XII):

Tabelul XII (Taiwan 1991)

Partide	% din voturi	Locuri de circumscripții	Locuri prin RP	Total locuri	% din locuri
Kuo	53	73	23	96	60
PPD	31	37	13	50	31
Alții	16	15	-	15	9

Kuo: Gomindan, PPD: Partidul Progresist Democratic.

Un scrutin mixt de acest tip este utilizat și pentru alegerea Senatului din Japonia.

Scrutinele mixte cu finalitate majoritară

Până aici, termenii majoritar şi proporţional au fost utilizaţi fără a preciza că desemnează adeseori scrutine care nu se situează în acelaşi plan. Termenul proporţional semnifică faptul că modul de scrutin comportă o regulă de atribuire a locurilor care încearcă să ajungă la o proporţionalitate între voturile primite şi locurile obţinute de către acelaşi partid. Toate sistemele proporţionale au deci o *finalitate* proporţională. Dar termenul majoritar are în utilizarea curentă o semnificaţie mult mai puţin clară. Modurile de scrutin care sunt calificate în mod curent ca majoritare, cum sunt scrutinele uninominale sau plurinominale cu unul sau două tururi, sunt scrutine cu *efecte* majoritare, dar nu scrutine cu *finalitate* majoritară. În acest tip de scrutin, nici o dispoziţie nu garantează automat că partidul care câştigă va obţine automat majoritatea absolută a locurilor. Este doar un efect ce se observă frecvent în aceste moduri de scrutin, dar care nu se produce întotdeauna. Termenul majoritar este deci, în acest caz, ambiguu. De fapt, sunt moduri de scrutin care utilizează o tehnică majoritară pentru atribuirea locurilor din cadrul fiecărei circumscripţii şi care au, cel mai adesea, un efect majoritar asupra compoziţiei partizane a adunării. Dar acest efect majoritar nu este garantat, pentru că aceste moduri de scrutin uninominale sau plurinominale denumite "majoritare" nu au o nici o finalitate asupra compoziţiei adunării. ***Dacă se doreşte asigurarea acestei finalităţi majoritare, trebuie apelat la un alt tip de scrutin, în care aceste dispoziţii sunt înscrise în legea electorală.*** Modurile de scrutin cu finalitate majoritară sunt şi scrutine mixte pentru că proporţionalitatea, pentru o parte din locuri, este folosită şi ca o tehnică pentru asigurarea reprezentării partidelor minoritare. Legea electorală italiană din 1924 pentru alegerea camerei deputaţilor şi actualele alegeri municipale franceze şi italiene sunt exemple, extrem de diferite, ale acestui tip de mod de scrutin.

Legea electorală italiană din 1924

Legea electorală italiană în vigoare din 1924, elaborată de către Mussolini după ajungerea sa la putere, a înlocuit reprezentarea proporțională utilizată la alegerile din 1919 și 1921. Scrutinul s-a desfășurat în cadrul a 15 circumscripții. Lista ajunsă în frunte la nivel național, cu condiția de a avea 25% din voturile exprimate, era asigurată pentru obținerea a 2/3 din locuri, restul de locuri fiind repartizate prin proporționalitate între celelalte liste din circumscripții. Dar această primă pentru majoritate nu a fost necesară: presiunile făcute asupra alegătorilor au fost de așa manieră încât listele fasciștilor și ale aliaților lor au obținut 65% din voturi pe ansamblul țării.

Legea electorală municipală franceză

Legea electorală municipală franceză, elaborată pentru alegerile din martie 1983, are o cu totul altă semnificație. Ea înlocuiește un scrutin de liste blocate cu două tururi, în care fuziunile dintre liste erau interzise între cele două tururi și în care lista câștigătoare obținea toate locurile, fiecare comună constituind o circumscripție unică (excepție: Paris, Lyon și Marsilia). Reforma electorală a avut trei obiective: (1) să permită alianțe între cele două tururi, (2) să asigure o reprezentare a listelor minoritare, (3) să asigure o largă majoritate în locuri listei câștigătoare. Noua lege electorală a reușit pe deplin îndeplinirea acestor trei condiții. Ea a păstrat scrutinul de listă cu două tururi în cadrul ansamblului comunei (excepție: Paris, Lyon și Marsilia), permițând fuziunea listelor care au obținut 5% din voturile exprimate (numai listele având mai mult de 10% din voturile exprimate putând să se mențină la turul secund sau să facă fuziuni). Locurile se repartizează după cum urmează: jumătate sunt atribuite, din oficiu, listei care a câștigat la primul sau al doilea tur, cealaltă jumătate fiind repartizată proporțional între toate listele care au obținut mai mult

de 5% din voturi în cele două tururi, inclusiv lista câștigătoare. Acest mod de scrutin asigură mai mult de 3/4 din locuri unei liste care câștigă 51% din voturi. Rezultatele din comuna Montereau-Fault-Yonne (Seine-et-Marne) la alegerile municipale din martie 1989 sunt un exemplu despre funcționarea acestui sistem. La primul tur voturile s-au repartizat în felul următor: PC : 22,6%, PS : 27%, RPR-UDF : 39,5%, FN : 10,9%. Între cele două tururi, cele două liste ale stângii au fuzionat, în timp ce cele două liste ale dreptei s-au menținut fără modificări. Rezultatele turului secund au fost: PS-PC : 47,6%, RPR-UDF : 45,8%, FN : 6,6%. Din cele 33 de locuri ale consiliului municipal, lista PS-PC a obținut 25 de locuri (17 prin prima majoritară și 8 din partea proporțională), față de 7 locuri pentru lista RPR-UDF și 1 loc pentru lista FN.

Acest mod de scrutin atrage asentimentul general datorită capacității sale de a asigura reprezentarea opoziției în același timp cu existența unei nete majorități pentru gestiune. Cu toate acestea, el prezintă un defect rezultat din cele două praguri de niveluri diferite pentru obținerea dreptului la turul secund (10% din voturile exprimate) și pentru a putea participa la repartizarea locurilor (5%). Lipsa de coincidență dintre cele două praguri poate duce la situații ciudate. Într-o comună unde rezultatele primului tur sunt: 43% pentru lista stângii, 48% pentru lista UDF-RPR și 9% pentru lista FN, dacă nici una din listele ajunse în frunte nu acceptă fuziunea cu lista FN, aceasta este eliminată din turul secund și nu obține nici un loc. Dar dacă rezultatele primului tur sunt următoarele: 43% pentru stânga, 51% pentru lista UDF-RPR și 6% pentru FN, locurile sunt distribuite din primul tur și FN intră în consiliul municipal. Nu este foarte logic ca prin câștigarea de voturi să pierzi, în final, locuri.

Urmărind paragraful despre corespondența modurilor de scrutin, este interesant de observat cărui mod de scrutin uninominal îi corespunde scrutinul mixt municipal francez. Aplicat într-o circumscripție cu un loc, acest scrutin corespunde scruti-

nului uninominal cu două tururi, scrutin utilizat în Franța la alegerile prezidențiale, legislative și cantonale. Acest scrutin mixt fiind plurinominal prin aspectul său majoritar și proporțional de listă pentru partea sa proporțională și știind că diminuarea magnitudinii acționează în sens contrar asupra proporționalității globale a sistemului, în funcție de logica majoritară sau proporțională în care ne situăm, ce se întâmplă, de exemplu, când acest mod de scrutin este aplicat în cadrul a cinci circumscripții cu 20 de locuri sau într-o circumscripție cu 100 de locuri? Această întrebare nu este doar teoretică pentru că a fost chiar cazul a trei mari orașe franceze – Paris, Lyon și Marsilia – care sunt divizate în sectoare electorale municipale (în contradicție cu logica sistemului electoral). Pot să apară două situații: fie toate sectoarele având aceeași tendință politică câștigă, cum a fost cazul la Paris în 1983 și în toate cele trei orașe în 1989, situație în care finalitatea majoritară nu este afectată, doar proporționalitatea puțin slăbită raportat la o alegere în care orașul ar fi fost o singură circumscripție, fie tendințe politice opuse câștigă în diferitele sectoare, și în acest caz finalitatea majoritară a sistemului poate fi afectată, ajungându-se chiar la un consiliu municipal fără majoritate sau chiar cu o majoritate a locurilor care să nu reflecte majoritatea voturilor, din cauza decupajului sectoarelor și a mișcărilor electorale între cele două tururi, unele sectoare câștigând din primul tur, altele din al doilea. Ultima situație s-a întâmplat la Marsilia, în 1983, când primarul câștigător și ministru de interne Gaston Defferre, autorul modului de scrutin și al decupajului, a păstrat majoritatea din consiliul municipal, deși listele sale au fost minoritare în voturi la turul decisiv pe ansamblul orașului, în raport cu voturile coaliției UDF-RPR.

Legea electorală municipală italiană

Noua lege electorală municipală italiană, aplicată din 1993, este un scrutin mixt majoritar-proporțional, care încearcă și el să

combine capacitatea de obținere a majorității cu reprezentarea minorităților, dar printr-un mecanism diferit de scrutinul municipal francez. Acest mod de scrutin înlocuiește reprezentarea proporțională utilizată de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial pentru alegerea consiliilor municipale, care apoi desemnau primarul dintre consilieri. În noul mod de scrutin, primarul este ales direct de către alegători, printr-un scrutin uninominal cu două tururi, în care numai primii doi candidați din turul întâi au acces la turul doi. În timpul primului tur alegătorul dispune de încă un vot pentru desemnarea consiliului municipal. Consiliul este ales cu un scrutin în care diferitele liste trebuie să declare care este candidatul la fotoliul de primar pe care îl susțin, mai multe liste putând să se înrudească pentru a susține același candidat. Dacă o listă sau o coaliție de liste înrudite obține majoritatea absolută a voturilor, locurile sunt repartizate între toate listele pe bază proporțională, fără să se aștepte eventualul tur secund pentru alegerea primarului. Dacă nu se obține majoritatea absolută, alegerea primarului este determinantă pentru compoziția consiliului municipal. Listele care au susținut candidatul câștigător își împart 60% din locuri și cele 40% rămase sunt repartizate prin metoda proporțională între celelalte liste. Acest mod de scrutin permite alegătorilor să aleagă direct primarul; el obligă diferitele partide să-și definească strategia de alianțe în fața alegătorilor și asigură, în același timp, majoritatea absolută a locurilor pentru coaliția majoritară, ca și reprezentarea listelor opoziției în cadrul consiliului municipal. Noul mod de scrutin prezintă un risc, care nu este altul decât reversul alegerii directe a primarului de către alegători printr-un vot distinct de cel pentru listele municipale: majoritatea consiliului municipal poate fi opusă primarului ales, provocând o "coabitare municipală". Această posibilă incoerență rezultă din faptul că dacă o listă sau o coaliție de liste obține majoritatea absolută a sufragiilor exprimate, locurile se împart prin proporționalitate, indiferent de rezultatul obținut pentru postul de primar. Cum alegătorii nu sunt obligați să voteze pentru un candidat la

primărie care să corespundă listei pe care o susțin, coaliția listelor majoritare poate foarte bine să vadă cum candidatul ei eșuează în cucerirea postului de primar. Dar trebuie să observăm că această posibilitate de opoziție între primar și consiliu, risc serios de instabilitate, constituie contrapartida alegerii directe a primarului de către alegători, singurul mijloc de a împiedica un partid majoritar să impună ca primar o personalitate nepopulară. Acest caz ilustrează faptul că modurile de scrutin mixt sunt adeseori moduri de scrutin complicate, putând prezenta paradoxuri între care legiuitorul trebuie să arbitreze, alegând soluția cea mai puțin rea.

Modurile de scrutin municipale franceze și italiene actuale constituie sintezele cele mai bine realizate ale finalității majoritare și ale reprezentării minorităților, cu o finalitate majoritară mai bine afirmată în cazul francez. În cele două cazuri, toată logica sistemului, mai ales prima majoritară, se sprijină pe faptul că ansamblul adunării, consiliul municipal, este ales în cadrul unei circumscripții unice, comuna. Transpunerea acestor sisteme la nivel de alegeri legislative ar necesita, pentru a-și păstra coerența, ca țara să fie o singură circumscripție. Această situație este teoretic posibilă, dar practic dificil de realizat pentru țări de dimensiunile Franței sau ale Italiei. Acest lucru ar induce o distanță considerabilă între ales și alegător.

Concluzii asupra modurilor de scrutin mixte majoritar-proporționale și efectele lor

Trebuie să remarcăm că pentru aceste moduri de scrutin nu se dispune de o serie lungă de rezultate electorale, condiție necesară pentru realizarea unei analize aprofundate despre efectele lor în locuri. Fie aceste moduri de scrutin au fost utilizate pe perioade scurte, ca modurile de scrutin franceze din 1919-1924 și 1951-1956, fie utilizarea lor este prea recentă. Trebuie să ne mulțumim cu câteva remarci simple privind efectele lor asupra

locurilor. Acestea depind de modurile de scrutin majoritare și proporționale utilizate în scrutinul mixt. Efectul în locuri al modului de scrutin mixt este rezultatul unui amestec de efecte ale scrutinelor "pure" care sunt utilizate. Importanța efectelor majoritare și proporționale variază după proporția locurilor afectate prin aplicarea părții majoritare și proporționale. În modurile de scrutin cu finalitate majoritară, efectul majoritar este natural dominant. ***Acestea sunt singurele moduri de scrutin care garantează efectiv învingătorului dispunerea de o majoritate absolută a locurilor din adunare.***

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INFLUENȚA MODURILOR DE SCRUTIN ASUPRA VIEȚII POLITICE
SCHIMBĂRILE MODURILOR DE SCRUTIN

Dincolo de transformarea voturilor în locuri: controversa majoritar/proporțional

În cele trei capitole precedente au fost expuse principalele moduri de scrutin și efectele lor asupra transformării voturilor în locuri. În același timp, analiștii vieții politice au remarcat foarte repede că modurile de scrutin au efecte care depășesc simpla transformare a voturilor în locuri, că influența lor trece dincolo de acest efect, exercitându-se asupra strategiei forțelor politice și poate și asupra votului alegătorilor. Această părere vine mai ales din partea partizanilor sistemelor majoritare care au insistat asupra efectelor modurilor de scrutin asupra sistemelor politice, mai ales prin numărul de partide și stabilitatea guvernamentală. ***În mod natural, proporționaliștii au tendința să-și centreze argumentația asupra simplului efect de transformare a voturilor în locuri. Scrutinele proporționale sunt incontestabil mai juste sub acest criteriu și chiar pentru acest lucru au fost create. În fața acestui argument de bun simț, partizanii scrutinelor majoritare sunt într-o poziție de inferioritate: ei trebuie "să justifice o injustiție".*** Ei trebuie să plaseze dezbaterile la un nivel superior, să demonstreze că modurile de scrutin au o influență mult mai mare, că repartizarea voturilor nu constituie un dat independent de modul de scrutin, ci este influențată de acesta, altfel spus că modul de scrutin influențează

alegătorii. De altfel, le este deosebit de util să scoată în evidenţă rolul modului de scrutin în stabilitatea guvernamentală. Modurile de scrutin majoritare avantajând marile partide în repartizarea locurilor, în special pe cel mai puternic, ele favorizează evident obţinerea, de către un singur partid, a majorităţii guvernamentale, şi formarea de guverne monopartizane mai stabile decât guvernările de coaliţie. Chiar dacă utilitatea unor astfel de argumente pentru partizanii sistemelor majoritare explică pe larg dezvoltarea studiilor despre influenţa modurilor de scrutin asupra sistemelor politice, ea nu descalifică concluziile la care acestea au ajuns.

Ansamblul acestor analize a fost sintetizat, în 1951, de către Maurice Duverger în lucrarea sa "Partidele politice" sub formă de "legi" care sunt în principal trei:

– (1) Reprezentarea proporţională tinde către un sistem de partide multiple, rigide, independente şi stabile (cu excepţia cazurilor mişcărilor pasionale);

– (2) Scrutinul majoritar (uninominal) cu două tururi tinde către un sistem de partide multiple, suple, dependente şi relativ stabile;

– (3) Scrutinul majoritar (uninominal) cu un tur tinde către un sistem dualist, cu alternanţa de mari partide independente.

Totuşi, lucrarea lui Duverger, prezentând sistemele partizane ca un rezultat al modurilor de scrutin, a suscitat controverse vii, în special din partea lui Georges Lavau. În lucrarea "Partide politice şi realităţi sociale" acesta a apărat viguros teza opusă: ***sistemele de partide sunt în primul rând rezultatul sociologiei şi al istoriei şi, faţă de aceşti factori explicativi, modul de scrutin reprezintă un lucru extrem de mărunt.*** Mai târziu, Duverger şi-a nuanţat poziţia spunând: "De fapt, acţiunea sistemelor electorale poate fi comparată cu o frână sau cu un accelerator: un anume regim electoral facilitează

creșterea numărului de partide, determinată de acțiunea altor factori, în timp ce alt regim electoral acționează ca un obstacol; etc. ***Dar modurile de scrutin nu au rol propriu-zis de motoare: acestea sunt realitățile naționale, ideologiile și mai ales structurile socio-economice care au, în general, acțiunea decisivă în această privință."*** (Ediția a opta, 1973). Vom pleca de la aceste ipoteze mai nuanțate: sistemele partizane rezultă în principal din influența sociologiei și a istoriei, dar modurile de scrutin, care fixează regulile vieții politice, nu pot să nu le influențeze. Să examinăm succesiv principalele trei aspecte ale influenței eventuale a modurilor de scrutin asupra sistemelor partizane.

Scrutinul uninominal cu un tur și bipartidismul

Să amintim mai întâi, așa cum am văzut la sfârșitul primului capitol, că există ***în toate democrațiile reprezentative, independent de modul de scrutin, o dinamică dualistă care tinde să opună partizanii guvernului și adversarii săi, dar că această dinamică este mai mult sau mai puțin contracarată de o dinamică de dispersie provocată de existența diferitelor grupuri sociale sau ideologice care vor să fie reprezentate în mod autonom. Modul de scrutin nu creează această dinamică dualistă, mereu prezentă, dar poate s-o favorizeze ducând la un sistem politic bipartizan, dacă terenul electoral este favorabil. Definim aici sistemul bipartizan ca un sistem politic în care două partide alternează la guvernare, dispunând aproape întotdeauna de majoritatea absolută a locurilor, fără ca numărul partidelor reprezentate să fie obligatoriu redus la două.*** Trebuie să remarcăm că țările anglo-saxone, votând printr-un scrutin uninominal cu un tur, corespund efectiv acestui model: Marea Britanie, Statele Unite, Canada, Noua Zeelandă (până în

1990). Practic, aceste ţări au fost pentru multă vreme singurele care au utilizat în mod regulat acest tip de scrutin. Australia, care practică scrutinul uninominal alternativ, se situează aproape, cu două partide mari, laburist şi liberal, care alternează la guvernare, şi un mic partid de dreapta, aliat permanent al Partidului liberal, Country Party, apărut după înlocuirea scrutinului uninominal cu un tur prin votul alternativ pentru alegerea camerei deputaţilor. Pentru mulţi partizani ai scrutinului majoritar (şi unii proporţionalişti) această coincidenţă între scrutinul uninominal cu un tur şi bipartidism nu există: modul de scrutin este cheia sistemului politic. Sistemul electoral conduce alegătorii dornici să-şi exercite util votul, să-şi concentreze voturile pe cele două mari partide. Mai mult, sistemul electoral favorizează marile partide, şi mai ales pe cel mai puternic, în procesul repartiţiei locurilor, transformând o majoritate relativă de voturi într-o majoritate absolută de locuri. Maurice Duverger a arătat maniera prin care acest mecanism a marginalizat Partidul Liberal din Marea Britanie în favoarea Partidului Laburist şi a Partidului Conservator. Bipartidismul iniţial, între liberali şi conservatori (Partidul laburist fiind atunci limitat la mai puţin 10% din voturi şi locuri) a fost spart, la sfârşitul Primului Război Mondial (1918-1923), de creşterea Partidului laburist. Acesta a prins din urmă Partidul liberal cu 30% din voturi, creând un tripartidism temporar. Din 1924, Partidul liberal a căzut la 17,6% din voturi şi 40 de locuri, faţă de 33% şi 151 de locuri ale laburiştilor şi 48,3% şi 419 locuri ale conservatorilor. Începând din acest an, bipartidismul a fost restabilit, dar între laburişti şi conservatori, declinul Partidului liberal accentuându-se până în 1951, când a căzut la 2,5% din voturi şi 1% din locuri.

Québec-ul constituie un alt exemplu de mutaţie a bipartidismului, chiar mai rapidă decât în Marea Britanie. În această provincie a Canadei, viaţa politică a fost în întregime dominată până în 1970 de opoziţia dintre două partide: Uniunea

Națională, de orientare conservatoare, și Partidul Liberal. Începând din 1970, dezvoltarea Partidului din Québec și scăderea drastică a Uniunii Naționale au dus repede la stabilirea unui nou sistem bipartizan între Partidul din Québec și Partidul Liberal (tabelul XIII).

Tabelul XIII: Québec (1962-1985)

	Partidul din Québec		Uniunea Națională		Partidul Liberal		Alții	
	% din voturi	Locuri	% din voturi	Locuri	% din voturi	Locuri	% din voturi	Locuri
1962			42,2	31	56,4	63	1,4	1
1966			40,8	56	47,3	50	11,9	2
1970	23,1	7	19,7	17	45,4	72	11,7	12
1973	30,2	6	4,9		54,7	102	10,2	2
1976	41,4	71	18,2	11	33,8	26	6,6	2
1981	49,3	80	4	-	46,1	42	0,7	-
1985	38,7	23	0,2	-	56	99	2,7	-

După prăbușirea sa din 1970, Uniunea Națională n-a putut să spargă sistemul bipartizan care s-a creat în 1973 între liberali și Partidul din Québec și ulterior a dispărut complet. Modul de scrutin, pentru a apela la terminologia lui Maurice Duverger, n-a jucat un rol motor, el n-a provocat schimbarea partizană, dar a jucat un rol de frână sau de accelerator. Creșterea aspirațiilor de independență și reculul conservatorismului în sânul societății din Québec au provocat apariția Partidului din Québec și declinul în voturi a Uniunii Naționale, după alegerile din 1966, pe care aceasta le-a câștigat cu o minoritate de voturi, din cauza nedreptății modului de scrutin. În prima fază, sistemul electoral a frânat creșterea Partidului din Québec care n-a câștigat decât un număr mic de locuri. Dar, foarte rapid, Uniunea Națională s-a găsit

marginalizată și sistemul electoral a acționat împotriva ei, când a încercat să revină în 1976. Per total, sistemul electoral a jucat cu certitudine un rol de accelerare a declinului său.

Explicația curentă a dinamicii bipartide a scrutinului uninominal cu un tur rezidă în noțiunea cheie, de vot util. Alegătorul apropiat de partidele minoritare (altele decât primele două) este obligat, *la nivelul circumscripției sale*, să căute un vot mai eficient, în favoarea unuia din cele două partide mai puternice local, singurele susceptibile de a obține locuri. ***Această explicație, foarte verosimilă la prima vedere, are marele defect de a proiecta temperamentul speculator al actorilor și observatorilor vieții politice asupra masei alegătorilor, în realitate mult mai puțin politizată.*** Incontestabil, calculul are rol în atitudinea elitelor politice, în sensul că modul de scrutin le influențează oferta electorală: unele partide vor renunța să prezinte candidați în circumscripțiile în care nu au nici o șansă. Fenomenul abandonării terenului electoral a cântărit mult în reculul general al Partidului Liberal din Marea Britanie. Dacă până atunci liberalii au prezentat întotdeauna mai mult de 400 de candidați (453 în 1923), ei n-au prezentat decât 340 în 1924. După un ultim efort în 1929 (513 candidați), ei n-au mai prezentat decât 170 în 1931 și 161 în 1935, față de cei 552 candidați ai laburiștilor și 585 ai conservatorilor. Acolo unde nu se prezintă candidați, nu poți avea voturi. Invers, redresarea care a început din anii '60 a fost legată de o prezență electorală mai sistematică, pe care numai sistemul electoral nu a putut s-o descurajeze. Și în acest caz sistemul electoral a jucat mai mult un rol de accelerator sau de frână decât rolul de motor, descurajând pe cei care erau deja demoralizați. În ceea ce privește atitudinea alegătorilor, un alt mecanism o influențează, nu calculul. ***Alegătorul speculator, care este susceptibil de a da un "vot util", nu reprezintă decât o slabă minoritate a corpului electoral, pentru că trebuie să fie suficient de politizat pentru a calcula, dar nu foarte legat de un partid.*** Or, s-a putut remarca adesea că alegătorii bine orientați politic sunt cei mai hotărâți, iar alegătorii cei mai labili sunt și cei mai puțin politizați.

Observarea ecarturilor foarte importante în diferite circumscripții electorale între alegerile legislative parțiale și alegerile ordinare pentru Camera Comunelor din Marea Britanie ne face să gândim că, în termeni reali, campania electorală națională joacă un rol important în dinamica bipolară a sistemului. În fapt, un mare număr de alegători puțin politizați decid votul lor în timpul campaniei electorale. Într-un sistem politic bipolar, în care opoziția între cele două mari partide domină viața politică, în mod special cea parlamentară (ceea ce sistemul electoral favorizează puternic), campania electorală la nivel național, în special cea de la nivelul mass-media și cea a comentatorilor politici, se polarizează asupra celor două partide principale. Inevitabil, celelalte partide au o imagine net mai puțin valorizată, mulți dintre alegători fiind în acest fel conduși către principalele două partide naționale. ***Bipolaritatea nu constituie un fenomen local care urcă la nivel național;*** dimpotrivă, fenomenul este invers. *Este deci adevărat că scrutinul uninominal cu un tur favorizează concentrarea voturilor pe principalele două partide la nivel național: acesta este unul din efectele sistemului bipartizan și anume că el contribuie la întărirea suprapreprezentării în locuri a principalelor două partide (în special a primului).*

Dar imediat trebuie făcute două observații. ***Mai întâi, acolo unde condițiile pentru bipartidism nu sunt reunite, acest mod de scrutin nu are forța să-l impună. Mai mult, el nu este singurul mod de scrutin care favorizează construcția unui sistem bipartid.***

Acolo unde condițiile favorabile bipartidismului nu sunt reunite, sistemul electoral nu are forța să-l impună. De la independența din 1947, în India este utilizat un scrutin uninominal cu un tur pentru alegerile legislative la nivel federal și la nivelul statelor. Cu toate acestea, nici astăzi n-a provocat apariția unui sistem politic bipartizan. Sistemul de partide din India a păstrat aceeași structură generală, cu un singur partid mare de centru-stânga, Partidul Congresului, și un număr important de partide mici de opoziție, la dreapta și la stânga

lui, și alte partide regionale. Sistemul electoral a favorizat dominația Partidului Congresului permițându-i să transforme o majoritate relativă în voturi într-o majoritate absolută în locuri, dar n-a provocat apariția unui alt partid mare. Când oboseala față de Partidul Congresului este mai puternică, o vastă coaliție a partidelor de opoziție prin acorduri electorale (repartiție de circumscripții) și o mișcare de respingere a Congresului în electorat poate să ducă la o alternanță la guvernare, cum a fost cazul în anii 1977 și 1989. Dar, de fiecare dată, a urmat o perioadă de confuzie și instabilitate guvernamentală, partidele coalizate fiind prea opuse între ele pentru a putea guverna împreună pe o mai mare durată. În ambele cazuri, criza politică a provocat organizarea de alegeri anticipate (1980, 1991) și întoarcerea la putere a Partidului Congresului. *Dinamica bipolară favorizată de sistemul electoral a fost neputincioasă în a surmonta dinamica de dispersie izvorâtă din funcționarea societății.* ***Calitățile care se atribuie în mod obișnuit acestui mod de scrutin, stabilitatea și alternanța guvernamentală, se transformă în acest caz în defecte majore, efectele fiind contrare.*** În fapt, în India, cu ocazia alegerilor naționale, alegătorii nu au de ales decât între lipsa alternanței (o nouă victorie a Partidului Congresului) și dezordinea decurgând cu fatalitate în cazul victoriei unei coaliții heteroclite, opusă Partidului Congresului. ***În acest caz avem o nouă ilustrare a faptului că un mod de scrutin poate avea efecte diferite, în funcție de tipul de societate în care este aplicat.***

Virtuțile acestui mod de scrutin, alternanța și stabilitatea nu au fost singurele contestate: efectul de moderare a forțelor politice a fost și el contestat. Partizanii modului de scrutin uninominal cu un tur subliniază rolul său de aplanare a conflictelor din viața politică. După părerea lor, fiecare dintre cele două mari partide fiind interesate să caute sprijinul alegătorilor incerți și moderați, pentru a câștiga, rezultatul este o moderație generală a atitudinii lor. Dar în unele țări ca India și Sri-Lanka,

acest sistem electoral a fost, dimpotrivă, acuzat de a fi atras ura comunităților. Nu se poate nega că într-un sistem bipartizan, fiecare dintre cele două mari partide, pentru a avea câștig de cauză asupra concurentului său, trebuie să atragă alegători, depășind cu mult numărul adepților săi. ***Dar alegătorii ezitanți și incerți formează mai mult decât o masă, mai sensibilă la demagogie decât electoratul moderat. Evoluția partidelor din Marea Britanie și Statele Unite din ultimii douăzeci de ani, mai ales în timpul thatcherismului și al reaganismului, nu confirmă o evoluție către moderație. Evoluția către moderație sau către radicalizarea forțelor politice depinde de factori politici și sociali mult mai puternici decât sistemul electoral, chiar dacă acesta din urmă are o oarecare influență în acest domeniu.***

Mai mult, acest mod de scrutin nu este singurul care favorizează bipartidismul. Elementul determinant în acest mod de scrutin care favorizează emergența sistemului bipartizan constă în suprareprezentarea în locuri pe care o acordă marilor partide, mai ales celui mai puternic, permițându-i să transforme o majoritate relativă în voturi, într-o majoritate absolută în locuri. Scrutinele plurinominale, care au efecte mai puternice majoritare, au aceeași proprietate. Când un scrutin de acest tip a fost utilizat în Turcia, între anii 1950 și 1957, sistemul politic era efectiv bipartizan. În Belgia, înainte de introducerea sistemului proporțional în 1898, era un sistem bipartizan corespunzător aplicării unui mod de scrutin plurinominal, cu două tururi. În fine, în Statele Unite, unde alegerile cele mai importante sunt cele prezidențiale, am văzut că este vorba de un scrutin plurinominal cu un tur în care alegătorii desemnează marii electori care aleg președintele. Sistemul politic din Statele Unite este efectiv cel mai bipartizan sistem. Dar am văzut, de asemenea, că modurile de scrutin proporțional, utilizate în circumscripții cu magnitudine mică, dau o suprareprezentare importantă marilor partide, în special celui mai puternic. *Acolo unde condițiile*

favorabile sunt reunite (existența a două partide mai puternice în voturi decât toate celelalte), aplicarea unui scrutin proporțional cu magnitudine mică permite dezvoltarea sistemelor bipartizane. De când s-a stabilit democrația, putem observa acest fenomen în Spania, în Grecia și în Portugalia. Sistemul electoral este atât de puțin proporțional încât permite transformarea majorității relative în voturi, în majoritate absolută în locuri. În Spania (magnitudine apropiată de cinci), se poate aprecia că partidul cel mai puternic obține majoritatea absolută a locurilor dacă atinge 40% din voturi: în 1977 și 1979, UCD (centru-stânga) a obținut 47,1% și 48% din locuri cu 34,6% și 35,0% din voturi, în 1982, 1986, 1989 și 1992, PSOE (socialist) a obținut 57,7%, 52,6%, 50,0%, 45,4% din locuri, cu 48,4%, 44,4%, 39,9% și 39,0% din voturi. Situația, în fond, nu este foarte diferită de cea din Marea Britanie. ***Sistemul proporțional, în special al celei mai puternice medii, când este slab proporțional (magnitudine mică) are efecte extrem de asemănătoare scrutinului uninominal cu un tur în ceea ce privește construcția sistemului bipartizan. El prezintă totuși două avantaje incontestabile de justiție electorală: alegătorii nereprezentanți sunt mult mai puțini, iar partidul cel mai puternic în voturi are mai puțin de riscat în a-și vedea victoria furată din cauza decupajului electoral.***

Scrutinul uninominal cu două tururi și sistemul alianțelor electorale

Scrutinul uninominal cu două tururi a fost utilizat mult mai puțin decât cel uninominal cu un tur. Dar utilizarea lui aproape sistematică, în Franța, pentru alegerile legislative (cu excepția perioadei 1940-1958) a permis verificarea afirmațiilor lui Maurice Duverger: este vorba de un scrutin de alianțe. În Franța, în timpul celei de-a III-a și V-a Republici (și în Germania

înainte de 1914) acest mod de scrutin a fost mereu aplicat în cadrul unui sistem partizan destul de înfloritor, în care nici un partid nu putea să spere, singur, că va obține majoritatea absolută a voturilor. Turul secund a permis dezvoltarea sistemelor de alianțe, combinând un număr de partide importante și o tendință dualistă. Logica acestui mod de scrutin este că fiecare merge singur în primul tur și că numai principalii doi candidați, reprezentând tendințele mari de opinie, se mențin în turul doi, ceilalți renunțând pentru candidatul cel mai apropiat printre cei reușiți în frunte, în primul tur. Presiunea pe care acest sistem electoral o exercită asupra strategiei de alianțe politice a partidelor politice este foarte mare, adeseori determinantă. *Influența scrutinului uninominal cu două tururi asupra strategiei partidelor politice rezultă din faptul că numărul locurilor obținute de un partid poate depinde la fel de mult de alianțele sale ca de numărul de voturi obținute.* În 1928 și 1932 Partidul Comunist, cu 11,3% și respectiv 8,3% din voturi, nu a obținut decât 14 și 12 locuri, adică 2,3% și 2%. În 1936, el a obținut 72 de locuri, adică 11,8% pentru 15,3% din voturi. O parte dintr-un asemenea progres în locuri a rezultat din progresia în voturi. Dar pentru o parte importantă, progresul a provenit din scoaterea din izolare a Partidului Comunist. În 1928 și 1932, acesta a fost izolat prin propria lui decizie, el refuzând orice alianță electorală cu socialiștii și radicalii, în numele tacticii "clasă contra clasă". În 1936, dimpotrivă, el a acceptat disciplina republicană din cadrul strategiei Frontului Popular. În 1958, o dată cu reinstalarea scrutinului uninominal cu două tururi, Partidul Comunist izolat nu a obținut decât 10 locuri, adică 2,2% din locurile metropolitane, pentru 18,9% din voturi. Restabilirea scrutinului uninominal a avut un rol determinant în evoluția politică a Partidului Socialist și pe ansamblul sistemului politic francez. Alegerile legislative din 1962 au fost un moment decisiv al acestei evoluții. După ce a pus capăt războiului din Algeria, generalul de Gaulle a ales să înfrunte

ansamblul forţelor politice, propunând prin referendum alegerea preşedintelui republicii prin sufragiu universal. Victoria sa în referendumul din 28 octombrie 1962, când a obţinut 61,8% de DA-uri, a fost imediat urmată de alegerile legislative din 18 şi 25 noiembrie, după dizolvarea Adunării care răsturnase guvernarea lui Georges Pompidou. Creşterea gaulistă din primul tur şi prăbuşirea celorlalte partide de dreapta negauliste, MRP şi CNI, au obligat radicalii şi socialiştii, şi ei în recul, să încheie un acord electoral în turul secund, cu Partidul Comunist, rupând izolarea acestuia din urmă. Această răsturnare a strategiilor de alianţe explică bine diferenţele dintre evoluţia în locuri şi evoluţia în voturi la alegerile din 1958 faţă de cele din 1962 (tabelul XIV):

Tabelul XIV (Franţa metropolitană 1958-1962)

	1958		1962	
	% din voturi	Locuri	% din voturi	Locuri
PC	18,9	10	21,8	40
PSU	0,9		2,3	2
SFIO	15,7	40	12,5	65
RAD	8,2	37	7,8	39
MRP	10,8	55	9	31
CNI şi DVD	24,2	127	13,6	32
UNR	20,3	196	35,5	256
EXD	1	-	0,3	

Datorită alianţei cu Partidul Comunist, SFIO a reuşit să prevină un dezastru electoral; cu toate că pierde 3,2% din voturi între 1958 şi 1962, câştigă 25 de locuri. Dar, începând din 1962,

majoritatea deputaților socialiști datorează alegerea lor unui aport de voturi comuniste (față de nici unul în 1958), creându-se o situație care face foarte dificilă ieșirea socialiștilor din această alianță. Același fenomen, dar într-o manieră atenuată, s-a produs și pentru radicali. Partidele de dreapta negauliste, MRP și CNI, au resimțit din plin scăderea numărului de locuri, ca o consecință a reculului lor în voturi; neputându-se alia nici cu gaulliștii, nici cu stânga astfel reconstituită, ei nu au mai dispus de altă perspectivă decât cea de raliere progresivă la majoritatea guvernamentală. Strategia de alianțe a stângii a avut și consecința de a frâna transformarea în locuri a procentului gaulist din primul tur. Partidul Comunist, scos din izolare, și-a mărit de patru ori numărul de locuri, un progres mult superior celui al voturilor sale. Observarea rezultatelor în două circumscripții permite înțelegerea modului în care noua strategie de alianțe a permis stângii un progres în locuri, fără legătură cu evoluția lui în voturi, între 1958 și 1962 (rezultate în % pentru voturile exprimate):

Hérault circumscripția a 4-a (Béziers, Agde)				
	1958		1962	
	Tur 1	Tur 2	Tur 1	Tur 2
PC	28,2	30,2	30,5	51,7
SFIO	19,2	22,7	16,6	
RAD	14,7		14	
CNI	10,7		7	
UNR	23,4	47,1	32,1	48,3
EXD	3,6		-	

Nord, circumscripția a 6-a (Seclin)				
	1958		1962	
	Tur 1	Tur 2	Tur 1	Tur 2
PC	21	19,3	22,7	
SFIO	32,9	34,7	28,1	52,8
MRP	8,6		5,8	
CNI	2,8		6,7	
UNR	31,7	46	36,6	47,2
Alții	3		–	

La Béziers, datorită renunțării candidatului SFIO și a retragerii candidatului radical, candidatul comunist l-a învins pe deputatul gaulist, deși acesta a progresat în cele două tururi față de 1958. La Seclin, candidatul socialist, datorită renunțării comuniste, l-a învins pe deputatul gaulist reușit în 1958, deși acesta a progresat în cele două tururi, față de 1958. Acest sistem de alianțe bipolare, într-o parte Partidul Comunist și stânga necomunistă (socialiști și radicali), în cealaltă gauliștii și dreapta negaulistă (democrat-creștini și independenți) s-a impus progresiv la toate celelalte niveluri ale vieții politice, cantonale, municipale și prezidențiale, pentru a ajunge la un dualism total, începând din 1974, cu ocazia ralierii ultimelor elemente ale dreptei de opoziție la noul președinte ales, Valéry Giscard d'Estaing. S-a putut vorbi atunci despre o "tetragonală bipolară", având într-o parte PC și PS, iar în cealaltă parte UDF și RPR. Sistemul electoral a permis în acest fel înfruntarea bipolară stânga/dreapta și pluralismul în interiorul fiecărei coaliții. Tot sistemul electoral a împins partidele de dreapta negauliste să se regrupeze în cadrul UDF, pentru a echilibra electoral mișcarea gaulistă, exact în felul în care socialiștii și radicalii au încheiat

alianțe în primul tur pentru a echilibra influența electorală a Partidului Comunist. Scrutinul uninominal cu două tururi a avut aceleași efecte bipolare în sânul fiecărei mari coaliții, precum scrutinul uninominal cu un tur asupra ansamblului sistemului politic. Incontestabil, sistemul electoral a jucat un important rol în simplificarea și raționalizarea sistemului partizan francez. Marea calitate a scrutinului cu două tururi este că obligă partidele politice să facă publice alianțele lor în fața alegătorilor, permițându-le acestora să le valideze sau să le dezavueze. Dar, așa cum am văzut și la scrutinul uninominal cu un tur, dacă modul de scrutin favorizează o oarecare structurare a sistemului partizan, în cazul de față tetragonală bipolară, el nu o determină. După 1981, sistemul partizan s-a modificat din nou sub influența transformărilor din societatea franceză și prin apariția de aspirații și neliniști noi. Vechile alianțe, PC-PS și UDF-RPR, au persistat, dar au apărut două noi forțe semnificative care nu s-au inserat în sistemul de alianțe existent: ecologiștii și Frontul Național. Dacă scrutinul uninominal cu două tururi a avut ca efect privarea Frontului Național de reprezentarea sa parlamentară, n-a reușit deloc să-l facă să dispară. În 1986, prin metoda proporțională, FN a obținut 35 de locuri pentru 9,9% din voturi; în 1988 și 1993 prin scrutinul uninominal cu două tururi, FN a obținut un loc, pe urmă nici un loc, deși a avut 9,8% și 12,5% din voturi. Pe de altă parte, ecologiștii au obținut 1,2% din voturi la scrutinul proporțional din 1986, în timp ce în 1993, în cadrul scrutinului majoritar cu două tururi, considerat mai defavorabil, ei au obținut 7,9%. ***Acest lucru ne aduce aminte că rezultatele unuia sau altuia dintre partide nu sunt esențial condiționate de modul de scrutin, ci de dorința alegătorilor de a vota pentru un anume partid.***

Influența acestui mod de scrutin asupra structurării sistemului partizan prin puternica presiune pe care o exercită asupra strategiei alianțelor, nu este neapărat benefică; ea poate duce la alierea unor partide apărătoare ale democrației cu altele care sunt mai puțin dedicate acesteia. În Franța, fără presiunea modului de

scrutin și a necesității electorale, socialiștii nu s-ar fi aliat cu comuniștii. Ei au devenit ulterior prizonierii acestei alianțe. Fără alianța cu PC, raportul electoral de forțe ar fi condamnat socialiștii la scăderea dramatică a numărului de locuri obținute, dar prin alianța comunistă, victoria electorală era imposibilă, pentru că majoritatea alegătorilor refuzau riscul de aducere la putere a unei alianțe dominate de comuniști. Este motivul pentru care în loc să ajungă la un sistem de alternanță, acest mod de scrutin a contribuit la formarea unui blocaj și la lipsa alternanței timp de aproximativ 20 de ani, până când reculul influenței comuniste, din 1981, a diminuat considerabil frica alegătorilor în fața perspectivei ajungerii stângii la putere. Dezvoltarea Frontului Național conține potențial același tip de problemă. Atât timp cât alianța UDF-RPR era suficient de puternică pentru a domina stânga, cum a fost cazul în 1993, forța FN era fără consecință imediată. ***Dar alegerile din 1988 au arătat că dreapta moderată se poate găsi la rândul ei într-o situație fără ieșire. Cu 40% în primul tur și cu o stângă cu 50%, ea nu avea nici o șansă, fără un acord cu extrema dreaptă. Dar acest acord, chiar neoficial, probabil nu a rămas fără influență, dacă ținem seama de slaba mișcare a voturilor între cele două tururi, ceea ce a permis stângii, ușor minoritară în turul întâi, să devină ușor majoritară, în cel secund.***

Reprezentarea proporțională, creșterea numărului de partide și instabilitatea

Este de domeniul evidenței că reprezentarea proporțională favorizează o mai mare fragmentare politică a parlamentelor decât scrutinele majoritare, prin simplul fapt că permite o mai justă reprezentare a partidelor mici și mijlocii și limitează suprareprezentarea celor mai puternice partide. ***Cu toate acestea, este o mare greșeală să se creadă că simplul fapt al tre-***

cerii la modul de scrutin proporțional are automat consecința măririi numărul partidelor reprezentate în adunări, fapt care ar duce sistemul politic la anarhie. Și în acest caz ar fi o prea mare supraestimare a influenței modului de scrutin asupra structurării sistemelor politice. Reputația instabilității legate de reprezentarea proporțională se bazează, de fapt, pe trei cazuri: Republica de la Weimar, a IV-a Republică franceză și Italia, începând din 1945. Dacă se observă compoziția adunării naționale franceze dintre anii 1928 și 1936 (scrutin uninominal cu două tururi), apoi între anii 1945 și 1956 (scrutin proporțional în 1945-1946 și scrutin mixt cu efecte proporționale în 1956), frapează asemănarea acestor adunări divizate. Acest lucru este valabil și în cazul compoziției Reichstagului de dinainte de 1914 (scrutin uninominal cu două tururi) și în timpul Republicii de la Weimar din 1918 până în 1934 (scrutin foarte proporțional), fracționarea adunării fiind foarte asemănătoare în ambele cazuri: maximum 15 partide reprezentate în 1928 și 1930 prin proporționalitate, față de 17 în 1907, prin scrutin majoritar. ***Fracționarea forțelor politice din adunări în cele două cazuri, francez și german, nu a fost rezultatul modurilor de scrutin, ci al unei situații sociale și istorice.*** Acuzațiile cele mai grave, privind efectele destabilizatoare ale reprezentării proporționale, cum este de exemplu cea a căderii Republicii de la Weimar și venirea la putere a lui Hitler (Hermens, *Democracy or anarchy?*, 1941) sunt exagerate. ***Condițiile socio-economice ale momentului, tradițiile naționaliste și prea puțin democratice ale clasei conducătoare germane din epocă, ca și complicitatea pe care Hitler a găsit-o în sânul ei, explică cel mai bine luarea puterii de către acesta.*** Existența unui sistem electoral foarte proporțional (un deputat pentru 60.000 de voturi) a avut fără îndoială mai curând consecința de a amâna luarea puterii cu un an, împiedicându-l să obțină majoritatea absolută a locurilor din 1932. De fapt, un sistem electoral majoritar cu un tur sau cu două tururi, a permis naziștilor să obțină majoritatea absolută a locurilor la alegerile din iulie 1932, datorită influenței lor electorale (37,3% din voturile exprimate) și a divizării

concurenților lor (care de altfel nu le erau toți ostili), în special opoziția insurmontabilă între social-democrați (21,6%) și comuniști (14,3%). ***Republica de la Weimar a fost victima crizei economice și a numărului mic de democrați din Germania din acea epocă, în mod sigur mai mult decât a scrutinului proporțional.*** Stabilitatea politică germană dinainte de 1914 era mai ales rezultatul puterii scăzute a Reichstagului în cadrul unui sistem politic imperial prea puțin democratic. După 1945, Republica Federală Germania a cunoscut o remarcabilă stabilitate politică cu toate că s-a utilizat un mod de scrutin proporțional (de compensare). Rațiunile acestei stabilități sunt două. Mai întâi, sistemul partizan a fost simplificat considerabil. Încă din 1932, numeroasele partide de dreapta protestante au fost spulberate electoral de către naziști. Interzicerea Partidului Nazist în 1945 și discreditarea care apăsa dreapta protestantă deoarece colaborase cu acesta, au lăsat spațiul electoral de dreapta total disponibil pentru moștenitorii Centrului catolic și a filialei sale bavareze, CDU și CSU. La stânga, instaurarea unui regim comunist în partea de Est a țării ocupată de sovietici a provocat, ca urmare a refuzului, prăbușirea Partidului Comunist care a trecut sub pragul de 5% din 1953, chiar înainte de interzicerea lui, lăsând monopolul stângii, social-democrației. Sistemul partizan german s-a apropiat în acest fel de cel austriac, cu un mare partid social-democrat la stânga, un mare partid creștin la dreapta și un mic partid liberal. ***Modul de scrutin proporțional prin compensare nu a fost cauza, cum ar putea crede mulți, a simplificării sistemului partizan german. Apariția ecologiștilor începând din 1983 și, mai recent, a diverselor formațiuni de dreapta și extrema dreaptă, ilustrează în Germania, ca și în alte țări europene, de exemplu în Franța, dezvoltarea unei dinamici de dispersie, după dominația unei dinamici bipolare care a marcat anii '60 și '70, independent de modul de scrutin.*** A doua rațiune a stabilității politice germane, după 1949, ține de instituirea regulii majorității absolute pentru alegerea Cancelarului de către cameră, și obligația de a alege un nou Cancelar pentru a-l putea schimba pe cel

precedent. Această regulă descurajează într-un mod extrem de eficient coalițiile de opoziție pur negative: pentru a schimba un guvern, trebuie să ai puterea să constitui altul, sprijinit de majoritatea absolută a deputaților.

În ceea ce privește a IV-a Republică franceză, instabilitatea guvernamentală a fost asemănătoare cu cea din Republica a III-a, dominată de un scrutin majoritar uninominal cu două tururi. ***Stabilitatea în timpul celei de-a V-a Republici nu a rezultat din întoarcerea la acest mod de scrutin, ci din creșterea puterii executivului, prin instaurarea regulii moțiunii de cenzură (pentru a răsturna guvernul era necesară majoritatea absolută a deputaților) și datorită regulii din articolul 49.3 care permitea guvernului să adopte o lege fără vot, sub rezerva ca opoziția să nu adopte o moțiune de cenzură.*** Un guvern minoritar putea în felul acesta să rămână la putere, în fața opoziției divizate. Și prestigiul generalului de Gaulle și dinamica prezidențială a sistemului, după 1962, au jucat un rol în favoarea stabilității, cel puțin în prima perioadă. Se observă, în fapt, că după 1974 duritatea luptei pentru puterea prezidențială a avut mai mult efecte de dispersie, în special în dreapta eșichierului politic.

Din 1945 până în 1993, Italia a cunoscut o instabilitate guvernamentală care a fost însoțită, exact ca în cazul Republicii a III-a și a IV-a franceze, de o mare stabilitate politică, diferitele guverne formându-se mereu cu aceiași oameni și aceleași partide. Regula votului cu buletine secrete, utilizat pentru votarea legilor, explică din plin această instabilitate. Acest mecanism permitea numeroșilor franc-tirori din partidele guvernamentale să încalce, fără risc, disciplina de vot, pentru a duce la pierderea majorității de către guvern. În această perioadă proporționalitatea a fost departe de a juca un rol negativ. Structura forțelor politice era de așa natură încât a asigurat în permanență dominația Democrației creștine asupra puterii și anume: un partid democrat-creștin oscilând în jurul a

40% din voturi, o stângă dominată de Partidului Comunist, un curent important laic şi democratic, dar divizat, şi un partid neo-fascist între 5 şi 10% din voturi. Ca şi în Franţa până în 1981, forţa Partidului Comunist făcea imposibilă alternanţa democratică dreapta-stânga. Dacă s-ar fi introdus un scrutin majoritar cu un tur sau două tururi în 1945, forţa DC ar fi condus socialiştii la o alianţă electorală permanentă cu comuniştii, ca în Franţa după 1962. Pentru a-şi asigura victoria asupra alianţei de stânga, democrat-creştinii ar fi fost fără îndoială obligaţi să se alieze cu neo-fasciştii şi cu monarhiştii. Dreapta ar fi monopolizat puterea obţinând majoritatea absolută a voturilor la fiecare alegere, profitând de respingerea stângii dominate de comunişti şi de efectele de amplificare ale scrutinului majoritar. ***Slăbiciunea tradiţiei democratice din Italia în 1945, după mai bine de douăzeci de ani de regim musolinian, şi violenţa luptelor politice pe care le-ar fi favorizat aceste coaliţii electorale, permit să ne întrebăm despre asigurarea longevităţii democraţiei italiene în atare condiţii.*** Dimpotrivă, sistemul electoral foarte proporţional a permis constituirea în jurul democrat-creştinilor de guverne pluraliste în care curentul laic al stângii moderate (Partidul Republican, Partidul Social-democrat) a fost mereu reprezentat. Acest mod de scrutin foarte proporţional a asigurat existenţa parlamentară şi a permis conducătorilor democrat-creştini din epocă (De Gasperi) să reziste presiunilor aripii lor drepte şi Vaticanului, în favoarea unei alianţe cu neofasciştii şi monarhiştii. Aceste guverne de uniune ale democraţilor au fost deschise pentru socialişti în 1963, după ce aceştia au rupt alianţa cu comuniştii, ruptură pe care modul de scrutin a facilitat-o. Imposibilitatea alternanţei la guvernare, care nu decurgea din sistemul electoral, a fost în acest fel compensată prin pluralismul maxim la guvernare, unde s-au regăsit toate partidele apărătoare ale democraţiei reprezentative. ***Dimpotrivă, noua situaţie politică italiană, aşa cum a rezultat ea după alegerile din 27 şi 28 martie 1994, după adoptarea unui***

scrutin mixt, a arătat pericolele apărute pentru stabilitatea politică, rezultate din aplicarea unui mod de scrutin cu influență majoritară într-un sistem politic cu multipartidism exacerbat. Presiunea sistemului electoral a obligat forțe politice cu opțiuni incompatibile (Forza Italia a lui Silvio Berlusconi și Liga Nordului a lui Umberto Bossi) la alianțe electorale de circumstanță, care apoi au fost spulberate și au provocat căderea guvernului. Partidele moderate de stânga și dreapta au trebuit să facă alianțe electorale cu parteneri extremiști, în compania cărora nu puteau guverna în mod durabil. Astfel, partidul moderat al coaliției câștigătoare a fost condus, mai devreme sau mai târziu, să rupă alianța cu partenerul său mai extremist (inițiativa rupturii putând să provină și de la acesta din urmă) și să caute susținere parlamentară mai apropiată politicii pe care dorea s-o promoveze, fără s-o găsească întotdeauna.

Un caz clasic al acestei situații a fost în timpul celei de-a III-a Republici franceze, când radicalii, pentru a câștiga, au trebuit mereu să facă alianțe electorale cu socialiștii și chiar cu comuniștii (1924, 1932, 1936) și, alianța de stânga nerezistând la proba puterii, au trebuit să formeze un guvern de centru după numai doi ani (1926, 1934, 1938). ***Această lipsă de coincidență a majorității guvernamentale cu majoritatea electorală a fost o puternică sursă de instabilitate politică.*** De asemenea, acest lucru a fost cauza slăbirii sentimentului democratic, prin caracterul imoral pe care-l prezenta în fața a numeroși alegători. A V-a Republică încă nu a scăpat de această sursă de instabilitate politică (ruptura UDF/RPR după 1976, situația stângii din 1988 până în 1993) decât grație utilizării articolului 49.3.

Mai mult, în măsura în care un sistem foarte proporțional necesită circumscripții electorale mari (magnitudine mare), el tinde să limiteze dispersia partizană prin obligația de a avea un organism suficient de dezvoltat pentru a constitui

liste și pentru a organiza campania electorală în circumscripții atât de importante. Scrutinul proporțional departamental francez din 1945 a contribuit la "a face ordine" în peisajul politic francez dinainte de război.

Pentru a trage concluzii despre raportul dintre instabilitatea politică și modurile de scrutin, se poate spune că *într-un sistem politic cu multipartidism exacerbat, cu partide extremiste, nu există nici un scrutin care să ofere soluții miraculoase instabilității politice.* ***Trebuie însă subliniat că regulile de vot din interiorul adunărilor pentru adoptarea legilor (Italia, Franța) sau cele privind răsturnarea guvernului (Germania, Franța) pot juca un rol considerabil în această privință. Reprezentarea proporțională pare a fi mai performantă în aceste situații dificile, pentru că permite izolarea partidelor extremiste, fără injustiția reprezentării, și favorizează suprapunerea majorității guvernamentale cu cea electorală. Este fără îndoială motivul pentru care ea este cel mai des utilizată. Dar această utilizare frecventă, în țări cu sistem politic cu multipartidism exacerbat, i-a adus acuzația nemeritată de sursă a instabilității politice.***

Proporționalitatea și rolul partidelor balanță

Reprezentarea proporțională favorizează influența partidelor balanță. Acest lucru este foarte evident în cazul Republicii Federale Germania, unde majoritatea guvernamentală este mai mereu dependentă de micul Partid Liberal, FDP. Urmând alegerea făcută de acesta, majoritatea guvernamentală basculează fie de partea SPD, fie de cea a CDU. Acest partid centrist este deci asigurat de participarea la majoritatea guvernamentală, la a cărei formare contribuie mult, prin strategia sa de alianțe. Dacă în Marea Britanie s-ar utiliza un mod de scrutin foarte proporțional pentru alegerea Camerei Comunelor, Partidul Liberal ar fi mai mereu în această poziție extrem de

favorabilă de partener obligator, fie al conservatorilor, fie al laburiștilor. Din acest punct de vedere, partizanii scrutinului majoritar consideră, negreșind întotdeauna, că proporționalitatea conferă un rol politic excesiv acestor partide centriste în raport cu influența lor electorală efectivă. ***Această remarcă trebuie totuși nuanțată, pentru că partidul balanță trebuie să țină seama de opinia publică în strategia lui de alianță.*** În 1982, când Partidul liberal a pus capăt alianței cu SPD, în favoarea CDU, alianță care dura de 13 ani, el n-a făcut decât să abandoneze o guvernare abandonată de opinia publică, după dezastrele electorale ale SPD în alegerile locale. ***Mai mult, partidul centrist nu a beneficiat niciodată de o poziție dominantă în coaliție, partidul cel mai puternic având mereu postul de șef al guvernului. În sfârșit, aceste partide centriste pot juca un rol moderator extrem de util în politica guvernamentală. Prin ei, se evită ca majoritatea partidului dominant să impună măsuri extremiste, neconforme cu voința majorității alegătorilor. În sistemele majoritare, unde un partid poate dispune de o majoritate absolută a locurilor, cu o majoritate relativă a voturilor, acest rol moderator este adeseori o nedorită absență.***

Majoritariști și proporționaliști: două concepții diferite despre viața politică

Pentru a sesiza rolul complex al modurilor de scrutin, cel mai important este de a înțelege că scrutinele majoritare și proporționale nu se sprijină pe aceeași viziune a vieții politice. *Scrutinele majoritare corespund sistemelor de confruntare, iar scrutinele proporționale sistemelor de cooperare.* În toate sistemele politice există o parte de confruntare și una de cooperare, dar scrutinele majoritare favorizează și valorizează aspectul de confruntare, iar scrutinele proporționale pe cel de cooperare. Pentru partizanii scrutinelor majoritare, situația ideală se

identifică într-un sistem bipartizan cu alternanță și guvernări monopartizane care se sprijină pe o majoritate absolută în cameră. Am văzut că acest ideal este mai mult sau mai puțin realizat în câteva țări anglo-saxone. *Pentru proporționaliști idealul rezidă, în fond, în a avea guverne de coaliție proporționale, în așa fel încât și puterea să fie împărțită și nu doar locurile în adunare.*

Trei țări ale Europei centrale sunt reprezentative pentru acest tip de sistem politic: Elveția, Liechtenstein și Austria. În Elveția, după introducerea reprezentării proporționale în 1919, principalele partide s-au pus de acord să împartă în permanență responsabilitățile guvernamentale. Socialiștii au fost integrați mai târziu în acest sistem. În această situație, alegerile nu mai servesc cu adevărat pentru determinarea politicii guvernamentale, ci mai mult verifică reprezentativitatea partidelor. Această situație nu poate să fie fără influență asupra prăbușirii progresive a participării electorale. În cazul Leichtensteinului acest fenomen n-a apărut. În acest mic stat de 30.000 de locuitori, parlamentul local, Landtag, este desemnat prin reprezentare proporțională (coeficient Hagenbach-Bichoff) cu un prag de 8%. Până acum principalele două partide, Uniunea patriotică și Partidul progresit burghez, au obținut când unul când altul majoritatea absolută a locurilor. Din 1938, cele două partide s-au înțeles să guverneze împreună. Partidul câștigător primește postul de prim-ministru și trei din cele cinci ministere, iar partidul învins, celelalte două ministere. Alegerile servesc deci la desemnarea partidului învingător, dar o dată bătălia electorală terminată, principalele două partide își împart guvernarea "proporțional". Acest sistem de partaj, aici ca și în alte țări care folosesc sistemul proporțional, nu se limitează numai la responsabilitățile politice, ci poate să se extindă la numeroase posturi administrative. Viața politică austriacă este dominată din 1919 de către două mari partide, Partidul Socialist și Partidul Popular

(dreapta catolică). Din 1945 până în 1966, aceste două partide au format împreună guverne de coaliție sub conducerea Partidului Popular. Din 1966 pînă în 1986, cele două partide mari au guvernat singure sau în coaliție cu micul Partid Liberal. Din 1986, cele două mari partide și-au refăcut coaliția, de data aceasta sub direcția socialiștilor, liberalii îndreptându-se către extrema dreaptă. În trecere, ***trebuie să remarcăm că în aceste ultime două țări reprezentarea proporțională nu a provocat inflația numărului de partide reprezentate în parlament.*** În Austria, pur și simplu a dispărut progresiv Partidul Comunist și au apărut recent ecologiștii în ambele țări. ***Sistemul electoral permite adunării să fie reflecția relativ fidelă a opiniilor, fără să ducă în nici un fel la explozia marilor formațiuni politice.***

În cele trei țări ale Beneluxului (Olanda, Belgia, Luxemburg), acest sistem de cooperare între principalele partide ia, în general, forma de coaliții între două sau trei mari partide (socialist, democrat-creștin, liberal) cu schimbări ale partenerilor în urma rezultatelor alegerilor generale. ***Dar dacă sistemul proporțional facilitează formarea guvernelor de coaliție între principalele partide, el nu ajunge pentru a crea condițiile necesare.*** El este compatibil, de asemenea, cu sistemele de opoziție bipolară, ca în Austria din 1966 până în 1986 și încă mai este cazul în cele trei țări scandinave (Danemarca, Norvegia, Suedia) și în Republica Federală Germania. În aceste patru țări, o coaliție de partide de dreapta se confruntă cu un mare partid social-democrat, singur sau coalizat cu câteva partide mici. ***În nici unul dintre cazurile pe care le-am abordat, sistemul politic nu a fost lovit de o instabilitate notabilă.***

Concluzii privind influenţa modului de scrutin asupra sistemului partizan

Influenţa modului de scrutin asupra sistemului partizan este adeseori supraestimată. Este incontestabil că prin inegalităţile mai mici sau mai mari de reprezentare în favoarea marilor partide pe care le provoacă, modurile de scrutin condiţionează puternic reprezentarea parlamentară a forţelor politice şi sistemul lor de alianţe. ***Dar influenţa lor asupra structurării sistemelor partizane şi asupra repartiţiei voturilor alegătorilor între partide este slabă şi absolut deloc decisivă.*** *Modurile de scrutin pot fabrica majorităţi parlamentare, dar nu sisteme partizane, contrar opiniei apărătorilor scrutinelor majoritare.* Această slabă influenţă a modurilor de scrutin asupra repartiţiei voturilor între forţele politice a fost confirmată de recentele studii făcute de Arend Lijphart (*Electoral systems and party systems*, 1994, pag. 141). ***Decât să vorbim de condiţionarea sistemelor partizane de către modurile de scrutin, pare că este mai exact să vorbim de corespondenţă. Se poate observa că scrutinul uninominal cu un tur corespunde adeseori unui sistem bipartizan, iar scrutinele uninominale cu unul sau două tururi corespund adeseori sistemelor de alianţă electorală, acolo unde condiţiile pentru bipartidism nu sunt reunite.*** În cazul scrutinelor uninominale cu un tur, alianţele electorale sunt imperativ sub forma împărţirii circumscripţiilor (India, Sri-Lanka până în 1977, Italia din 1994). În cazul scrutinelor cu două tururi, cum este cazul Franţei, la repartizarea circumscripţiilor din primul tur (între UDF şi RPR sau între PS şi MRG, de exemplu) se adaugă acordurile de renunţare înaintea turului doi. Sistemele proporţionale de listă, prin slabele constrângeri de reprezentare pe care le impun cel mai adesea, permit diferitelor forţe politice să se prezinte individual în faţa alegătorilor. Din contră, sistemul Hare

(vot unic transferabil). poate fi ocazia pentru alianțe electorale între partide.

Influența modului de scrutin asupra stabilității sistemelor politice nu este foarte evidentă. De fapt, stabilitatea depinde mult mai mult de structura ideologică a sistemului partizan și de anumite reguli de funcționare ale sistemului parlamentar, așa cum o arată exemplele din sistemul francez, italian și german. Dimpotrivă, este important dacă înțelegem că modurile de scrutin majoritar corespund unor sisteme politice care se bazează pe concurență, înfruntare, în timp ce sistemele proporționale corespund mai bine sistemelor politice care se bazează pe cooperare. Recenta alegere a reprezentării proporționale, pentru primele alegeri libere din Africa de Sud, o dată cu sfârșitul apartheidului, este legată de necesitatea de a alege un mod de scrutin care favorizează cooperarea dintre forțele politice, cu scopul de a forma un guvern de uniune națională.

Efectul modurilor de scrutin asupra proporției de femei din adunări

Excluse mult timp de la dreptul de vot, femeile erau excluse a *fortiori* și de la posturile elective. Obținerea dreptul la vot al femeilor a fost rezultatul unei lupte militante (sufragetele). Dar o dată acest drept obținut, drumul pentru a pătrunde în adunări, a căror compoziție originară era exclusiv masculină, s-a arătat a fi lung. Prezența femeilor, intruziunea lor, nu putea să rezulte decât din acțiunea grupurilor revendicative. Numărul mic de femei alese, mai ales în Franța, arată că această luptă este departe de a fi terminată. ***Femeile alese nu reprezintă femeile din electorat, majoritare în corpul electoral, ci grupul de presiune al celor pentru care intrarea femeilor în adunări este o prioritate politică.***

Acest grup de presiune este o minoritate politică difuză, neizolată și în creștere de influență. *Minoritate*: în caz contrar, nu ar fi un număr mic de femei în adunările alese democratic. Este o situație defavorabilă deoarece toate modurile de scrutin subreprezintă mai mult sau mai puțin minoritățile. *Difuză*: nu este geografic concentrată. Este tot o situație defavorabilă pentru că toate sistemele electorale au o bază geografică. Când cineva este minoritar, faptul de a fi concentrat într-o anumită zonă poate permite compensarea subreprezentării, generală în alte părți. *Neizolată*: caracterul minoritar nu rezultă dintr-un fenomen de respingere (înfrângere pe un clivaj structurant) ci mai ales dintr-un slab sentiment de prioritate. Nefiind respins de majoritatea opiniei publice, acest grup poate face alianțele. *În creștere de influență*: este cazul tuturor țărilor dezvoltate, începând din a doua jumătate a anilor '70. Primele trei caracteristici ale acestui grup de presiune – minoritate, difuză și neizolată – au drept consecință un efect net al modurilor de scrutin asupra obiectivelor sale politice (numărul femeilor alese): scrutinele de listă le sunt mai puțin defavorabile prin logica lor distributivă, decât cele uninominale, unde domină logica drastică a selectării candidatului unic. Cu o consecință importantă: scrutinele proporționale, deoarece sunt mai mereu scrutine de listă, sunt net mai favorabile decât scrutinele de tip uninominal. Acest efect al modurilor de scrutin este în mod particular vizibil atunci cînd se observă rezultatele (% de femei alese) diverselor țări care utilizează scrutine diferite pentru alegeri. Trei *exemple*: (1) Franța: alegeri municipale RP de listă și majoritare: 17,1% , alegeri regionale RP de listă: 12%, alegeri europene: RP de listă: 29,8%, alegeri legislative: uninominale: 6,4%, alegeri cantonale: uninominale: 5,5%. (2) Australia (1993): cameră: uninominal alternativ: 8,2%, senat: RP de listă: 21%, (3) Japonia (1990): cameră: uninominal (vot unic netransferabil): 2,3%, senat: mixt uninominal (VUNT) și RP de listă: 13%. ***Trebuie să specificăm că partidele vor***

da locuri femeilor, cu atât mai ușor cu cât miza pusă în joc la alegeri este mai mică (Franța, europene).

În aproape toate țările democratice se poate observa un fenomen asemănător: o proporție mică de femei până în 1975 și o progresie sensibilă și neîntreruptă, după. Din acest moment au apărut diferențe extrem de mari între țări, pe care le putem observa prin compararea Franței cu Norvegia (% al femeilor din Cameră):

	1945	1956-57	1968-69	1977-78	1993
FRANȚA	5,6%	3,2%	1,8%	3,7%	6,4%
NORVEGIA	4,6%	6,6%	9,3%	23,8%	39,4%

Aceste două țări simbolizează bine fenomenul semnalat: Franța: după un scurt moment "revoluționar" la eliberare, un recul până în anii 1970 și apoi progresie modestă, dar regulată; Norvegia: nivel de plecare scăzut, dar mici progrese regulate până în anii 1970 și puternic avânt după. ***Din acest moment, efectul de frână (uninominal, Franța din 1958), respectiv de accelerator (proporțional, Norvegia) al modului de scrutin și-a făcut jocul din plin.*** Dar modul de scrutin uninominal nu este suficient pentru a explica numărul mic de femei în Adunarea națională franceză, pentru că majoritatea țărilor dezvoltate care practică un scrutin uninominal au proporții superioare: Canada 1993 (18%), M.B. 1992 (9,2%), Statele Unite 1994 (11%), Noua Zeelandă 1993 (21,1%). ***De fapt, prezența femeilor în adunări pare mai curând legată de o anumită manieră de a face politică, respectând statul de drept, dezavuând violența și luptând contra corupției. Această situație influențează ea însăși alegerea modului de scrutin: adeseori statele cu cel mai mare respect pentru statul de drept, unde toleranța față de***

inegalitate este cea mai scăzută și deci favorabile scrutinului proporțional, au ajutat femeile să acceadă la funcții elective.

Schimbările modurilor de scrutin

Cazul general

Observarea schimbărilor modurilor de scrutin duce la trei remarci principale:

(1) *Modurile de scrutin sunt în aceeași măsură produsul sistemelor politice ca și invers;*

(2) *Pozițiile partidelor politice față de modurile de scrutin sunt în esență în funcție de interesele lor electorale;*

(3) *Alegerea modului de scrutin este în general o înțelegere între principalele forțe politice;*

(4) *Schimbările de mod de scrutin intervin mai mereu în timpul crizelor politice care antrenează bulversări, în care schimbările modurilor de scrutin nu sunt decât un aspect.*

Din numeroasele exemple care ar putea ilustra aceste patru principii, ne vom limita la câteva. Să ne amintim întâi de toate că modurile de scrutin utilizate în alegeri sunt rezultatul legii votate de către parlamentari sau prin referendum și că ele sunt uneori înscrise în constituții. Ele sunt deci întotdeauna obiectul deciziei luate de către responsabilii politici. Menținerea scrutinului uninominal cu un tur, în cadrul sistemelor bipartizane ca cel din Marea Britanie, rezultă dintr-un consens între cele două mari partide, care în acest fel pot spera, alternativ, la o putere fără partaj. Partidul Liberal s-a convertit la ideea proporționalității când a început să fie victima sistemului majoritar, dar când nu mai avea mijloacele să-și impună punctul de vedere. În sistemele cu mare multipartidism care utilizează

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

reprezentarea proporțională, multe formațiuni politice mici și mijlocii se opun suprimării de frică să nu-și piardă reprezentarea parlamentară în cadrul unui scrutin majoritar. ***Deputații aleși printr-un anume mod de scrutin au adeseori tendința să creadă că realegerea lor ar fi compromisă în alt mod de scrutin.*** Schimbarea modului de scrutin este extrem de dificilă fără acordul principalelor forțe politice. În Germania, în anii șaizeci, în Irlanda în 1977 și 1981, partidele conservatoare (CDU-CSU și Fianna-Fail) au încercat să înlocuiască scrutinul proporțional prin scrutinul majoritar uninominal cu un tur mai apropiat intereselor lor. Coaliția celorlalte partide a făcut să eșueze fiecare dintre aceste proiecte. Invers, alegerea unui sistem proporțional cu slabă proporționalitate (magnitudine mică) în Spania, după căderea franchismului, a fost rezultatul unui compromis între principalele forțe politice: dreapta conservatoare, moștenitoarea franchismului, dorea un sistem majoritar după modelul englez, în timp ce forțele de opoziție de stânga și regionaliste doreau un scrutin proporțional care să le asigure reprezentarea. Instaurarea votului cumulativ în Illinois, în 1870, a fost produsul acordului între cele două mari partide pentru a calma situația politică de după războiul de Secesiune: acest mod de scrutin asigura reprezentarea minorității republicane din sudul statului și a minorității democrate din nord. ***Introducerea reprezentării proporționale în multe țări ale Europei continentale la începutul secolului, în mod particular după sfârșitul Primului Război Mondial, a fost rezultatul unei înțelegeri între principalele forțe politice socialiste, conservatoare și liberale în cadrul reformelor politice mult mai vaste (sufragiu universal, votul femeilor) care au afectat sistemele politice multipartizane și s-au înscris într-un ansamblu de mutații politice și sociale de mare amploare.*** Socialiștii erau ostili scrutinului majoritar precedent al cărui victime au fost, iar forțele conservatoare și

liberale erau neliniștite pentru influența lor parlamentară din cadrul nou al sufragiului universal.

Faptul că schimbarea modului de scrutin legislativ se poate face în general numai cu ocazia marilor bulversări politice a fost recent ilustrat prin situația japoneză și italiană. Înlocuirea din 1994, a tradiționalului mod de scrutin legislativ japonez - votul unic netransferabil - printr-un scrutin mixt (300 de deputați aleși prin scrutin majoritar uninominal cu un tur și 200 de deputați aleși prin reprezentare proporțională) nu a fost posibilă decât prin destabilizarea sistemului politic japonez, prin sciziunea unei părți a Partidului Liberal Democrat, ceea ce a dus la pierderea puterii pe care o deținea de mai mult de 30 de ani, la alegerile din iulie 1993. Această reformă a fost până la urmă rezultatul compromisului dintre, pe de o parte, noile forțe, forțe de dreapta de la putere și majoritatea PLD, care doreau un sistem majoritar și, pe de altă parte, conducerea Partidului Socialist, care apăra reprezentarea proporțională. Mai semnificativ este exemplul italian, unde abandonarea modului de scrutin proporțional utilizat din 1945, în favoarea unui scrutin mixt cu dominantă majoritară este de neînțeles fără să fie analizată ca una din consecințele destabilizării juridice a sistemului politic italian, din cauza anchetelor privind finanțarea partidelor politice. Partidele guvernamentale descalificate nu au mai avut legitimitate pentru a se opune modificării modului de scrutin prezentat (eronat) ca o soluție la toate relele sistemului politic, de către un număr de contestatari din fostul partid dominant. Destabilizarea sistemului politic făcând situația electorală extrem de schimbătoare, calculele făcute la originea noului mod de scrutin s-au dovedit în parte eronate. ***În Japonia și în Italia, ca și în alte părți mai devreme, modul de scrutin a fost încărcat cu toate tarele societății politice, mai ales corupția aleșilor și mediocritatea personajelor politice. În legătură cu acest ultim subiect se reproșează în general scrutinului uninominal că nu produce decât aleși ale căror preocupări nu le depășesc pe cele ale circumscripției lor, iar celui proporțional***

de listă că nu trimite în parlament decât oameni subordonați partidelor. Aceste critici se adresează, de fapt, democrației reprezentative, în care aleșii sunt în mod natural prioritar preocupați de realegerea lor.

Excepția franceză

Față de această stabilitate generală a modurilor de scrutin din diferitele țări democratice, principalii actori politici refuzând schimbările dese de mod de scrutin ca armă împotriva adversarilor lor politici, Franța face excepție cu 10 schimbări majore ale modului de scrutin legislativ începând din 1871, față de, de exemplu, a uneia singure în Marea Britanie, trei în Germania, și nici una în Statele Unite. Trebuie totuși să notăm că recent Italia (1993) a ajuns din urmă Franța, aflată în fruntea acestui glorios palmares, Grecia urmând aceste două țări latine la o distanță considerabilă (6 modificări). Modul de scrutin legislativ este considerat în Franța ca un instrument legitim al luptei politice, așa cum putem constata analizând câteva cazuri de astfel de modificări. Înainte de alegerile din 1876, conservatorii la putere au suprimat scrutinul plurinominal de listă departamentală utilizat în 1871 și au restabilit scrutinul uninominal cu două tururi (numit de arondisment) utilizat în timpul celui de-al doilea Imperiu, sperând că vor obține o mai mare greutate electorală a notabilităților și un mai bun control al alegătorilor de către administrație, elemente care să acționeze în favoarea lor contra adversarilor republicani. Invers, republicanii au sperat că scrutinul plurinominal de liste departamentale (cu două tururi) pe care l-au instituit sub influența lui Gambetta, în vederea alegerilor din 1885, va provoca o politizare superioară celei de "mlaștină stătătoare" a scrutinului de arondisment, și că această politizare puternică le va fi favorabilă. Restabilirea scrutinului de arondisment și suprimarea candidaturilor multiple în ajunul alegerilor din 1889 s-au înscris în lupta republicanilor contra

boulangismului. În 1951, modificarea reprezentării proporționale departamentale și introducerea scrutinului cu înrudire au constituit o armă eficace în mâna partidelor aflate atunci la guvernare (SFIO, radicali, MRP, independenți) față de dubla opoziție gaulistă și comunistă. Mai recent, în ajunul alegerilor din 1986, Partidul Socialist a suprimat scrutinul uninominal cu două tururi în vigoare din 1958 (și pe care dreapta l-a restabilit o dată cu întoarcerea la putere), pentru a limita consecințele înfrângerii sale previzibile asupra mandatelor. Acestor variații diacronice le corespunde o excepțională diversitate sincronică: dacă Franța votează prin scrutin uninominal cu două tururi la alegerile prezidențiale, legislative și cantonale și cu un scrutin mixt cu două tururi, dominat de logica majoritară la municipale, ea practică un scrutin departamental geografic mixt plurinominal cu două tururi și proporțional pentru senatori și scrutine proporționale pentru alegerile regionale și europene. Această instabilitate franceză a modurilor de scrutin, ca și instabilitatea constituțională nu sunt oare rezultatul originii conflictuale a formării republicii? ***Dintotdeauna, regulile de funcționare a vieții politice franceze au putut fi puse în discuție pentru că ele nu au la bază consensul. Această slăbiciune a consensului asupra regulilor de funcționare a vieții politice din Franța este unul din elementele de fragilitate ale democrației franceze, ca și toleranța surprinzătoare pentru inegalitățile de reprezentare care, în cazul scrutinului cantonal, sunt astăzi fără echivalent în alegerile dintr-o democrație occidentală.***

ANEXĂ

Modurile de scrutin legislativ utilizate în țările care practică alegerile libere de mai mult de 10 ani

Țara	Modul de scrutin legislativ	Observații
EUROPA		
GERMANIA	RPC* prag 5%	
AUSTRIA	RP	
BELGIA	RP	
DANEMARCA	RP	
SPANIA	RP cu prag 3%	
FINLANDA	RP	
FRANȚA	MU2	RP în 1945-1946, și 1986, mixt cu înrudire în 1951-56, MU2 la alegerile prezidențiale
MAREA BRITANIE	MU1	
GRECIA	RP cu prag 3%	
IRLANDA	RPH	MUA pentru alegerile prezidențiale
ITALIA	Mixt MU1 și RPC cu prag 4%	RP în 1947-48 și 1958-1992, mixt cu înrudire în 1953
ISLANDA	RP	
LIECHTENSTEIN	RP cu prag 8%	
LUXEMBURG	RP	
MALTA	RPH modificat	
NORVEGIA	RP	
OLANDA	RP	
PORTUGALIA	RP	
SUEDIA	RP cu prag 4%	

BCU "ASIC CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ţara	Modul de scrutin legislativ	Observaţii
ELVEŢIA	RP	
AFRICA		
MAURICIU	MP1 pentru 62 de locuri din 70	Primii 8 învinşi sunt declaraţi aleşi
SENEGAL	Mixt MU1 şi RP	
AMERICA DE NORD		
CANADA	MU1	
SUA	MU1 mai puţin Georgia, Luisiana şi districtul Columbia care au MU2	Alegeri prezidenţiale: MP1 (alegerea marilor electori)
AMERICA CENTRALĂ		
COSTA-RICA	RP	
GUATEMALA	RP	
HONDURAS	RP	Prezidenţiale ca în Uruguay
JAMAICA	MU1	
NICARAGUA	RP	
REPUBLICA DOMINICANĂ	RP	
SALVADOR	RP	
AMERICA DE SUD		
ARGENTINA	RP	
BOLIVIA	RP	
BRAZILIA	RP	
COLUMBIA	RP	
ECUADOR	RP	
GUYANA	RP	
PERU	RP	
URUGUAY	RP	Mai mulţi candidaţi pentru acelaşi partid la prezidenţiale
VENEZUELA	RP	
ASIA şi OCEANIA		
AUSTRALIA	MUA	Senat: RP (RPH 1949-1984)
COREEA DE SUD	Mixt dominat de MU1	
INDIA	MU1	Senat (indirect): RPH

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Țara	Modul de scrutin legislativ	Observații
ISRAEL	RP prag 1%	
JAPONIA	Mixt MU1 și RP (1994)	VU înainte de 1994, pentru senat: mixt VU și RP
MALAEZIA	MU1	
NOUA-ZEELANDĂ	RPC prag 5%	MU1 până în 1993
SRI-LANKA	RP prag 12,5%	MU1 până în 1977
TURCIA	RP prag 10%	

Remarcă: toate statele americane citate, cu excepția Canadei, a Guyanei și Jamaicăi, sunt regimuri prezidențiale (fără prim-ministru) care utilizează scrutinele MU1 sau MU2 la alegerile prezidențiale (cu excepția SUA, Uruguay și Honduras).

LEGENDĂ:

MU1: majoritar uninominal cu un tur;
MU2: majoritar uninominal cu două tururi;
MP1: majoritar plurinominal cu un tur;
MUA: majoritar uninominal alternativ;
VU: vot unic netransferabil;
RP: toate sistemele proporționale de listă, mai puțin sistemul Hare și sistemele prin compensare;
RPH: sistemul proporțional Hare (vot unic transferabil);
RPC: sistemul proporțional prin compensare.

BCU IASI / UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE

Privind rezultatele electorale

✦ DUVERGER M., *Constitutions et documents politiques*, ed. 13 PUF, 1992. Cea mai completă asupra rezultatelor electorale din secolul al XX-lea.

✦ ROSE R., *The international almanac of electoral history*, MacMillan Congres. Quarterly ed. 3, 1991. Extrem de complet privind rezultatele electorale și modurile de scrutin până la începutul secolului al XIX-lea.

✦ ROKKAN S. și MEYRIAT J., *Guide international des statistiques électorales*, Mouton, 1969. Indicații foarte precise asupra modurilor de scrutin din țările europene înainte de 1969.

✦ Keesing's Contemporary Archives., *Record of World Events*. Existent din 1934, conține în particular rezultatele electorale naționale ale diferitelor țări, cu un mic comentariu.

✦ Union interparlementaire, *Chronique des élections et de l'évolution parlementaire*, Genève. Din 1967 apare în fiecare an, cuprinzând rezultatele alegerilor legislative pentru statele membre.

Lucrări generale sau care se referă la modalitățile de vot și istoria acestora

✦ CADART J., *Le régime électoral des états généraux de 1789 et ses origines (1302-1614)*, Paris Sirey, 1952. Indispensabil pentru acest subiect.

✦ COTTERET J.M. et EMERI C., *Les systèmes électoraux*, PUF Que sais-je?, 1988. O bună sinteză, care abordează problema sondajelor.

✦ IHL O., *Le vote*, Clefs Montchrestien, 1966. Tratat special al istoriei procedurilor electorale și al semnificației lor.

✦ MANIN B., *Principes du gouvernement représéntatif*, Calmann-Levy et Fondation Saint-Simon, 1995. Tratează în mod special istoria democrației reprezentative și alte forme de democrație (în special, tragerea la sorți)

✦ MOULIN L., *Les origines religieuses des techniques électorales et délibératives modernes*, Revue internationale d'histoire politique et constitutionnelle, PUF, Tome 3, 1953. În special despre influența Bisericii în apariția scrutinelor cu majoritate absolută.

✦ OFFERLE M., *Un homme, une voix? Histoire du suffrage universel*, Découverte Gallimard, 1993. O analiză ilustrată a istoriei sufragiului universal.

✦ POLITIX, *Des votes pas comme les autres*, nr.22, Presses de la FNSP, 1993. Numeroase analize despre introducerea votului secret în Franța, Marea Britanie și Statele Unite.

✦ RFSP, *L'acte du vote*, Volume 43 nr.1, Presses de la FNSP, Février 1993. Diferite articole despre votul în timpul Revoluției franceze și istoria urnei electorale.

Lucrări care tratează în mod special modurile de scrutin

✦ BON F., *Les élections en France, histoire et sociologie*, Paris, Seuil, 1978.

Istoria electorală a Franței și o expunere a modurilor de scrutin utilizate.

✦ BOURSIN J.L., *Les dés et les urnes, les calculs de la démocratie*, Seuil, 1990. O reflexie despre democrație și practicile concurente de tragere la sorți și de alegeri, despre noțiunea de majoritate și despre paradoxurile matematice ale scrutinelor majoritare și proporționale, ca și o expunere a diferitelor moduri de scrutin.

✦ CADART J. (dir)., *Les modes de scrutin des 18 pays libres de l'Europe occidentale*, Paris, PUF, 1983. Această lucrare colectivă abordează istoria electorală și modurile de scrutin ale democrațiilor reprezentative europene.

✦ COTTERET J.M., EMERI C., *Lois électorales et inégalités de représentations en France 1936-1960*, Armand Colin, 1960. Lucrare de referință în problema mai sus menționată. Abordează, de asemenea, problema schimbării modurilor de scrutin din Franța și atitudinea forțelor politice.

✦ DUVERGER M., *Les partis politiques*, Paris, Armand Colin, 1981. Cea mai importantă lucrare franceză despre influența modurilor de scrutin; lucrare controversată, lectura sa fiind indispensabilă.

✦ DUVERGER M. (dir), *L' influence des systèmes électoraux sur la vie politique*, Paris, Armand Colin, 1950. Prima prezentare a "legilor lui Duverger" și contribuții ale lui F. Goguel despre Franța și J. Cadart despre Marea Britanie. Sunt abordate, de asemenea, cazurile italian, german și elvețian.

✦ LA CHAPELLE G., *Les régimes électoraux*, Paris, Armand Colin, 1934. Scrisă de cel mai important partizan francez al sistemului proporțional.

✦ LAVAU G., *Partis politiques et réalités sociales*, Paris, Armand Colin, 1953. Această carte este un răspuns la cea a lui Duverger, fiind un complement util.

✦ Pouvoirs nr. 32, *La représentation proportionnelle*, Paris, PUF, 1985. Numeroase articole, în special ale lui J.-L. Parodi, B. Owen, H. Portelli, D.Chagnollaud, J. Cadart, F. Bon, D. Nohlen, Z. Meny și M. Sadoun.

✦ SARIPOULOS N., *La démocratie et l'élection proportionnelle*, Paris, Arthur Rousseau, 1899. Această teză redactată în franceză de către un partizan grec al reprezentării proporționale prezintă un mare interes istoric prin argumentele utilizate, și conține o reflecție despre reprezentare și democrație, totodată abordând istoria modurilor de scrutin majoritare, pre-proporționale și proporționale.

✦ Union interparlementaire, *Systèmes électoraux, étude comparative mondiale*, Genève, 1993. Conține expunerea fiecărui sistem electoral utilizat de către statele membre, pentru alegerile parlamentare.

Lucrări străine

✦ BALINSKI M.L., YOUNG P., *Fair Representation, Meeting the ideal of One man, One vote*, New Haven Yale University Press, 1982. O lucrare care a făcut epocă pentru descoperirea de către congresmenii americani, la sfârșitul secolului al XVIII-lea a diferitelor metode proporționale.

✦ BOGDANOR V., BUTLER D., *Democracy and Elections, Electoral systems and their political consequences*, Cambridge University Press, 1983. Un studiu aprofundat al consecințelor utilizării modurilor de scrutin, cu analize despre țările europene, țările anglo-saxone și Japonia.

✦ B. SÄRLVIK et L. McLEAN, *Electoral Studies*, Butterworth-Heinemann Oxford. Această revistă trimestrială conține comentarii asupra rezultatelor electorale

din întreaga lume și analize despre modurile de scrutin.

✦ GROFFMAN B., LIJHART A., *Choosing an electoral system, Issues and Alternatives*, New-York Praeger, 1984. Numeroase articole ale partizanilor sistemelor majoritare, în special F. Hermens și M. Duverger, și ale partizanilor reprezentării proporționale ca E. Lakeman. Conține, de asemenea, articole despre sistemul Hare și sistemul proporțional prin compensare.

✦ GROFFMAN B., LIJPHART A., *Electoral laws and their political consequences*, New York Agathon Press, 1986. Dezbateri despre legile lui Duverger cu articole ale lui M. Duverger, W.H. Riker și G. Sartori. Proporționalitatea diferitelor formule proporționale, votul limitat din Spania și votul unic din Japonia, candidaturile "fuzionate" (cross-endorsement) din Statele Unite, ca și modurile de scrutin alternative și proporționale (Hare) utilizate în Australia.

✦ LAKEMAN E., *How democracies vote, a study of electoral systems*, London Faber and Faber, 1974. Scrisă de către liderul proporționaliștilor englezi, este o viguroasă pledoarie în favoarea sistemului Hare.

✦ LIJPHART A., *Electoral systems and party systems*, Oxford University Press, 1994. Un studiu extrem de complet asupra 27 de democrații reprezentative începând din 1945. Autorul studiază influența diferitelor aspecte ale sistemelor electorale asupra sistemelor partizane plecând de la definirea unui număr de indicatori, cu referire la disproporționalitatea reprezentării, pragul electoral și dispersia voturilor și a locurilor.

✦ NOHLEN D., *Wahlrecht und Parteiensystem*, Leske+Budrich, 1986. Extrem de complet despre extensia progresivă a corpului electoral și despre modurile de scrutin din țările europene.

✦ RAE D.W., *The political consequences of electoral laws*, New Haven and London Yale University Press, 1971. O lucrare de referință. Definind indicele de fracționare a unui sistem politic, D. Rae pune în evidență influența modurilor de scrutin și a magnitudinii circumscripțiilor.

BCU IASI/CENTRU LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INDEX

A

Africa de Sud, 20, 43, 141

Albania, 65, 97, 103

Alianțe (sistem de), 124, 134, 135, 141

Alternativ (uninominal) 47, (plurinominal) 58

Analfabeți (vot), 17, 20

Argentina, 25, 80

Aristotel, 15

Australia, 18, 20, 22, 24, 25, 26, 30, 49, 58, 64, 75, 118, 138, 142

Austria, 18, 24, 39, 50, 65, 95, 138, 139

B

Bangladesh, 29

Belgia, 18, 19, 21, 24, 25, 39, 59, 60, 64, 80, 84, 95, 123, 139

Bipartidism, 36, 117

Brazilia, 24, 50

Bulgaria, 65, 80, 88, 97, 103

C

Canada, 18, 41, 42, 43, 47, 117, 143

Candidaturi (libertate de) 27, (multiple) 28, 147

Cantoane (alegeri), 54, 148

Cehoslovacia, 65

Cens (electoral), 15, 17, 18

Churchill, 16

Cipru, 79

Coeficient electoral, 71

Compensare (prin proporționalitate), 84, 105

Controlul (aleșilor), 27

Coreea (de Sud), 70, 97, 104, 106

Corsica, 32

Costa Rica, 26, 64

Croația, 97

Cub (legea), 41

Cumul (de mandate), 26

Cumulativ (vot), 66, 145

D

Danemarca, 18, 20, 24, 39, 64, 65, 72, 83, 139

Decupaj electoral, 44, 53

Democrație directă, 13

Disproporționalitate (indice de), 93

Droop (coeficient), 72

Dublu colegiu, 20

Durata mandatelor, 26

Duverger (legile), 116

E

Elveția, 19, 24, 36, 65, 96, 138

Estonia, 80, 87

Extinderea (corpului electoral), 17

F

Federale (sisteme), 30

Femei (proporția de vot), 18

Finanțarea vieții politice, 31

Finlanda, 18, 65, 80, 96

Frauda electorală, 32

Franța, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 37, 39, 40, 46, 50, 53, 55, 59, 65, 80, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 108, 109, 113, 124, 126, 127, 128, 131, 135, 136, 140, 142, 145, 147

G

Georgia, 97, 103

Germania, 18, 30, 39, 50, 53, 65, 85, 86, 87, 88, 124, 131, 132, 136, 139, 145, 147

Gerrymander, 45, 60

Grecia, 15, 19, 24, 39, 55, 65, 87, 95, 124, 147

Grégory (metoda), 75

H

Hagenbach-Bischoff (coeficient), 72, (metoda) 96

Hamilton (metoda), 77

Hare T., 64, (sistemul) 72, (coeficient) 72

Hill T.W. și R, 72

Hondt Victor d' (metoda), 65, 81, 94

I

Imperiali (coeficient), 72

Incapacitate electorală, 19

Indemnitate electorală, 19

India, 23, 29, 41, 75, 121, 122, 140

Instabilitatea sistemului politic, 130

Insula Mauritius, 58

Irlanda, 18, 20, 49, 65, 75, 145

Islanda, 18, 80, 99

Italia, 18, 39, 65, 83, 84, 95, 97, 103, 105, 108, 109, 111, 131, 133, 136, 140, 146, 147

Israel, 80, 87

Iugoslavia, 65, 97

Î

Înrudire (liste Franța 1951), 101

J

Japonia, 25, 68, 69, 70, 97, 103, 107, 142, 146

Jefferson (metoda), 79, 81

Justețea unui sistem electoral, 92

L

Liechtenstein, 79, 87, 138

Limitat (vot), 67

Liste blocate, 54, 59

Lituania, 26, 97, 103

Luxemburg, 18, 24, 25, 39, 59, 65, 139

M

Magnitudine, 57, 89

Majorat electoral (vârsta), 19

Malta, 65, 68, 75, 76

Mandat imperativ, 14

Marea Britanie, 11, 13, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 31, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 55, 63, 64, 67, 117, 118, 120, 121, 123, 124, 136, 143, 144, 147

Medie (metoda mediei celei mai puternice), 79

Monotonia, 93

Montesquieu, 14, 15

Municipale (alegeri), 75, 98, 109, 111

N

Norvegia, 18, 20, 39, 65, 95, 139, 143

Noua Zeelandă, 18, 26, 29, 41, 43, 87, 117, 143

O

Obligatoriu (vot), 23

Olanda, 18, 20, 39, 65, 80, 95, 139

P

Pakistan, 65

Palestina, 65

Panașaj, 54

Peru, 50

Plural (vot), 21

Plurinominal (scrutin), 54, 60, 61, 91

Polonia, 29, 39, 50, 65, 88

Portugalia, 21, 39, 50, 65, 67, 80, 95, 124

Prag, (de acces la turul doi) 50, (de alegere) 87, 88

Prezidențiale (alegeri), 24, 49, 50, 54, 55, 56, 62, 125

Proporționalitatea unui sistem electoral, 93

BCU CLUJ / BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

R

Reînnoire (mandat), 26, (parțială) 25

Reprezentativitatea unui sistem electoral, (indice) 92

Republica Dominicană, 80

Restricții (privind dreptul de alegere), 19

Resturi (metoda celor mai puternice resturi), 77, (atribuirea mandatelor) 83

România, 65, 80

Rusia, 65, 97, 103

Q

Québec, 42, 43, 47, 118, 119

S

Sainte-Lagüe, 82, 93

Secret (vot), 21

Spania, 21, 39, 65, 67, 80, 87, 124, 145

Sri-Lanka, 41, 66, 87, 122, 140

Stările Generale, 14, 17, 22, 40

Străini (vot), 20

SUA, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 30, 32, 35, 36, 37, 39, 41, 44, 46, 54, 56, 57, 62, 63, 64, 66, 71, 75, 79, 92, 117, 123, 143, 145, 147

Suedia, 18, 19, 20, 26, 39, 65, 87, 95, 139

T

Taiwan, 29, 70, 97, 107

Tetragonală bipolară, 128

Tragerea la sorți, 14, 15

Turcia, 54, 55, 80, 123

U

Ungaria, 27, 65, 97, 103

Unic (vot unic transferabil), 72 (vot unic netransferabil) 68

Uninominal (scrutin), 40

Uruguay, 62, 80

Util (vot), 120

Ü

Überhangmandate, 85

V

Venezuela, 24, 80

W

Webster (metoda), 82

Weil-Reynal (sistem), 87

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Editor: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", București
Bun de tipar: 15 octombrie 1999. Apărut: 1999
Tipografia „Monitorul Oficial", București, str. Izvor nr. 2–4, Palatul Parlamentului, sectorul 5
E-mail: ramomrk@bx.logicnet.ro, Internet: www.monitoruloficial.ro

Lei: 22 500
B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sistemele electorale și modurile de scrutin

Democrația reprezentativă are nevoie de organizarea alegerilor libere și, pentru aceasta, de introducerea unui sistem electoral care să permită definirea corpului electoral, natura și durata mandatului reprezentanților, sau a modalităților de organizare a votului.

În interiorul sistemului electoral, modul de scrutin permite efectuarea transformării voturilor în locuri. În esență, această lucrare este consacrată expunerii cât mai simple a diferitelor moduri de scrutin și a efectelor lor, adeseori extrem de importante, asupra compoziției adunărilor. Dar modurile de scrutin care fixează regulile competiției electorale nu au oare o influență care merge dincolo de simpla transformare a voturilor în locuri? Nu influențează ele direct sau indirect actorii politici și poate chiar alegătorii, condiționând în acest fel sistemul partizan? Influența lor nu este, din contră, supraestimată? ***Orice răspuns la aceste întrebări nu trebuie să neglijeze niciodată faptul că același mod de scrutin poate avea consecințe diferite, după tipul de societate în care este utilizat.***

Pierre MARTIN este inginer cercetător în științe politice la Centrul de Informare despre date sociopolitice al Institutului de Studii Politice din Grenoble.

ISBN 973 - 567 - 246 - 4

BCU IASI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY